

Årsrapport

Menneskerettigheter 2003

Årsrapport om Norges innsats for menneskerettighetene

UTENRIKSDEPARTEMENTET

Årsrapport

Menneskerettigheter 2003

Årsrapport om Norges innsats for menneskerettighetene

UTENRIKSDEPARTEMENTET

Rune Eraker (1961) er en uavhengig reportasje- og dokumentarfotograf. Han har fotojournalistisk utdanning fra England, og er medlem av det nederlandske bildebyrået Hollandse Hoogte.

Eraker har hatt flere utstillinger både hjemme og ute, blant annet "Øyeblikk av lys" på Stenersenmuseet i 2001 og nå sist "Lukten av savn" i Oslo rådhus.

I 2001 kom "Øyeblikk av lys" ut i bokform.

Forsidefoto: Fengslet uten lov og dom, Haiti 1999.

1.	Innhold	3
2.	Forord	9
3.	Innledning	11
3.1	Innarbeiding av konvensjoner	12
3.2	Norsk tilslutning til nye menneskerettighetsinstrumenter.....	12
4.	Demokrati, utvikling og det sivile samfunn	15
4.1	Demokrati og valg.....	16
4.1.1	Norsk Senter for Demokratistøtte (NDS)	16
4.1.2	Internasjonale tiltak	16
4.2	Ytringsfrihet og meningsfrihet	18
4.2.1	Grunnloven § 100.....	18
4.2.2	Straffeloven § 135a om rasistiske ytringer.....	18
4.2.3	Mediepolitikk.....	18
4.2.4	Samiske medier	19
4.2.5	Barn og medier	19
4.2.6	Funksjonshemmede og medier.....	19
4.2.7	Internasjonale tiltak	19
4.3	Religions- og livssynsfrihet	22
4.4	Utdanning.....	23
4.4.1	Skolens arbeid mot rasisme og diskriminering.....	23
4.4.2	Kartlegging av menneskerettighetsundervisning i skolen.....	23
4.4.3	Menneskerettigheter som nasjonalt valgfag i videregående opplæring.....	23
4.4.4	Eget nettsted for menneskerettigheter	25
4.4.5	Menneskerettighetsperspektivet i lærerutdanningen	25
4.4.6	Kompetanseutvikling for lærere og fagpersonell i lærerutdanningen.....	25
4.4.7	Godkjenning av utenlandsk utdanning	25
4.4.8	Strategi for bedre læring og større deltakelse av språklige minoriteter i barnehage, skole og utdanning 2004-2009.....	25
4.4.9	Internasjonale tiltak	26
4.5	Oppbygging av det sivile samfunn	26
4.5.1	Det norske menneskerettighetsfond	28
4.5.2	Stiftelsen Menneskerettighetshuset	28
4.5.3	Senter for Studier av Holocaust og livssynsminoriteters stilling i Norge (HL-senteret).....	28
4.5.4	Norsk ressursbank for demokrati og menneskerettigheter (NORDEM).....	28
4.5.5	International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA)	29
4.5.6	Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research.	29
4.5.7	Andre internasjonale tiltak.....	30
4.6	Rettighetsbasert utvikling	30

5.	Liv og helse	33
5.1	Sosial sikkerhet	34
5.2	Psykisk helse	35
5.3	Eldre	35
5.4	Funksjonshemmede.....	37
5.5	Hiv/aids.....	37
5.6	Rusmiddelmissbrukere	39
5.7	Miljø.....	39
5.7.1	Retten til miljøinformasjon	39
5.8	Retten til mat.....	42
5.8.1	Implementering i norsk regelverk	42
5.8.2	Handlingsplan for forbrukerorientering av mat- og landbrukspolitikken.....	42
5.8.3	Arbeidet i FAO.....	42
5.9	Kultur og vitenskap.....	43
5.9.1	Ny lov om medisinsk bruk av bioteknologi.....	43
6.	Toleranse og likeverd	45
6.1	Diskriminering og rasisme	46
6.1.1	Ny lov mot etnisk diskriminering	46
6.1.2	Handlingsplan mot rasisme og diskriminering (2002-2006)	46
6.1.3	Tiltak for å øke deltakelsen i samfunnet for barn og unge med innvandrerbakgrunn	46
6.1.4	Kulturelt mangfold	47
6.1.5	Internasjonale tiltak	47
6.2	Nasjonale minoriteter	48
6.2.1	Kvener	48
6.2.2	Romanifolket.....	49
6.2.3	Internasjonale tiltak	49
6.3	Samer.....	49
6.3.1	Nasjonal politikk og tiltak overfor samene	49
6.3.2	Samiske rettigheter til land og vann	49
6.3.3	Ny navnelov	49
6.3.4	Opprettelse av ny domstol i Indre Finnmark.....	51
6.3.5	Ekspertgruppen for å utarbeide forslag til en nordisk samekonvensjon	51
6.3.6	Informasjon om samiske forhold	51
6.3.7	Østsamisk museum i Neiden.....	51
6.4	Urfolk	51
6.4.1	FNs permanente forum for urfolkssaker	51
6.4.2	Arbeidet med en FN-erklæring om urfolks rettigheter.....	52
6.4.3	Urfolksarbeid under konvensjonen om biologisk mangfold (CBD).....	52
6.4.4	Kompetansesenter for urfolks rettigheter	52
6.4.5	Andre internasjonale prosesser og tiltak.....	53
6.5	Asyl- og utlendingsrett.....	53

6.5.1	Lovutvalg for revisjon av utlendingsloven.....	53
6.5.2	Familievold der overgriper ikke er norsk borger	53
6.5.3	Utvisning	54
6.5.4	Enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere.....	54
6.5.5	Flyktninger og ”Prosjekt traumatisk stress”.....	55
6.5.6	Traumebehandling og psykososial hjelp til barn med flyktningbakgrunn.....	55
7.	Økonomi og arbeidsliv	57
7.1	Næringslivets samfunnsansvar.....	58
7.1.1	Voluntary Principles on Security and Human Rights	58
7.1.2	Extractive Industries Transparency Initiative.....	60
7.1.3	Etiske retningslinjer for forvaltningen av Petroleumsfondet.....	60
7.1.4	Tropisk tømmer	60
7.1.5	Andre internasjonale tiltak.....	60
7.2	Barnearbeid	61
7.3	Inkluderende arbeidsliv (IA)	61
8.	Familieliv, kvinner og barn.....	63
8.1	Menneskehandel.....	64
8.2	Likestilling.....	65
8.2.1	Maktutredningen og likestilling	65
8.2.2	Felles håndhevingsapparat for diskriminering på grunnlag av kjønn og etnisitet.....	65
8.2.3	Vold og seksuelle overgrep mot kvinner og barn	65
8.2.4	EFTA-domstolens behandling av sak om øremerking av vitenskapelige stillinger	66
8.2.5	FNs kvinnekonvensjon	67
8.2.6	Økt kvinneandel i Forsvaret	67
8.2.7	Internasjonale tiltak	67
8.3	Kjønnslemlestelse	68
8.4	Tvangsekteskap.....	68
8.5	Barn	69
8.5.1	Inkorporering av barnekonvensjonen i norsk lov.....	70
8.5.2	Oppfølging av FNs spesialsesjon om barn.....	70
8.5.3	Arbeidet med FNs barnekonvensjon.....	70
8.5.4	Barn og medier	71
8.5.5	Barn og medvirkning.....	71
8.5.6	Barns rett til å bli hørt.....	71
8.5.7	Påstander om overgrep i barnefordelingssaker m.m.	71
8.5.8	Seksuelle overgrep mot barn og seksuell utnyttning av mindreårige	72
8.5.9	Internasjonale tiltak	72
8.6	Familieliv	73
8.6.1	Likestilling mellom foreldre med hensyn til offentlige overføringer	73
8.6.2	Likestilling av samboere og gifte med hensyn til foreldreansvar	73

9.	Krig og konflikt	75
9.1	Individets sikkerhet (HSN) – beskyttelse av sivile i konflikt.....	76
9.2	Barn i væpnet konflikt	76
9.3	Flyktninger og internt fordrevne	77
9.4	Freds- og forsoningsprosesser	78
9.4.1	Særlig om fredsprosessen på Sri Lanka	78
9.4.2	Særlig om fredsprosessen i Sudan.....	79
9.4.3	Særlig om fredsprosessen i Colombia.....	79
9.4.4	Særlig om freds- og forsoningsarbeidet i Aceh og Øst-Timor.....	82
9.4.5	Særlig om den israelsk-palestinske fredsprosessen	82
9.4.6	Særlig om forsoningsprosessen i Guatemala.....	82
9.5	Studie av fredsbygging i Utstein-sammenheng	83
10.	Rettsstatsprinsipper	85
10.1	Rettsikkerhet.....	86
10.1.1	Tap av retten til å føre motorvogn	86
10.1.2	Erstatning etter straffeforfølgning	86
10.1.3	Gjenopptakelse av straffesaker.....	86
10.1.4	Internasjonale tiltak	86
10.2	Dødsstraff.....	87
10.3	Tortur	87
10.4	Tvungne forsvinninger	89
11.	FN-systemet	91
11.1	FNs høynivåpanel for trusler, utfordringer og endring.....	92
11.2	FNs menneskerettighetskommisjons 59. sesjon.....	92
11.3	Generalforsamlingens 3. komité	93
11.4	Høykommissæren for menneskerettigheter.....	94
11.5	Konvensjonsorganene	95
11.6	ILO	95
11.7	Utviklingsbankene	96
12.	Regionale systemer	97
12.1	Europarådet	98
12.1.1	Den europeiske menneskerettighetsdomstol.....	98
12.1.2	Europarådets kontrollmekanismer på menneskerettighetsområdet	99
12.1.3	Norske saker for Den europeiske menneskerettighetsdomstol	100
12.2	OSSE.....	101
12.3	Østersjørådet	101
12.4	Barentssamarbeidet	102

13.	Menneskerettighetsdialoger	103
13.1	Kina.....	104
13.2	Indonesia	105
13.3	Vietnam	105
14.	Vedlegg	107
14.1	Ombudsordningene	108
14.1.1	Sivilombudsmannen.....	108
14.1.2	Likestillingsombudet	109
14.1.3	Ombudsmannen for Forsvaret og Ombudsmannen for sivile vernepliktige	109
14.1.4	Senter mot etnisk diskriminering	110
14.2	Statistikk.....	112
14.3	Kilder til mer informasjon	125

Menneskerettighetene er universelle. Det er i følge folkeretten og Grunnloven statens oppgave å påse at menneskerettighetene etterlevs. Det er også vår plikt å arbeide for at de respekteres internasjonalt.

Menneskerettighetene står sentralt i Regjeringens arbeid. Sem-erklæringen av 8. oktober 2001 forplikter Regjeringen til å følge opp Handlingsplan for menneskerettigheter som ble lagt frem i 1999. Hovedformålet med handlingsplanen er å avklare hvordan norske myndigheter kan bidra til best mulig beskyttelse av menneskerettighetene. Årsrapporten gjør opp status for denne innsatsen i 2003.

Årsrapporten er strukturert rundt rettigheter og internasjonale gjennomføringsmekanismer. Hjemlige og internasjonale forhold beskrives samlet for å vise sammenhengen mellom nasjonale og utenrikspolitiske tiltak.

Rettighetsperspektivet står sentralt i nær sagt alle statens oppgaver. Som følge av dette har samtlige departementer bidratt til årsrapporten. Gjennom å holde innsatsen oppe på hjemmebane, styrkes Norges påvirkningskraft internasjonalt der menneskerettighetsutfordringene er størst.

Jan Petersen

Hilde Frafjord Johnson

Kina 1996: Det moderne Kina

3

Inledning

Konvensjoner og institusjoner bedrer ikke i seg selv menneskerettighetssituasjonen for enkelt-individene. Myndighetenes politiske prioriteringer er imidlertid avgjørende.

Verdenskonferansen om menneskerettigheter i Wien i 1993 anbefalte derfor at alle land utarbeider handlingsplaner og årsrapporter for menneskerettigheter. Norge var ett av de første landene som fulgte opp disse anbefalingene.

Hvert enkelt departement har ansvaret for menneskerettighetene innen sitt saksfelt. Årsrapporten bygger på innspill fra departementene og ombudene. Rapporten fokuserer på tiltak gjennomført i 2003.

Utviklingsminister Hilde Frafjord Johnson har ansvaret for å koordinere oppfølgingen av de nasjonale tiltakene i Handlingsplanen for menneskerettigheter som ble fremmet i 1999. Planen har et femårsperspektiv. Handlingsplanen vil bli evaluert i årsrapporten for 2004.

3.1 Innarbeiding av konvensjoner

Ved lov 1. august 2003 nr. 86 ble FNs barnekonvensjon 20. november 1989 med protokoller inkorporert i norsk lov ved endring i menneskerettsloven. Ved samme lovvedtak ble det også gjort andre lovendringer som særlig gjelder barns rett til å bli hørt i rettssaker og forvaltningssaker som angår dem.

3.2 Norsk tilslutning til nye menneskerettighetsinstrumenter

Norge ratifiserte tilleggsprotokollen til FNs barnekonvensjon om barn i væpnet konflikt 23. september 2003. Protokollen hever aldersgrensene for rekruttering og bruk av barn som soldater.

FN-konvensjonen mot grenseoverskridende organisert kriminalitet og protokollene under konvensjonen om menneskehandel, menneskesmugling og skytevåpen, ble ratifisert av Norge 23. september 2003.

Norge undertegnet tilleggsprotokollen til FNs torturkonvensjon 24. september 2003. Protokollen etablerer en ordning med jevnlig besøk av uavhengige internasjonale og nasjonale organer til steder hvor personer er berøvet sin frihet.

Protokoll 12 til Den europeiske menneskerettskonvensjon ble undertegnet av Norge 15. januar 2003. Protokollen utvider konvensjonens diskrimineringsforbud.

Norge 1992: Flerkulturelt arbeidsmiljø

Irak 2000: Skoleelev under Saddam-portrett

4

Demokrati, utvikling og det sivile samfunn

Demokrati, utvikling og det sivile samfunnet er tett sammenvevet og kan ses på som forutsetninger for at menneskerettighetene respekteres og etterleves.

Regjeringen har satt i verk mange tiltak for å styrke demokratiet, utviklingen og det sivile samfunnet, nasjonalt som internasjonalt. Slike tiltak beskrives i kapitlet nedenfor.

Klassiske sivile og politiske rettigheter, som ytringsfrihet og religionsfrihet, omtales i kapitlet nedenfor. Retten til utdanning er også sentral her. Oppbyggingen av det sivile samfunnet og rettighetsbasert utvikling avslutter dette kapitlet.

4.1 Demokrati og valg

Gjennomføring av valg er en forutsetning for demokratiet. Valgkamper og offentlig debatt er en side av dette, mens den tekniske avviklingen er en annen. Begge deler krever langvarige forberedelser og utvikling av regelverk og støtteordninger. Velfungerende partiorganisasjoner er en viktig forutsetning for et tilfredsstillende demokrati. Samtidig må partiene ha evne og mulighet til å kanalisere interessene i samfunnet inn i sentrale beslutningsprosesser.

4.1.1 Norsk Senter for Demokratistøtte (NDS)

For å utnytte den kompetanse norske politiske partier har innen dette feltet, tok Regjeringen i 2002 initiativet til å etablere Norsk Senter for Demokratistøtte, NDS. NDS består av et råd og et sekretariat. Rådet består av representanter for de politiske partiene som er representert på Stortinget og tre uavhengige medlemmer (Norsk utenrikspolitisk institutt, Chr. Michelsens institutt og Senter for menneskerettigheter). Senteret har som overordnet mål å styrke fremveksten av representative flerpartidemokratier og frie valg i norske samarbeidsland. Senteret prioriterer tiltak i Norges hovedsamarbeidsland i regi av norske politiske partier. Tiltakene omfatter organisasjons- og institu-

sjonsutvikling. Det legges særlig vekt på tiltak som fremmer kvinners og ungdoms deltakelse i politisk arbeid. Vedtak om økonomisk støtte fattes av Utenriksdepartementet på bakgrunn av innstillinger mottatt fra rådet.

I 2003 ble det gitt støtte til prosjekter for styrking av lokaldemokratiet i Guatemala og El Salvador i regi av Sosialistisk Venstreparti og i Tanzania i regi av Senterpartiet. Arbeiderpartiet, SV og AUF fikk støtte til prosjekter i det palestinske selvstyreområdet om kvinnerepresentasjon, valgkamp og parlamentarisk arbeid. AUF fikk også støtte til et prosjekt for lokale tillitsvalgte i Uganda. I tillegg til dette administrerer NDS et felles samarbeidsprosjekt i Malawi.

Norsk Senter for Demokratistøtte er etablert som en prøveordning og vil bli evaluert etter tre år før ordningen eventuelt blir permanent.

4.1.2 Internasjonale tiltak

Norge har i 2003 bidratt aktivt til internasjonal observasjon av valg i land der det er ønskelig å fremme demokratisk utvikling. Innenfor SUS-området deltok Norge i 2003 med valgobservatører i OSSE /ODIHRs observasjonsoperasjoner i Armenia, Moldova, Aserbajdsjan, Georgia og Russland.

Støtte til demokratiutvikling er en viktig målsetting for Norges internasjonale prosjektvirksomhet. Eksempelvis blir det i prosjektbistand til Russland, Ukraina og Hviterussland lagt vekt på kunnskaps- og erfaringsutveksling gjennom samarbeidsprosjekter mellom organisasjoner i Norge og i de tre landene. Blant prioriterte områder er utvikling av frivillige organisasjoner og partier, utvikling av frie media, institusjonsutvikling innen utdanningssektoren og bevisstgjøring om menneskerettigheter.

Situasjonen i Hviterussland er fortsatt bekymringsfull. Utviklingen er preget av de senere års udemokratiske valg og utbredt mediesensur.

Norge har ikke direkte kontakt med det hviterussiske regimet på politisk nivå, og har derfor brukt internasjonale organisasjoner, særlig OSSE, som forum for å påpeke brudd på menneskerettigheter i landet.

Støtte til demokratiutvikling er en sentral målsetting i det norske samarbeidet med landene i Sentral-Asia. Mange av de større samarbeidsprosjektene Norge er inne i, er i utgangspunktet bidrag til å møte disse landenes problemer knyttet til illegal menneskehandel, narkotika og våpen. Disse prosjektene har klare demokrati-fremmende sider. Som eksempel kan nevnes at Norge i løpet av 2003 ble den største bidragsyteren til OSSEs politiopplæringsprogram i Kirgisistan. Hovedsiktemålet med denne bistanden er å innføre internasjonale standarder og sikre at menneskerettighetene respekteres i politiets arbeid.

Den omfattende støtten til organisasjoner i de afrikanske samarbeidslandene utgjør et sentralt element i prosesser knyttet til demokrati og valg. Eksempelvis har en i Etiopia støttet lokale organisasjoners velgeropplæring og demokrati-undervisning og søkt å styrke det parlamentariske systemet i et bredt giversamarbeid. I dette samarbeidet, hvor også UNDP inngår, har en utarbeidet en strategi for støtte til valgene i 2005, koblet mot klare indikatorer for utvikling i demokratiprosessen.

I Afghanistan har Norge gitt støtte til grunnlovsprosessen som ledd i oppfølgingen av Bonn-avtalen fra desember 2001, som regulerer den politiske prosessen frem mot nasjonale valg i 2004. Støtten har gått til grunnlovskommisjonen som har forberedt utkastet og til frivillige organisasjoner som har drevet opplysnings- og konsultasjonsarbeid om grunnlovskastet overfor det sivile samfunn. Norge har også støttet den afghanske menneskerettighetskommisjonen. Kommisjonen har hatt en viktig funksjon i forhold til å ivareta rettighetsperspektivet i grunnlovsarbeidet. Norge bidro i desember med

et vakt- og sikringskompani til den internasjonale sikkerhetsstyrken ISAFs sikringstiltak under Loya Jirga-forsamlingens grunnlovsarbeid. For å kunne avholde nasjonale valg kreves et omfattende velgerregistreringsprogram som administreres av FN. Norge har gitt støtte til dette programmet og vurderer fortsatt støtte i 2004.

Indonesia går inn i et historisk valgår, med både parlaments- og presidentvalg i 2004. UNDP samarbeider med indonesiske myndigheter for gjennomføringen av valgene og Norge støtter UNDPs valgprogram i landet.

I Guatemala har Norge gjennom OAS samfinansiert et program for å styrke de politiske partienes interne demokratisering og institusjonelle kompetanse som representative talerør i det politiske system. Det ble fokusert på kompetansebygging i beslutningsprosesser med spesiell vekt på lovgivning, rettsstatens prinsipper og valgloven. Dette programmet spilte en sentral rolle i å etablere politisk dialog under valgkampen i Guatemala 2003.

Norge støttet også gjennomføringen av valgene i Guatemala i desember 2003 gjennom flere tiltak for å gi valget størst mulig legitimitet. Det ble gitt støtte til velgerregistrering, en opplysningskampanje og gjennomføringen av selve valget i regi av Det øverste valgrådet. Videre støttet Norge det sivile samfunns nasjonale overvåking av valg gjennomføringen samt OAS' Observer Mission som gjorde det mulig for OAS å utvide sitt observasjonsteam. Dessuten deltok to norske observatører fra NORDEM i Europakommisjonens team.

De siste valgene i Det palestinske området ble avholdt i 1996. Utlysning av nyvalg er blitt utsatt flere ganger på grunn av situasjonen i regionen. Nye valg er viktig for å fortsette reformprosessen i Den palestinske selvstyremyndigheten og å gi denne økt legitimitet. Norge har derfor valgt å støtte forberedelsene til valg, både

gjennom å finansiere etableringen av en valgkommisjon i Det palestinske området og ved å finansiere et prosjekt for velgerregistrering.

4.2 Ytringsfrihet og meningsfrihet

Ytringsfrihet og meningsfrihet beskyttes gjennom blant annet FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter av 1966 og Europarådets menneskerettighetskonvensjon av 1950.

I utgangspunktet har myndighetene en plikt til ikke å begrense ytringsfriheten. Ytringsfrihetens rekkevidde beror likevel på en avveining i forhold til andre rettigheter, som for eksempel vernet mot rasediskriminering. Myndighetene har i en viss utstrekning også en positiv plikt til å treffe tiltak som sikrer den reelle ytringsfrihet.

4.2.1 Grunnloven § 100

Ytringsfrihetskommisjonen fremmet i NOU 1997: 27 forslag til ny utforming av grunnloven § 100 om ytringsfrihet. Justisdepartementet sendte kommisjonens utredning på høring i november 1999.

På bakgrunn av Ytringskommisjonens utredning og Stortingsmelding nr. 42 (1999-2000), arbeidet Justisdepartementet i 2003 med en ny stortingsmelding som vil inneholde en nærmere analyse og vurdering av de problemstillinger som ytringsfrihetskommisjonens utredning reiser. I meldingen vil også de ulike forslag og alternativer som ble fremsatt i den forrige stortingsmeldingen bli grundigere utredet, slik at Stortinget får bedre grunnlag for å velge mellom de ulike alternativene. Det tas sikte på å fremme meldingen i løpet av våren 2004.

4.2.2 Straffeloven § 135a om rasistiske ytringer

Straffeloven § 135a ble endret ved lov 10. januar 2003 nr. 2. Endringen innebærer en presisering av gjeldende rett om at også ytringer som fremsettes ved bruk av symboler, kan omfattes av bestemmelsen.

Det foregår for tiden to større lovprosesser som berører straffeloven § 135a. I stortingsmeldingen om ytringsfrihet (se punkt 4.2.1) vil det bli nærmere redegjort for de ulike grunnlovsforslagenes innvirkning på blant annet § 135a. Videre er det i NOU 2002: 12 Rettslig vern mot etnisk diskriminering, foreslått enkelte endringer i straffeloven § 135a. Oppfølgingen av denne utredningen vil skje i form av en odelstingsproposisjon som planlegges fremmet for Stortinget i 2004.

4.2.3 Mediepolitikk

Utgangspunktet for mediepolitikken er å sikre ytringsfriheten som forutsetning for et levende demokrati. Andre nært beslektede formål er å sikre et kulturelt mangfold og et norskspråklig medietilbud samt å beskytte barn og unge mot skadelig medieinnhold. Virkemidler som eierskapsregulering, offentlig tilskudd og allmennkringkasting skal bidra til formidlermangfold og innholdsmangfold i mediene.

Regjeringen opprettet i 2003 et femte riksdekkende nett for radio og tildelte konsesjon med allmennkringkastingskrav for sending i nettet med virkning fra 1. januar 2004.

I forskrift av 20. november 2003 ble det opprettet to nye tilskuddsordninger for henholdsvis fjernsynsserier og interaktive produksjoner. Tilskuddsordningene skal bidra til å gi barn og unge kvalitativt gode tilbud på norsk eller samisk.

4.2.4 Samiske medier

I Stortingsmelding nr. 33 (2001-2002) Tilleggsmelding til St.meld. nr. 55 (2000-2001) Om samepolitikken, ble det foreslått å justere tilskuddssatsene for samiske aviser samt å vurdere overføring av forvaltningsansvaret for pressestøtten til Sametinget. Stortinget støttet forslaget om endringer i tilskuddssatsene, forutsatt at styrkingen av samiskspråklige aviser ikke "finansieres ved reduksjon i støtten til samiske aviser som skriver på norsk". Stortinget var også positiv til å vurdere en overføring av forvaltningsansvaret for ordningen til Sametinget, under forutsetning av at "tilskuddsforvaltningen gir den nødvendige avstand og uavhengighet i forholdet mellom samiske politiske myndigheter og samisk presse", jf. Innstilling S.nr. 110 (2002-2003).

Med utgangspunkt i Stortingets behandling vil Kultur- og kirke departementet sende et utkast til endringer i forskriften om tilskudd til samiske aviser på høring. I tillegg vil departementet ta kontakt med Sametinget for å diskutere en eventuell overføring av forvaltningsansvaret for ordningen.

4.2.5 Barn og medier

Statens filmtilsyn er nasjonalt og internasjonalt koordineringsorgan for arbeidet med SAFT-prosjektet (Safety, Awareness, Facts, Tools), som omfatter syv sentrale samarbeidspartnere i fem land: Statens filmtilsyn, IKT-Norge, MMI, Medierådet for barn og unge i Danmark, Våldsskildringsrådet i Sverige, Heimili og Skoli på Island, og The National Centre for Technology in Education i Irland. Prosjektet er støttet av EUs handlingsplan for sikker bruk av Internett gjennom Kirke- og kulturdepartementet.

SAFT-prosjektet er et europeisk samarbeid som skal spre kunnskap om trygg bruk av Internett til barn og unge, foreldre, lærere og andre. Prosjektet består av to hoveddeler: Første del

kartlegger barns nettbruk og foreldres kunnskap om nettbruken.

Andre del består av informasjonstiltak basert på funnene i undersøkelsen. Nettstedet saftonline.org er en av hovedsatsingene for å sette fokus på trygg bruk av Internett. Nettstedet støttes av Barne- og familiedepartementets tiltaksplan for barn, unge og Internett.

4.2.6 Funksjonshemmede og medier

En rapport om teksting av norskproduserte filmer var på høring i 2003. Regjeringen foreslo deretter i Stortingsproposisjon nr. 1 (2003-2004) å innføre en forsøksordning med teksting av noen kopier av statsstøttede norske filmer som vises på utvalgte kinoer. Formålet er å gjøre norsk film mer tilgjengelige for hørselshemmede.

ABM-utvikling (Statens senter for arkiv, bibliotek og museum) arbeider med "universell utforming" som et av verdigrunnlagene for virksomhetsplanen slik at også funksjonshemmede sikres tilgang til kulturopplevelser. Det ble i 2003 avholdt en konferanse om arkiv, bibliotek og museenes tilgjengelighet basert på ideen om universell utforming.

ABM-utvikling har i 2003 arbeidet med et prosjekt om biblioteker og deres nettbaserte tjenesters tilgjengelighet for funksjonshemmede. Det er dessuten utarbeidet en tilgjengelighetsmal for biblioteker. Videre er det fokusert på tilgjengelighet til arkiv, herunder arkivmateriale. Byarkivet i Bergen har fått midler til et prosjekt om dette.

I 2004 skal det lanseres en ny versjon av Kulturnett Norge basert på standardreglene for universell utforming.

4.2.7 Internasjonale tiltak

I 2003 ble det gitt støtte til flere ulike tiltak i regi av lokale, nasjonale og internasjonale frivillige

Aserbajdsjan 1994: Teltklasserom i flyktningleir

organisasjoner for fremme av ytringsfrihet og oppbygging av frie medier. Støtten til Index on Censorship som arbeider for ytringsfrihet og overvåker forfatters rett og muligheter til å publisere, ble videreført.

Under et seminar om ytringsfrihet i mai 2003 overrakte statsråd Valgerd Svarstad Haugland den bibliografiske databasen *Beacon for Freedom of Expression* til Bibliotheca Alexandrina i Egypt. Databasen omhandler ytringsfrihet og sensur av litteratur og aviser i historisk tid og samtid. Norge har vært hovedfinansieringskilden for arbeidet. Databasen er utviklet av tidligere Norsk forum for ytringsfrihet, nå videreført ved Norsk Bibliotekforening. Samlingen består av to hoveddeler. Den ene delen gir opplysninger om publikasjoner om sensur og ytringsfrihet. Den andre delen dokumenterer sensurerte enkelttitler verden over, med angivelse av grunnen til og arten av sensur. Databasen oppdateres og utvides kontinuerlig, og er tilgjengelig på www.beaconforfreedom.org. Norge bekoster driften av databasen ut 2005, når Biblioteket i Alexandria etter planen skal ta over.

Støtten til medieutvikling i Afrika er direkte relatert til ytrings- og meningsfrihet. Gjennom systematisk støtte over flere år til media i Zambia har Norge bidratt til en profesjonalisering og nivåheving. I følge medieorganisasjonen MISA er de uavhengige radiostasjonene i Zambia nå de mest avanserte i regionen. I Etiopia har en støttet utarbeidelsen av et omfattende program for journalistutdanning ved universitetet i Addis Abeba. En slik utdanning vurderes av mediene selv som svært viktig i bestrebelsene for å utvikle mediene i Etiopia og bidra til bedre vilkår og større rom for profesjonell, kritisk journalistikk.

Norge ga i 2003 betydelig støtte til uavhengige medier på Vest-Balkan.

4.3 Religions- og livssynsfrihet

Religionsfriheten omfatter ikke bare vern av egen tro, men også å kunne uttrykke denne offentlig og sammen med andre. Livssynsfriheten dekker på sin side humanetiske tilnærminger eller retten til ikke å ha noe livssyn eller noen religion. Religions- og livssynsfrihet er omtalt i en rekke internasjonale instrumenter, allerede fra FNs verdenserklæring om menneskerettigheter artikkel 18, som siden er fulgt opp blant annet av FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, FNs erklæring om avskaffelse av alle former for intoleranse og diskriminering basert på religion eller tro og Den europeiske menneskerettighetskonvensjon av 1950 (EMK art. 9).

I 2003 forelå en samlet evalueringsrapport om Utdannings- og forskningsdepartementets Reform 97, gjennomført av Norges forskningsråd. Om evalueringsprosjektet *KRL-faget og elevene sin religiøse og livssynsmessige identitet* heter det blant annet i rapporten: "Forskarane meiner å kunne registrere at KRL-faget har satt fokus på pluralitet på livstolkingsområdet i Noreg, og det har ikkje vore registrert tidlegare. Faget verka bevisstgjjerande på eigen og andre sine religiøse tradisjonar, og pluraliteten kan vere døropnar til aksept og toleranse."

Rapporten viser også til at noen elever ikke møter sin egen tradisjonsbakgrunn tematisert som livstolking i kristendoms-, religions- og livssynskunnskap. Det gjelder spesielt i forhold til verdslig livssyn som livstolking. Dette og andre spørsmål ble tatt opp i revisjonsarbeidet av planen 2001-2002. Den reviderte planen har vært gjeldende siden høsten 2002 og er i all hovedsak blitt meget godt mottatt i skolen.

I statsråd 14. mars 2003 oppnevnte regjeringen et utvalg til å utrede forholdet mellom stat og kirke. Formålet med utredningen er å gi grunnlag for å avgjøre om statskirkeordningen skal videreføres, reformeres eller avvikles.

4.4 Utdanning

Retten til utdanning er nedfelt i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter og i FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Barnekonvensjonen detaljerer i rettighetens innhold ytterligere samtidig som FNs kvinnekonvensjon og FNs rasediskrimineringskonvensjon understreker at retten til utdanning ikke må gjøres til gjenstand for diskriminering. Videre fastsetter FNs Tusenårs mål at alle skal ha et grunnleggende utdanningstilbud innen 2015. Retten til utdanning er viktig for å øke innsikten i egne rettigheter. Samtidig er samfunnsinstitusjoner som er sentrale for beskyttelsen av individer i et samfunn – som domstoler, ombud og forvaltningsapparat – avhengige av ansatte med solid utdanning for å kunne fungere.

4.4.1 Skolens arbeid mot rasisme og diskriminering

Som et tiltak under regjeringens handlingsplan mot rasisme og diskriminering skal skolene hvert år markere minnedagen for Holocaust den 27. januar. Skolene oppfordres til å benytte dagen til å markere arbeidet for menneskerettigheter og mot rasisme.

Denne dagen deles det også ut en pris til en skole som har utmerket seg i arbeidet mot rasisme. Prisen som ble utdelt for første gang i 2003, har fått navnet "Benjamin-prisen" til minne om det rasistisk motiverte drapet av Benjamin Hermansen på Holmlia i Oslo i januar 2001. Læringssenteret har i tilknytning til dette opprettet et særskilt nettsted med en rekke læringsressurser samt lenker til andre relevante nettsteder www.lom.ls.no.

Norge ble i desember 2003 innvalgt som medlem av "Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Research and Remembrance" (se punkt 4.5.6). Dette medlemskapet forplikter til økt engasjement i

kunnskapsformidlingen om Holocaust i norske skoler. Læringssenteret samarbeider i den forbindelse med Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteters stilling i Norge, blant annet med sikte på utvikling av metodisk veiledningsmateriale for lærere på det aktuelle området.

4.4.2 Kartlegging av menneskerettighetsundervisning i skolen

På oppdrag fra Læringssenteret gjennomførte Senter for fredsbygging og konflikthåndtering i Norge i 2003 en kartlegging av menneskerettighetsundervisningen i et utvalg norske skoler. Kartleggingen viser at alle de deltagende skoler på ulikt vis bidrar til kunnskapsspredning om menneskerettighetene. Undervisningen foregår i første rekke i tilknytning til fag som samfunnskunnskap og KRL-faget, men ofte også som en del av skolens holdningsskapende arbeid. Kartleggingen ble presentert på en nasjonal konferanse i november 2003 i regi av arbeidsgruppen for menneskerettighetsundervisning og Senter for menneskerettigheter ved Universitetet i Oslo. Som en oppfølging av konferansen er det tatt initiativ til et nærmere samarbeid mellom berørte myndigheter og frivillige organisasjoner på området, med sikte på kartlegging av eksisterende veiledningsmaterielle og eventuelt utvikling av nytt materiell.

4.4.3 Menneskerettigheter som nasjonalt valgfag i videregående opplæring

Læreplanen for menneskerettigheter som nasjonalt valgfag i videregående opplæring ble godkjent i 2002, men er så langt kun tatt i bruk ved 3 av landets skoler. Læringssenteret har derfor i 2003 etter søknad bevilget 40 000 kroner til Helsingfors-komiteen for å fremme bruken av valgfaget i skolen og til utarbeiding av en metodisk veiledningshefte om menneskerettighetsundervisning rettet blant annet mot valgfaget.

Norge 1992: Barn i barnehage

4.4.4 Eget nettsted for menneskerettigheter

Læringssenteret har samarbeidet med FN-sambandet om utvikling av et nettsted for menneskerettigheter på Skolenettet (www.skolenettet.no/menneskerettigheter). Det nye nettstedet skal etter planen være klart for lansering 1. februar 2004.

4.4.5 Menneskerettighetsperspektivet i lærerutdanningen

Rammeplanene for alle lærerutdanningene ble revidert i 2003.

- I rammeplanens kap. 1 som gjelder for alle lærerutdanninger, slås det blant annet fast at studentene må *"kjenne til de internasjonale menneskerettigheter og barns rettigheter som gjelder på tvers av landegrensene"*.
- I rammeplanen for det obligatoriske KRL-faget i allmennlærerutdanningen slås det fast at studentene skal *"ha kunnskap om og kunne drøfte betydningen av ulike menneskerettskonvensjoner, for eksempel verdenserklæringen om menneskerettighetene, FNs internasjonale konvensjoner om menneskerettighetene, FNs barnekonvensjon og ILO-konvensjonen om urfolk og stammefolk i selvstendige stater"*.
- I det frivillige samfunnsfaget i allmennlærerutdanningen forventes studentene *"å kunne legge til rette for opplæring om samfunnsforhold i et flerkulturelt og globalt perspektiv, med vekt på menneskerettigheter og demokratiske prinsipper"*.
- I førskolelærerutdanningens obligatoriske samfunnsfag skal studentene: *"ha kunnskap om aktuelt lovverk om taushetsplikt og personvern, om det juridiske grunnlaget for forebyggende barnevern, om rettigheter som gjelder barn med spesielle behov, om FNs internasjonale konvensjoner om menneskerettighetene og FNs barnekonvensjon."*

4.4.6 Kompetanseutvikling for lærere og fagpersonell i lærerutdanningen

For å styrke kunnskapen om menneskerettighetene på lærestedene har Utdannings- og forskningsdepartementet i 2003 bevilget 300 000 kroner til Norsk senter for menneskerettigheter. Senteret tilbyr blant annet fagpersonell i lærerutdanningene kurs i menneskerettigheter. Det første kurset for denne målgruppen ble holdt i november 2003. Også Læringssenteret har gjennom bevilgningen til nasjonale og internasjonale lærerkurs bidratt til at høyskolene har etterutdanningstilbud for lærere om menneskerettighetene i 2003, blant annet med fokus på flerkulturelt arbeid i skolen, mobbing og KRL-faget.

4.4.7 Godkjenning av utenlandsk utdanning

Fra 1. januar 2003 ble det opprettet et eget uavhengig statlig organ for kvalitet i utdanning, NOKUT. Det nye organet har som oppgave å føre tilsyn med at studietilbudene ved de enkelte lærestedene holder høy kvalitet, og sikre at institusjonene har gode interne systemer for kvalitetssikring av sine tilbud. NOKUT har videre myndighet til å gi studenter med utenlandsk utdanning en generell godkjenning av deres kompetanse. Slik godkjenning vil angi nivå og omfang i forhold til norske grader, og vil gjennom nasjonal koordinering sikre likebehandling, hvilket innebærer en større rettssikkerhet for studenter med utenlandsk utdanning. NOKUTs godkjenning vil være retningsgivende for universiteters og høyskolers direkte godkjenning mot deres grader, og ved innpassing i studieløp.

4.4.8 Strategi for bedre læring og større deltakelse av språklige minoriteter i barnehage, skole og utdanning 2004-2009

Både nasjonale og internasjonale undersøkelser viser betydelige forskjeller mellom elever med henholdsvis minoritets- og majoritetsbakgrunn

når det gjelder læringsutbytte i grunnopplæringen i Norge. Det viser seg også at færre unge med minoritetsbakgrunn påbegynner og fullfører videregående opplæring og høyere utdanning enn hva tilfellet er blant majoritetsselevne. Strategiplanen *Likeverdig utdanning i praksis*, som ble lansert i desember 2003, er femårig (2004-2009) og skal bedre læringen og øke deltakelsen av språklige minoriteter i barnehage, skole og utdanning. Det overordnede målet med planen er å rette oppmerksomhet mot og igangsette tiltak som skal bidra til å sikre en likeverdig opplæring som gir alle like muligheter til læring, utdanning og arbeidsliv. Videre skal planen bidra til et inkluderende læringsmiljø, fritt for rasisme, diskriminering, mobbing og vold. Læringscenteret har et særlig ansvar for oppfølgingen av strategiplanen og for å se de ulike tiltakene i sammenheng.

Planen har fem hovedmål:

- Bedre språkforståelsen blant minoritets-språklige barn i førskolealder
- Bedre skoleprestasjonene til minoritets-språklige elever
- Øke andelen blant minoritetsspråklige elever og lærlinger som påbegynner og fullfører videregående opplæring
- Øke andelen av minoritetsspråklige studenter i høyere utdanning
- Bedre norskferdighetene til minoritets-språklige voksne

Blant de 38 tiltakene som nå iverksettes er innføring av stipendordning for minoritetsspråklige lærere og opprettelse av et nytt nasjonalt senter for flerkulturell opplæring.

4.4.9 Internasjonale tiltak

Utenriksdepartementet lanserte en egen strategi for utdanning gjennom norsk utviklingssamarbeid i januar 2003: *Utdanning, jobb nr. 1*. Et bærende element i strategien er en betydelig økning av bistanden til utdanning både absolutt og relativt. Rettighetsperspektivet er gitt en

sentral plass i denne opptrappingen, det samme er økt prioritering av jenter og utdanning.

Norge anser det som en forutsetning for å nå tusenårs målet om utdanning for alle innen 2015 at denne retten blir gjort kjent i befolkningene og anerkjent av myndighetene. Dette perspektivet er blitt fremhevet både som ledd i lanseringen av strategien og i en rekke andre nasjonale fora og internasjonale møter om utdanning og utvikling.

NORAD har i 2003 startet et eget utredningsarbeid om hvordan retten til utdanning kan integreres bedre i det bilaterale utviklingssamarbeidet.

Utdanning er et sentralt innsatsområde i utviklingssamarbeidet. Støtten er rettet inn mot ulike nivåer, med økende vektlegging av grunnskoleutdanning. Norge støtter sektorprogrammer for utdanning i Zambia, Tanzania, Bangladesh og Nepal. Når det gjelder utdanning for særlig sårbare grupper støtter en eksempelvis fra norsk side UNICEFs program i Malawi for utdanning av jenter, som en del av det norske initiativet for jenters utdanning i Afrika. I Angola støttes det såkalte *Teachers' Emergency Package*-programmet gjennom UNICEF og Flyktningerådet.

4.5 Oppbygging av det sivile samfunn

Et levedyktig sivil samfunn er avgjørende for å sikre at menneskerettighetene respekteres. Selvstendige og aktive frivillige organisasjoner bidrar blant annet til avdekking av brudd på menneskerettighetene, til spredning av informasjon og til påvirkning av myndigheter, både i Norge og i andre land. Norske menneskerettsorganisasjoner gir innspill til myndighetene og bidrar til utformingen av norsk politikk, både nasjonalt og internasjonalt.

Norske frivillige organisasjoner var også den viktigste kanalen for støtte til det sivile samfunn i utviklingsland i 2003. Disse aktørenes rolle og

Norge 1995: Flerkulturell gymtime

forankring i norsk samfunnsliv gir gode forutsetninger for å kunne bidra til kapasitetsbygging og styrke aktiviteten til de nasjonale samarbeidspartnerne i utviklingslandene.

4.5.1 Det norske menneskerettighetsfond

Det norske menneskerettighetsfond er en viktig kanal for fremme av menneskerettigheter internasjonalt. Fondet eies av Kirkens Nødhjelp, Norsk Folkehjelp, Norsk senter for menneskerettigheter, Mellomkirkelig Råd, Landsorganisasjonen i Norge, Røde Kors, Redd Barna og Amnesty Norge. Utenriksdepartementet og NORAD deltar i fondets styre som observatører. Fondet gir støtte til prosjekter og organisasjoner i utviklingsland som faller utenfor andre norske støtteordninger. Organisasjonene som støttes arbeider ofte under svært vanskelige forhold, og fondets mandat gir rom for å kunne ta en viss risiko når støtte tildeles.

Utenriksdepartementet bidrar normalt med ca. 2/3 av fondets midler. I 2003 var Utenriksdepartementets bidrag fire millioner kroner. I tillegg ble det i 2003 gjennom NORAD overført én million kroner øremerket Nigeria.

I 2003 har fondet konsolidert sin nye administrative struktur og videreført prioriteringen av landene Peru, Colombia, Nigeria, Zimbabwe, India, Pakistan og Liberia.

4.5.2 Stiftelsen Menneskerettighetshuset

Stiftelsens grunnleggende idé er å samle sterke og anerkjente lokale menneskerettighetsorganisasjoner under samme tak, og derigjennom styrke det sivile samfunn og menneskerettighetsarbeidet i landet.

Det finnes i dag menneskerettighetshus i Bergen, Oslo, Moskva, Sarajevo og Warszawa i tillegg til et menneskerettighetssenter i Tirana. Det arbeides også med å opprette menneskerettighetshus i Kenya, Uganda, Kroatia,

England, Tyrkia, Aserbajdsjan og Hviterussland. Stiftelsens rolle er å være initiativtaker og rådgiver i oppstartsfasen. Stiftelsen utvikler også et internasjonalt nettverk mellom de enkelte menneskerettighetshusene for å fremme informasjons- og kompetanseutvikling.

Utenriksdepartementet ga i 2003 tilskudd til nettverksbygging og fellesprosjekter i Moskva, Sarajevo og Tyrkia, totalt 3,23 millioner kroner.

4.5.3 Senter for Studier av Holocaust og livssynsminoriteters stilling i Norge (HL-senteret)

Senter for Studier av Holocaust og livssynsminoriteters stilling i Norge (HL-senteret) ble opprettet i 2001 etter initiativ av Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. HL-senteret er en stiftelse med eget styre. Senterets grunnkapital er en del av erstatningsbeløpet for inndragning av jødisk eiendom under den 2. verdenskrig. HL-senteret spiller blant annet en viktig rolle i forbindelse med at Norge i desember 2003 ble medlem av Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research (se punkt 4.5.6).

4.5.4 Norsk ressursbank for demokrati og menneskerettigheter (NORDEM)

Demokratisk utvikling og frie valg er vesentlig for å kunne oppfylle menneskerettighetene. Deltakelse og innflytelse i den politiske beslutningsprosessen stiller krav til ansvarlighet fra politikere og forvaltning, og et fungerende demokrati er en nøkkel i kampen mot korrupsjon og fattigdom.

Støtte til demokratibyggende tiltak og godt styresett er derfor et viktig element i norsk utviklings- og menneskerettighetspolitikk. Støtten skjer innenfor rammen av utviklingsprogrammer rettet mot etablerte norske samarbeidsland, og tiltak som valgobservasjon,

velgeropplæring og valgteknisk bistand. En stor del av denne type utviklingshjelp gjennomføres i samarbeid med FNs utviklingsprogram UNDP.

Norsk ressursbank for demokrati og menneskerettigheter (NORDEM) er et program ved Norsk senter for menneskerettigheter (SMR) rettet mot fremme av demokrati og menneskerettigheter. NORDEMs beredskapsstyrke imøtekommer internasjonale organisasjoners (bl.a. FN og OSSE) behov for kvalifisert personell som på kort varsel kan bli stilt til rådighet for virksomhet knyttet til demokratiutvikling og respekt for menneskerettighetene. Arbeidet skjer i nært samarbeid med Flyktningerådet. De aller fleste oppdragene kommer via Utenriksdepartementet, som også står for det meste av finansieringen.

NORDEMs virksomhet i 2003 har fokusert på betjening av løpende henvendelser om personellassistanse, rekruttering av nye medlemmer til beredskapsstyrken, opplæring og kurs av nyrekrutterte, og utvikling av kontakten med internasjonale samarbeidspartnere. I 2003 ble det gjennomført 38 prosjekter som medførte utsendelse av 111 personer på oppdrag i til sammen 360 månedsverk. De fleste av oppdragene var i OSSE-regionen, og vel halvparten av de utsendte drev valgobservasjon.

Det ble i 2003 avholdt valg på Balkan og i Kaukasus. OSSE rekrutterte observatører til de fleste av dem gjennom NORDEM. NORDEM sendte også langtidsobservatører til valgene i Nigeria og Guatemala, og ekspertteam til valgene i Somaliland, Zanzibar, Rwanda og Nord-Kypros.

Et kontaktutvalg mellom de største brukerne og NORDEM/Flyktningerådet ble opprettet i 2003 på bakgrunn av evalueringen i 2001/2002. Det ble i denne forbindelse etablert et skriftlig mandat for NORDEM.

4.5.5 International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA)

Norge deltar i International IDEAs arbeid for å styrke demokratiet og en demokratisk utvikling på global basis. International IDEA ble etablert i 1995 som en mellomstatlige organisasjon med hovedsete i Stockholm. 21 land er i dag medlemmer, mens fire internasjonale frivillige organisasjoner er assosierte medlemmer, deriblant Transparency International. International IDEA ble i 2003 opptatt som observatørorganisasjon i FNs generalforsamling. IDEA består av et styre på 15 medlemmer med Sveriges tidligere visestatsminister og tidligere utenriksminister Lena Hjèlm Vallen som formann. Fra norsk side er tidligere statsråd og leder av Høyre Kaci Kullman Five medlem av styret.

Organisasjonen er aktiv i blant annet Nigeria, Burkina Faso, Indonesia, Peru og Georgia og gjennomfører også et prosjekt i den arabiske verden som omfatter Egypt, Jordan og Yemen.

4.5.6 Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research.

Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research ble etablert i 1998 etter initiativ fra den svenske statsminister Göran Persson og består i dag av 16 land. Norge ble tatt opp som medlem i desember 2003. I tillegg er flere land knyttet til arbeidet som såkalte liaison-land. Gruppens mandat er å fremme samarbeid om utdanning, erindring og forskning om Holocaust. Det prinsipielle grunnlaget for arbeidet i Task Force er Holocaust-erklæringen som ble vedtatt på Stockholm International Forum i 2000.

Senter for Studier av Holocaust og livssynssminoriteters stilling i Norge (HL-senteret) spiller en viktig rolle – i samarbeid med Utenriksdepartementet – i forbindelse med at Norge ble medlem av Task Force i desember 2003.

4.5.7 Andre internasjonale tiltak

Innsatsen for menneskerettigheter i utviklings-samarbeidet har i stor grad vært preget av støtte til sivile samfunnsaktører. Dette ble videreført i 2003. Eksempelvis har Norge i Bangladesh og Pakistan forsøkt å finne en balanse mellom påvirkning av myndighetsaktører og sivilt samfunn. I Bangladesh har ambassaden lagt vekt på å legge opp til et program der de organisasjoner som støttes er såkalte endringsagenter, det vil si aktører som kan spille en pådriverrolle for marginaliserte gruppers rettigheter overfor myndighetene. Videre støtter Norge tiltak rettet mot det sivile samfunn i Zimbabwe med sikte på å gjøre det mulig for viktige endringsagenter å fungere. Til tross for de vanskelige forholdene har organisasjonene overvåket menneskerettighets- og mediesituasjonen, observert valg, lært opp folkevalgte, gitt fri rettshjelp og støttet ofre for menneskerettighetsbrudd. Norge bidrar også med støtte til den nasjonale palestinske MR-institusjonen.

4.6 Rettighetsbasert utvikling

Det er klare sammenhenger mellom utviklings-samarbeid og fremme av menneskerettigheter. Realisering av sivile, politiske, økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter kan frigjøre krefter i samfunnet som bidrar til utvikling og bedrer folks livskvalitet og evne til å bidra til samfunnsutviklingen. Utviklingssamarbeidet dreier seg i stor grad om bistand til å realisere de rettighetene som er nedfelt i de internasjonale menneskerettighetskonvensjonene.

Rettighetsbasert tilnærming til utvikling har flere innfallsvinkler. Konseptet bygger på en idé om å se utvikling som et samarbeid for å realisere det enkelte individ eller gruppers rettigheter. Rettighetene ses da både som vilkår og mål for en utvikling som er basert på mer enn økonomisk vekst. I utviklingssamarbeid har giverlandene valgt å legge vekt på begrepene "accountability" (ansvarliggjøring, eller etablering av plikter hos nasjonalstaten), "empower-

ment" (bemyndigelse av enkeltindivider eller grupper gjennom kunnskap om og mulighet til å hevde sine rettigheter), deltakelsesprinsippet, likhet og ikke-diskriminering.

Regjeringens handlingsplan for bekjempelse av fattigdom fra 2002 understreker at fattigdom ikke bare er knyttet til manglende tilgang til produktive ressurser og sosiale tjenester. Fattigdom er også et spørsmål om fravær av frihet og rettigheter. Dermed blir kampen mot fattigdom et spørsmål som også omfatter utvidelse av folks valgmuligheter og friheter, samt realisering av grunnleggende menneskerettigheter.

Norge arbeider aktivt med å operasjonalisere *rettighetsbasert utvikling*. Tilnærmingen bygger på ønsket om å bygge bro mellom menneskerettigheter og utviklingsstrategier. Flere av tiltakene er rettet mot styrking av kvinners rettigheter. Det kan nevnes at Institutt for kvinneverett ved Universitetet i Oslo viderefører samarbeidet med kvinneverrettsmiljøer i sørlige og østlige Afrika. Sammen med NORAGRIC vil de også gjennomføre en studie for å undersøke hvordan kvinners rett til jord er fulgt opp i lovgivning og i utviklingsplaner i fem afrikanske land. Et av tiltakene i Pakistan tar sikte på å styrke kvinners deltakelse i lokalpolitikken. Erfaringene har vist at det nytter å mobilisere kvinner som aktive deltakere i lokalpolitikken. I Det palestinske området samarbeider kvinner fra ulike politiske fraksjoner om spørsmål som gjelder likestilling og kvinners rettigheter. Støtten til Women's Affairs Technical Committee (WATC) tar sikte på å realisere kvinners rettigheter på Vestbredden, Gazastripen og i Jerusalem.

Erfaringene med dette arbeidet viser at rettighetene henger nøye sammen, og at arbeidet med én rettighet har konsekvenser for gjennomføring av andre rettigheter. Som eksempel kan nevnes rett til utdanning for Karimojong-folket i Uganda, et prosjekt som drives av Redd Barna. I tillegg til å fokusere på tilpasset skolegang for

barn i en nomadekultur, har prosjektet klart å involvere lokalsamfunnet i viktige utviklingsprosesser.

Norge arbeider også med å integrere menneskerettighetshensyn i prosjekt- og programtilnærming. Det er tidligere utarbeidet en håndbok til hjelp i analysearbeidet ved prosjektplanleggingen. I tillegg til aktivt å arbeide med menneskerettighetstilnærming, skal håndboken redusere risikoen for at programmer og prosjekter får utilsiktede negative virkninger for menneskerettighetene.

Arbeidet for å sikre en sterkere rettighetsbasering av utviklingssamarbeidet er også et viktig element i Norges innsats i multilaterale utviklings- og finansinstitusjoner, både i FN-systemet og når det gjelder utviklingsbankene.

Verdensbanken og de regionale utviklingsbankene legger i økende grad vekt på sammenhengen mellom menneskerettigheter og økonomisk og sosial utvikling. Verdensbanken arbeider med rettighetsbasering både når det gjelder å innarbeide menneskerettigheter i fattigdomsstrategier og når det gjelder finansiell støtte til arbeidet for å styrke godt styresett, særlig når det gjelder reformer i mottakerlandenes rettsvesen. Også de regionale utviklingsbankene er aktive på de samme spørsmål relatert til menneskerettigheter som Verdensbanken.

Kontoret til FNs høykommissær for menneskerettigheter (UNHCHR) har innledet et samarbeidsprosjekt med FNs utviklingsprogram om sammenhengen mellom menneskerettigheter og utviklingspolitikk. HURIST-programmet (Human Rights Strengthening) ble opprettet i 1999 og støttes fra norsk side.

Norge 1993: Pleier og beboer på aldershjem

5

Liv og helse

Menneskerettighetsvernet av sosiale forhold og helse er best utbygget i FN's konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter av 1966, og i FN's konvensjoner om henholdsvis kvinner og barn. Det er vanskelig å trekke noe eksakt skille mellom generell velferdspolitik og de kravene konvensjonene stiller på dette området. Praksis varierer sterkt fra land til land, og også innen de enkelte landene. Noen felles internasjonal norm er dermed vanskelig å etablere. De tiltakene som omtales nedenfor, knytter seg til sosial sikkerhet, psykisk helse og hiv/aids, og til eldres og funksjonshemmedes særlige situasjon. Nytt av året er et underkapittel om tiltak for rusmisbrukere. Andre og mer indirekte forhold kan også påvirke liv og helse. Dette kan for eksempel være miljøvern, matvarerisikkerhet, kultur og vitenskap.

5.1 Sosial sikkerhet

Regjeringen la i 2002 frem en tiltaksplan mot fattigdom, St. meld. nr. 6 (2002-2003). Planen inneholder målrettede tiltak for å forebygge og hjelpe personer ut av en situasjon med vedvarende lavinntekt og levekårsproblemer. Målet er at flest mulig i yrkesaktiv alder skal klare seg selv ved eget arbeid og at de som ikke har inntekt sikres en trygd til å leve av. Tiltak for å hjelpe flere til selvforsørgelse gjennom eget arbeid er prioritert. Konkrete tiltak gjennomføres i planperioden 2002-2005. Prioriterte målgrupper for tiltak er: innvandrere og flyktninger, langtids-sosialhjelpsmottakere, uføretrygdede, enslige forsørgere og andre vanskeligstilte barnefamilier, barn og ungdom, rusmiddel-misbrukere, personer med psykiske problemer og bostedsløse.

For å forbedre arbeidsmuligheter for enslige forsørgere, kan disse fra 2003 beholde overgangsstøtten ut skoleåret, selv om retten til stønad etter loven faller bort på et tidligere tidspunkt på året. Retten til stønad faller normalt bort når barnet fyller 8 år, eller når stønadsmottakeren har brukt opp stønadstiden under utdanning på til sammen fem år.

Intensjonsavtalen om et inkluderende arbeidsliv er et samarbeid mellom myndighetene og partene i arbeidslivet og har som mål å redusere sykefraværet, ansette personer med redusert funksjonsevne i arbeid og øke pensjonsalderen.

Avtalen ble evaluert høsten 2002. Evalueringen viste at utviklingen i forhold til alle tre målsettingene fortsatt går i negativ retning. Arbeidet for et inkluderende arbeidsliv har fått et betydelig omfang i norsk arbeidsliv, og dette kan gi resultater over tid.

Arbeidslivets parter er enige om å videreføre avtalen med forsterket fokus på den innsatsen som må gjøres på den enkelte arbeidsplass i samarbeidet mellom arbeidsgiver og arbeidstaker, blant annet gjennom strengere krav til oppfølging og aktivitet under sykemelding.

Internasjonalt deltar Norge blant annet i EUs program til bekjempelse av fattigdom og sosial utstøting. Programmets målsetting er økt integrering av økonomisk og sosialt vanskeligstilte grupper i samfunnet. Programmets midler på til sammen 70 millioner euro skal benyttes til å støtte forskning, seminarer og konferanser, tiltak i regi av frivillige organisasjoner og tiltak med sikte på utveksling av gode modeller mellom de europeiske landene. Programmet inkluderer EUs strategi for integrering av kjønnsperspektiv og likestilling. Norsk deltakelse i programmet understøtter arbeidet med Regjeringens egen tiltaksplan mot fattigdom.

Norge deltar også i EUs handlingsplan for sosial inkludering (2002 – 2006). Formålet med programmet er å øke kunnskapen om fattigdom og sosial utstøting, støttet opp av sammenliknbare indikatorer og samarbeid om utvikling av politikk og erfaringsoverføring landene i mellom, blant annet ved at norske institusjoner og organisasjoner deltar i europeiske nettverk.

Stortinget vedtok 9. desember 2003 endringer i pasientrettighetsloven som medfører en utvidelse av pasientrettighetene. Pasienter som har

rett til nødvendig helsehjelp, det vil si de alvorligst syke pasientene, får rett til å få fastsatt en individuell frist for når de senest skal motta helsehjelpen. Dersom helsetjenesten bryter fristen, må det regionale helseforetaket dekke utgifter til helsehjelp privat eller i utlandet. Videre utvides ordningen med fritt sykehusvalg til også å gjelde private sykehus som de regionale helseforetakene har avtale med. Det arbeides med å sette lovendringene i kraft.

Barents helseprogram fordelte i 2003 tolv millioner kroner til prosjektsamarbeid mellom norske og russiske helseinstitusjoner innen temaene bekjempelse av smittsomme sykdommer, helsetjenester for mor og barn, livsstilsrelaterte helseproblemer og helsetjenester for urfolk. I tillegg er fengsels-samarbeid en viktig del av arbeidet under Aksjonsgruppen mot smittsomme sykdommer i Østersjøregionen. Samarbeidet omfatter forbedringer av de fysiske forholdene fangene lever under og tilbud om aktiviteter og arbeid under soning.

5.2 Psykisk helse

Innsatsen for psykisk helse i Norge knytter seg i stor grad til Opptappingsplan for psykisk helse, som i 2003 ble utvidet med to år og nå gjelder fra 1999 – 2008. I opptappingsplanen fokuseres det både på forebygging og bedre behandlings- og tjenestetilbud innen psykisk helse. Gjennom opptappingsplanen ble det i 2003 arbeidet for en fortsatt styrking av tiltak mot vold og traumer, seksualisert vold, hjelp til voldsofre og andre psykisk traumatiserte. På dette området har Helsedepartementet, Justisdepartementet og Barne- og familiedepartementet samarbeidet over tid. Det ble arbeidet med å etablere et nasjonalt senter om traumer og vold fra 1. januar 2004. Senteret skal styrke forskning, utviklingsarbeid, utdanning og veiledning innen feltet vold og traumer.

Sosial- og helsedirektoratet startet i 2003 å utarbeide en handlingsplan for redusert bruk av tvang i det psykiske helsevernet.

5.3 Eldre

Dementes rettssikkerhet står sentralt i Regjeringens arbeid for eldre. Dagens regelverk er både uklart og mangelfullt i forhold til å iverksette nødvendige tiltak uten den dementes samtykke eller mot vedkommendes vilje. Sosialdepartementet sendte i 2002 et høringsnotat om begrensning og kontroll med bruk av tvang mv. overfor personer med demens. Med bakgrunn i høringsuttalelsene vil departementet i 2004 arbeide videre med oppfølging av høringsnotatet.

Sosialdepartementets flerårige "Handlingsplan for eldreomsorgen" har ført til en kvalitetsheving og kapasitetsøkning i norsk eldreomsorg. De kommunale pleie- og omsorgstjenestene bygges ut med 25 000 nye omsorgsboliger og sykehjemsplasser, og bemanningen er økt med nesten 15 prosent i løpet av fire år. Samtidig er sykehjemmene fornyet og modernisert med enerom som normal standard. Utbyggingen har gitt bedre rom for individuelle tjenestetilbud og styrket retten til privatliv og selvbestemmelse.

Arbeidet med å forbedre kvaliteten og styrke den enkeltes rettssikkerhet fortsetter. Regjeringen la i 2003 frem en stortingsmelding med en rekke tiltak for å heve kvaliteten på de kommunale pleie- og omsorgstjenestene. Regjeringen har inngått et tett samarbeid med Kommunenes Sentralforbund om kvalitetsutvikling i pleie- og omsorgssektoren. Helse- og sosialtjenestens lovverk skal harmoniseres og forenkles, saksbehandlingen skal styrkes og brukernes rettssikkerhet sikres.

Regjeringen vil følge opp dette engasjementet ved å utforme en mer samlet seniorpolitikk, der hovedmålet er å styrke eldres deltakelse i arbeids- og samfunnsliv, utvikle sosiale arenaer

Zambia 1999: Barn som er blitt foreldreløse som følge av AIDS.

der ulike generasjoner møtes og deltar, og motarbeide diskriminering og segregering. Samtidig må den fremtidige eldreomsorgen planlegges slik at den er tilpasset endringer i de eldres levealder, helsesituasjon, ressurser og livsstil. Aldringen i befolkningen fremstår både som en utfordring og en mulighet.

Regjeringen legger vekt på at eldre mennesker ikke skal skyves ut fra arbeids- og samfunnsliv. Dette er kommet til uttrykk gjennom arbeidet med et inkluderende arbeidsliv og forslag til lovforbud mot diskriminering av eldre i arbeidslivet (se Kap. 7 Økonomi og arbeidsliv).

5.4 Funksjonshemmede

Arbeidet mot diskriminering av mennesker med nedsatt funksjonsevne og eldre har i økende grad blitt preget av å være arbeid for disse gruppenes menneskerettigheter.

Ved lov av 19. desember 2003 vedtok Stortinget å erstatte de midlertidige reglene i sosialtjenestelovens kapittel 6A med et nytt kapittel 4A om rettssikkerhet ved bruk av tvang og makt overfor enkelte personer med psykisk utviklingshemning. De midlertidige reglene har fungert etter intensjonen, og de nye reglene i kapittel 4A, som trer i kraft 1. januar 2004, er i hovedsak en videreføring av disse.

Regjeringen la i 2003 frem Stortingsmelding nr 40 (2002-2003) om strategier, mål og tiltak i politikken for mennesker med nedsatt funksjonsevne. Meldingen konstaterer at mennesker med nedsatt funksjonsevne fortsatt ikke har like muligheter til aktivitet og deltakelse som andre borgere.

Miljøverndepartementet koordinerer Handlingsprogram for universell utforming sammen med flere andre departementer. Programmet har iverksatt en rekke tiltak som fremmer løsninger hvor hensynet til funksjonshemmede er integrert i generell og alminnelige

tiltak. Særlig legges det vekt på medvirkning i kommunal planlegging (se også punkt 4.2.6).

Samferdselsdepartementet bidrar til handlingsprogrammet gjennom arbeidet med tilgjengelig kollektivtransport. Mobilitet er en nøkkel til selvstendighet og sosial inkludering, og er en forutsetning for deltakelse på alle livsområder som for eksempel utdanning, arbeid, fritid og kultur.

5.5 Hiv/aids

Hiv/aids-epidemien truer med å rive bort grunnlaget for utvikling og fattigdomsbekjempelse i mange land. Kampen mot hiv og aids er nært knyttet til kampen for menneskerettighetene. Dels vil større realisering av menneskerettighetene redusere sårbarheten for utsatte grupper i forhold til konsekvensene av hiv/aids. Dels er det viktig å sikre rettighetene for dem som allerede er rammet av epidemien, gjennom tilbud om behandling og omsorg – og bekjempelse av stigma og diskriminering.

Hiv/aids-epidemien truer svake stater økonomisk, sosialt og sikkerhetsmessig. Den forsterker fattigdommen, angriper menneskerettighetene, og rammer særlig de aller fattigste samt sårbare grupper som kvinner og barn. Det er hovedsakelig mennesker i yrkesaktiv alder som dør, med husholdninger som ledes av barn eller andre nærstående som konsekvens. Når andre kriser rammer land som er svekket av hiv/aids, blir virkningen mer langvarig og dyptgripende.

Regjeringen bidro også i 2003 i den globale kampen mot hiv/aids. Forebygging, behandling og omsorg bør være likestilte innsatsområder i den internasjonale hiv/aids-politikk. Det legges vekt på at forebygging og konsekvenser av hiv/aids blir vurdert i alle utviklingstiltak. Norske frivillige organisasjoner står for en betydelig innsats gjennom samarbeid med sine partnere på dette området. Norge var i 2003 den

tredje største bidragsyteren til UNAIDS, og kanaliserte 118 millioner kroner gjennom Det globale fondet for bekjempelse av aids, malaria og tuberkulose. Norge støtter også det internasjonale arbeidet med å utvikle vaksiner og mikrobicider – et middel som vil kunne gi kvinner større mulighet til å beskytte seg mot smitte.

Regjeringens utgangspunkt i kampen mot hiv/aids er FN-erklæringen av 2001 (*Declaration of Commitment on HIV/AIDS*). I 2003 ble denne erklæringen fulgt opp av en resolusjon fra FNs generalforsamling. Det legges vekt på rettighetene til mennesker som har hiv/aids, gjennom lovgivning, reguleringer og annen tilrettelegging. Selv om det har vært fremgang de senere år, har den samlede globale innsatsen til nå likevel vært for liten. Fremdeles:

- mottar mindre enn én prosent av gravide kvinner i de verst rammede landene informasjon og behandling som kan motvirke at barnet smittes under fødselen.
- har bare én prosent av dem som trenger ARV-medisin i Afrika sør for Sahara tilgang til dette.
- har en tredjedel av de verst rammede land ingen strategi på plass til å håndtere 14 millioner barn som er foreldreløse på grunn av aids, et tall som kan vokse til 25 millioner innen 2010.

Den globale innsatsen mot hiv/aids har hittil vært fokusert på forebygging, særlig fordi behandling ikke har vært effektiv eller har vært for dyrt. Dette bildet har endret seg. Aids er nå en kronisk sykdom som kan behandles. Så langt finnes det ingen kurative medisiner. Det vil også ta mange år før vi får effektive vaksiner. Men det finnes stadig bedre og billigere medisiner som stabiliserer symptomene og bedrer livskvalitet og helse.

Retten til behandling står nå høyt på den internasjonale agendaen. Dersom mennesker med utviklet sykdom kan gjenvinne helse og legge år til livet, vil en lettere mestre epidemien. At det

finnes behandling gjør det lettere å overkomme stigma og få gjennomslag for testing. Strategier for forebygging, behandling og mestring må gå hånd i hånd.

Tusenårsmålene kan ikke nås dersom aidsepidemien fortsetter. Med det store antall som allerede er smittet i noen av de tyngst berørte landene, vil en ensidig vekt på forebygging ikke være tilstrekkelig. Det må også satses på behandling. Å mestre den utfordringen aidsepidemien innebærer er en enorm belastning på helsetjenester som allerede har svak kapasitet. Derfor er det nødvendig å fremskaffe tilleggsressurser, både når det gjelder finansiering og når det gjelder kapasitet for å levere tjenestene.

Utgangspunktet er at aidssyke selv har dramatisk nytte av behandling. Det har også hele den sammenhengen den aidssyke står i; familie og nærmiljø, arbeidsplass, nettverk og samfunn. Argumentasjonen for å investere i behandling er så overbevisende at det nå ikke lenger spørres om *hvorvidt* det er effektiv bistand å støtte aidsbehandling, men *hvordan* verdenssamfunnet skal klare det.

WHO og UNAIDS har satt seg mål at tre millioner hivsmittede i utviklingsland skal få behandling innen 2005. I dialogen med WHO og UNAIDS legger man fra norsk side vekt på å sikre at de aller fattigste og sårbare grupper får tilgang til slik behandling.

Ved begynnelsen av 2004 er det allerede seks millioner i disse landene som trenger behandling raskest mulig. Andre er smittet med viruset, men befinner seg i en mellomfase før sykdommen slår ut. Etter hvert som disse blir syke og tidligere aidspasienter fortsatt holdes i live med medisiner, vil antallet personer på behandling i land med tung belastning øke raskt. I tillegg smittes ca. 14 000 nye daglig. Disse vil etter noen år utvikle aidssykdom. Aidsbehandling er derfor ikke noe en kan sette i gang med et korttidsperspektiv.

I Nicaragua ga Norge gjennom ulike frivillige organisasjoner, løpende medisinsk og psykologisk oppfølging til hivpositive og deres familier. Norge har også støttet opplæring av utsatte grupper og treningsaktiviteter for helsepersonell i samarbeid med Helsedepartementet. Sammen med andre givere har Norge bidratt til produksjon av program for TV og radio der sensitive spørsmål knyttet til hiv/aidsproblematikken tas opp.

5.6 Rusmiddelmissbrukere

Mange rusmiddelmissbrukere kan som et resultat av sitt misbruk, oppleve at de lever uverdige liv der sentrale menneskerettigheter ikke er ivaretatt. I *Handlingsplan mot Rusmiddelproblemer 2003-2005* fokuserer regjeringen på at rusmiddelmissbrukere skal møtes med den samme respekt som andre. Forholdene skal legges til rette slik at de tyngste rusmiddelmissbrukernes menneskerettigheter ivaretas. Med dette menes økonomiske og sosiale rettigheter som retten til bolig, retten til nødvendig helsehjelp, retten til arbeid eller en meningsfull fritid, og retten til å bli møtt med respekt. Handlingsplanen legger opp til at det utvikles forsterkede, individuelle bolig- og oppfølgingsopplegg for de tyngste rusmiddelmissbrukerne. I tilknytning til boligene skal det etableres lavterskel "væresteder" der helse og ernæring er sentrale elementer. Værestedene skal gjøre det mulig for tunge rusmiddelmissbrukere å få tilgang til gode helsetjenester der de oppholder seg. Stedene skal også bidra til å redusere stigmatisering og utstøting av rusmiddelmissbrukere ved at det opprettes alternativer til belastede oppholdssteder, som for eksempel Plata i Oslo eller Nygårdsparken i Bergen.

I Rundskriv U-10/2002 om Boligsosialt arbeid - bistand til å mestre et boforhold retter regjeringen søkelyset mot hvordan kommunene, i samarbeid med andre aktører, kan bidra til at

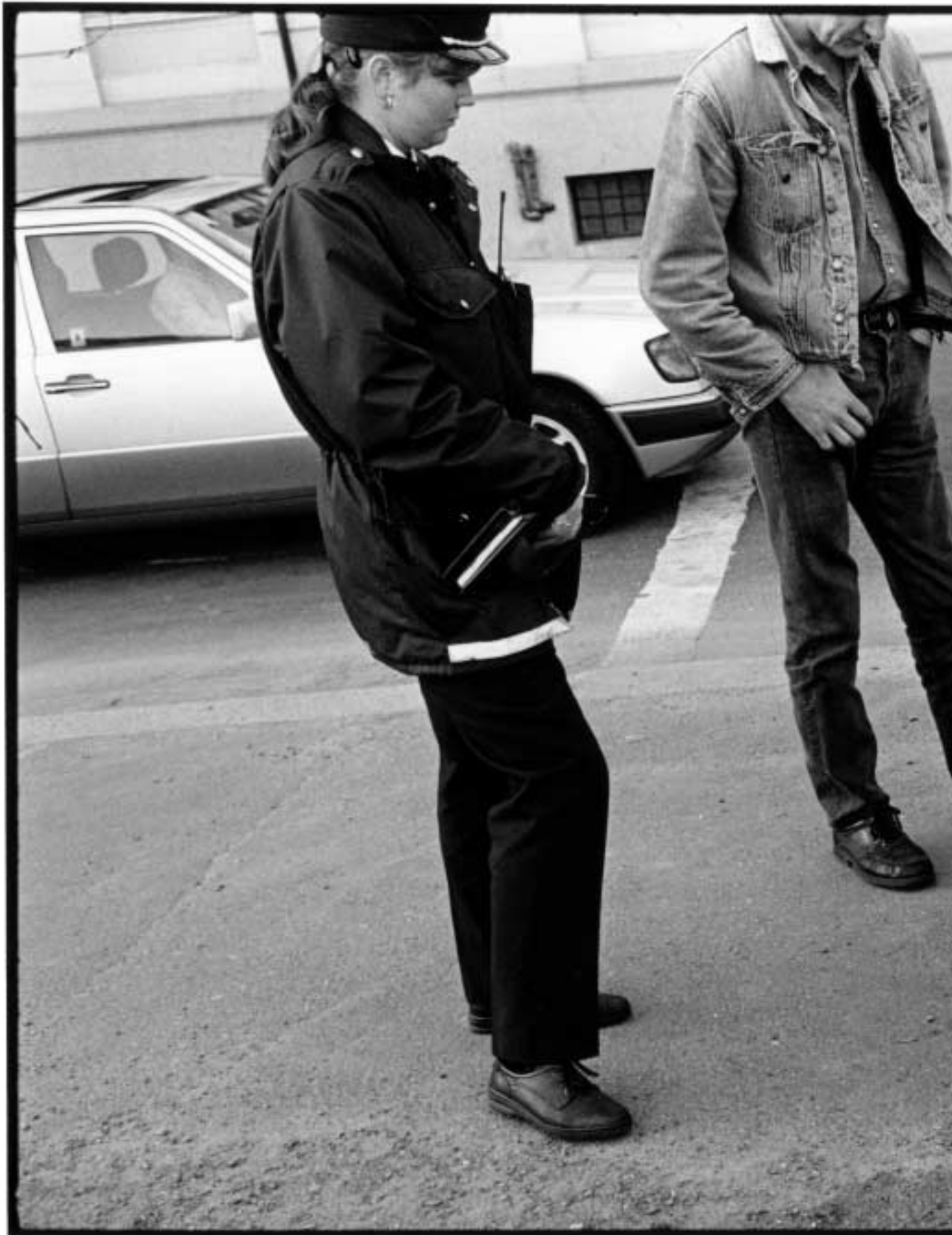
rusmiddelmissbrukere som har behov for det settes i stand til å mestre sin bosituasjon, og dermed klarer å beholde boligen over tid.

Stortinget vedtok 28. november 2003 å flytte ansvaret for å yte spesialisert behandling av rusmiddelmissbrukere fra sosialtjenesteloven til spesialisthelsetjenesteloven med virkning fra 1. januar 2004. De regionale helseforetakene har fått ansvaret for å yte tverrfaglig spesialisert behandling for rusmiddelmissbruk, og rusmiddelmissbrukere har dermed fått pasientrettigheter når de trenger slik behandling. Tilgjengeligheten av slik behandling styrkes gjennom endringen fordi både lege og sosialtjeneste kan henvise rusmiddelmissbrukere til tverrfaglig spesialisert behandling i spesialisthelsetjenesten. Mange rusmiddelmissbrukere har alvorlige helseproblemer, men har ofte ikke fått nødvendig helsehjelp. Hensikten med omorganiseringen er å styrke helsetjenestetilbudet til rusmiddelmissbrukere.

5.7 Miljø

5.7.1 Retten til miljøinformasjon

Retten til miljøinformasjon er gitt et særlig vern i grunnloven § 110 b. For å styrke denne retten ble det i 2003 vedtatt en ny samlet lov om rett til miljøinformasjon og deltakelse i offentlige beslutningsprosesser av betydning for miljøet (miljøinformasjonsloven) som trer i kraft 1. januar 2004. Loven innebærer en plikt for både offentlige myndigheter og offentlige og private virksomheter til å kunngjøre miljøinformasjon. Den styrker allmennhetens rett til innsyn i miljøinformasjon som foreligger hos offentlige organer og pålegger offentlige organer et særlig ansvar for å tilgjengeliggjøre oversiktsinformasjon om miljøtilstanden og miljøforhold. I forhold til miljøinformasjon fra virksomheter innfører loven helt nye rettigheter og plikter. Miljøinformasjonsloven innebærer også en styrket rett til deltakelse i beslutningsprosesser av betydning for miljøet.

Norge 1994: Uteseksjonen hjelper rusmisbruker

Loven bringer norsk rett i samsvar med våre internasjonale forpliktelser, men går samtidig på en rekke punkter lenger. Som følge av den nye loven kunne Norge i mai 2003 ratifisere Århus-konvensjonen av 1998.

Det gis fra norsk side prioritet til internasjonale aktiviteter som bidrar til å gjennomføre Århus-konvensjonen. Særlig er behovet for kompetanseoppbygging på dette området betydelig i Sentral- og Øst-Europa og Sentral-Asia.

Utviklingsarbeidet inneholder enkelte tiltak rettet mot spredning av miljøinformasjon. Likeledes er det tiltak innen for eksempel kulturminnevern som bidrar til minoriteters bevissthet om egen kultur. Begge områdene bidrar til menneskerettigheter gjennom økt deltakelse og engasjement overfor myndighetene. GRID-Arendal har eksempelvis bidratt til å utvikle et program for miljøstatus for Kina som er tilgjengelig på Internett.

5.8 Retten til mat

I 2003 ble Stortingsmelding nr. 16 (2002-2003) "Resept for et sunnere Norge" behandlet av Stortinget. Meldingen omhandler behovet for å styrke arbeidet for å fremme god ernæring og trygg mat. Retten til mat omfatter også retten til adekvat ernæring og tilgang til trygge matvarer. Oppfølgingen av meldingen vil være et bidrag til å oppfylle disse rettighetene i Norge.

5.8.1 Implementering i norsk regelverk

I et samarbeid mellom Helsedepartementet, Landbruksdepartementet og Fiskeridepartementet ble Ot.prp. nr. 100 (2002-2003) Om lov om matproduksjon og mattrygghet mv. (matloven) lagt frem i juni 2003. Loven trer i kraft 1. januar 2004. Samtidig er et nytt Mattilsyn og ny vitenskapskomité for mattrygghet etablert. Etableringen av Mattilsynet betyr en omorganisering av fire tidligere tilsyn

på matområdet. Det nye tilsynet har fått ansvar for hele matkjeden.

5.8.2 Handlingsplan for forbrukerorientering av mat- og landbrukspolitikken

Handlingsplanen for forbrukerorientering 2001-2005 bygger på respekt for forbrukernes rettigheter, som å kunne velge et kosthold ut fra preferanser om ernæring og helse. Dette er et viktig aspekt ved retten til mat slik den er nedfelt i artikkel 11 og ytterligere utdypet i General Comment nr 12. I første planperiode (2001-2003) ble det opprettet *forbrukerpanel* som skal ha en rådgivende funksjon i forhold til matpolitikken, Matportalen på Internett ble opprettet og prosjekt forbrukerretting av tilsynene ble gjennomført.

5.8.3 Arbeidet i FAO

FAO opprettet i 2002 en mellomstatlig arbeidsgruppe (IGWG) for å utarbeide frivillige retningslinjer for implementering av retten til mat. Arbeidsgruppen er underlagt Komiteen for matsikkerhet (CFS) og skal rapportere til møtene i CFS. Deltagelse i IGWG er åpen for alle medlemmer av CFS, FAO og alle FNs medlemsstater. Den norske delegasjonen arbeider for at retningslinjene skal bli et praktisk verktøy for implementering av retten til mat, og består av representanter for Landbruksdepartementet og Utenriksdepartementet.

I Etiopia har de stadig tilbakevendende sultkatastrofene ført til en grunnleggende debatt om hvordan matvaresikkerheten kan bedres. Som et bidrag til dette har en fra norsk side gjennomført en kartlegging av sentrale utfordringer når det gjelder matvaresikkerhet i spesielt sårbare områder. Studien vil bli et viktig utgangspunkt for en langsiktig strategi for støtte til matvaresikkerhet i beiteområder.

5.9 Kultur og vitenskap

5.9.1 Ny lov om medisinsk bruk av bioteknologi

Ny lov om humanmedisinsk bruk av bioteknologi m.m. ble vedtatt 27. november 2003. Formålet med loven er å sikre at medisinsk bruk av bioteknologi utnyttes til beste for mennesker i et samfunn der det er plass til alle. Dette skal skje i samsvar med prinsipper om respekt for menneskeverd, menneskelige rettigheter og personlig integritet og uten diskriminering på grunnlag av arveanlegg. Fra det tidspunkt loven trer i kraft, oppheves den tidligere lov av 5. august 1994 nr. 56. Sentrale endringer i den nye loven er:

- Sæddonors anonymitet er opphevet. Den som er født etter assistert befruktning ved hjelp av donorsæd har ved fylte 18 år rett til å få opplysninger om sædgivers identitet. De nye bestemmelsene vil ikke tre i kraft før det

finnes et forsvarlig tilbud om assistert befruktning med donorsæd fra identifiserbar givere, og vil ikke ha tilbakevirkende kraft. Helse- og sosialdepartementet arbeidet for tiden med å etablere et tilbud om identifiserbare sædgivere i Norge.

- Bruk av ultralyd i fosterdiagnostisk øyemed kan bare finne sted ved virksomheter som er godkjent av departementet. Kvinnen eller parets rett til informasjon og genetisk veiledning ved fosterdiagnostikk er styrket.
- Vilkårene for oppsøkende genetisk virksomhet uten pasientens samtykke er strammet inn. Helsepersonell kan ikke informere slektninger om arvelig sykdom når pasienten ikke *vil* gi samtykke til det. Dersom pasienten ikke *kan* gi samtykke, for eksempel fordi pasienten er død eller bevisstløs, kan helsepersonell informere pasientens slektninger, forutsatt at vilkårene for oppsøkende virksomhet for øvrig er oppfylt.

Norge 1991: Reindriftssamer under høstslakt

6

Toleranse og likeverd

6.1 Diskriminering og rasisme

Forbudet mot diskriminering og rasisme står sentralt i mange menneskerettighetskonvensjoner, som FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter av 1966, FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter av 1966, FNs barnekonvensjon av 1989, Europarådets menneskerettighetskonvensjon av 1950, FNs rasediskrimineringskonvensjon av 1965 og FNs kvinnekonvensjon av 1979.

Regjeringen har i de senere år satt i verk og videreført en lang rekke lovgivnings- og andre tiltak på dette feltet.

6.1.1 Ny lov mot etnisk diskriminering

Den 3. mars 2000 oppnevnte Regjeringen et utvalg som fikk i oppdrag å utrede forslag til en lov om etnisk diskriminering. Utvalget la frem sin utredning i juni 2002. I utredningen foreslås det et generelt forbud mot etnisk diskriminering som skal gjelde på alle samfunnsområder. Regjeringen besluttet i 2003 at loven også skal ramme diskriminering på grunnlag av religion, og tar sikte på å fremme forslag om en lov mot diskriminering på grunnlag av etnisitet og religion i 2004.

6.1.2 Handlingsplan mot rasisme og diskriminering (2002-2006)

Regjeringen la i 2002 frem en handlingsplan mot rasisme og diskriminering. Handlingsplanen gjelder for perioden 2002 til 2006. Tiltakene i planen retter seg særlig mot satsningsområdene arbeidsliv, tilpasning av offentlige tjenester, skole/utdanning, politi/påtalemyndighet/domstoler, dokumentasjon/overvåking, Internett, lokalmiljø og styrking av det rettslige vernet mot etnisk diskriminering og rasistiske ytringer. Handlingsplanen omfatter diskriminering av urfolk, nasjonale minoriteter og personer med innvandrerbakgrunn.

Kommunal- og regionaldepartementet koordinerer oppfølgingen av tiltakene i planen. I den

forbindelse er det opprettet et utvalg for oppfølgingen for å sikre dialog og innsyn for handlingsplanens målgruppe. Utvalget består av de berørte departementer, UDI, Senter mot etnisk diskriminering, Kontaktutvalget mellom innvandrere og myndighetene og frivillige organisasjoner som jobber med problemstillinger knyttet til rasisme og diskriminering: Innvandrernes Landsorganisasjon (INLO), Organisasjon mot offentlig diskriminering (OMOD), SOS rasisme og Antirasistisk senter. Utvalget har avholdt to møter i 2003. De fleste tiltakene er allerede iverksatt.

6.1.3 Tiltak for å øke deltakelsen i samfunnet for barn og unge med innvandrerbakgrunn

Alle barn og unge i Norge skal sikres de samme muligheter og rettigheter, og behandles likeverdig uavhengig av hudfarge, etnisk tilhørighet og religion. Det er viktig at barn og unge med innvandrerbakgrunn gis muligheten til å bidra med sine ressurser og erfaringer. Å legge til rette for økt deltakelse i samfunnet for barn og unge er en forpliktelse som følger av FNs barnekonvensjon artikkel 12.

Kommunal- og regionaldepartementet la i juni 2002 frem handlingsplanen "Tiltak for å øke deltakelsen i samfunnet for barn og unge med innvandrerbakgrunn". Handlingsplanen ble utarbeidet i samarbeid med Barne- og familiedepartementet, Justisdepartementet, Kultur- og kirkedepartementet og Utdannings- og forskningsdepartementet. Hovedsatsingen går ut på å styrke språk- og samfunnskunnskapene både hos førskolebarn og deres foreldre, legge til rette for foreldresamarbeid i skolen, bedre oppfølgingen av enslige mindreårige samt øke deltakelsen fra innvandrerungdom i kultur og idrett.

Det ble i 2003 innenfor Barne- og familiedepartementets foreldreveiledningsprogram gjennomført et pilotprosjekt med foreldreveiledningsgrupper for foreldre med innvandrerbakgrunn.

Virksomheten er evaluert med positivt resultat og prosjektet skal videreføres og utvides i 2004.

Forsøk som er gjennomført med gratis korttids-tilbud i barnehage har resultert i at det fra 1. august 2004 skal innføres en ny tilskuddsordning: Tiltak for å bedre språkforståelsen for minoritetsspråklige barn i førskolealder. Det er også gitt midler til å få gjennomført en språkkartlegging på helsestasjon av to- og fireåringer i Drammen og i Grorud bydel i Oslo. Hensikten er å utvikle et bedre verktøy for språkkartlegging, for tidligst mulig å fange opp barn som har mangelfulle norskkunnskaper. Man er nå i ferd med å utvikle metoder og gjennomføre forsøk med bedre samarbeid mellom skole og innvandrereforeldre. Innvandrerungdoms deltakelse i kultur og idrett skal stimuleres ytterligere for å skape gode rollemodeller for annen ungdom. Det er gitt støtte til videre drift av Nordic Black Theatre, samt til prosjektet Fargerik Fotball. Det er også behov for ulike kriminalitetsforebyggende tiltak for å forhindre marginalisering av innvandrerungdom. Bruken av konfliktråds-megling skal økes, og det skal rekrutteres flere meglere med innvandrerbakgrunn. Justisdepartementet har tatt initiativ til å sette i gang flere prøveprosjekt i perioden 2003-2005 som skal utprøve nye modeller for forpliktende samarbeid mellom statlige og kommunale forvaltningsorganer og hjem og lokalsamfunn. Målsettingen er å stanse unge med et begynnende kriminelt atferdsmønster, og tilbakeføre unge domfelte fra fengsel til samfunnet, og hindre ny kriminalitet. En del av målgruppen for prosjektet er ungdom med minoritetsbakgrunn.

Utdannings- og forskningsdepartementet la i desember 2003 frem strategiplanen "Likeverdig utdanning i praksis!" for å skape bedre læring og større deltakelse av språklige minoriteter i barnehage, skole og utdanning. Målsettingene med planen er at flere skal kunne norsk når de begynner skolen, at skoleprestasjonene kan øke og at flere skal fullføre videregående og høyere utdanning.

Det fra 2003 er gjennomført en introduksjonsordning for nyankomne innvandrere, som fra 2004 er obligatorisk for alle kommuner.

Ordningen skal bidra til at nyankomne innvandrere lærer bedre norsk og blir bedre kvalifisert for arbeidslivet. Det skal dessuten innføres rett og plikt til norskopplæring.

Enslige mindreårige asylsøkere er en særlig sårbar gruppe som har behov for voksne holdpunkter for å kunne skape seg et nytt liv i Norge. En tverrdepartemental arbeidsgruppe har vurdert alternative mottaks- og bosettingsmodeller for enslige mindreårige og hvordan enslige mindreårige som bosetter seg hos slekt skal følges bedre opp. Det er videre vurdert en vergeordning for enslige mindreårige som kan erstatte eller supplere dagens vergeordning. Arbeidsgruppens forslag ble sendt ut på høring sommeren 2003.

6.1.4 Kulturelt mangfold

Norsk kulturråd hadde i perioden 1998-2001 et eget utviklingsprogram for kunst og det flerkulturelle samfunnet - Mosaikk. Programmet skulle bidra til å fremme og integrere flere og tverrkulturelle uttrykk i de etablerte kunst- og kulturpolitiske ordningene. Målsettingen for Mosaikk er nå innarbeidet som satsingsområde i de ordinære arbeids- og ansvarsområdene for fagutvalgene under Norsk kulturråd. Med utgangspunkt i en konferanse i 2002 om kulturelt mangfold, arrangert av Kultur- og kirke departementet, Norsk kulturråd og kommunene Drammen og Oslo, oppnevnte departementet en arbeidsgruppe som skulle drøfte hvordan en bør følge opp målet om å fremme kulturelt mangfold på kulturfeltet. Gruppen la frem sin rapport i 2003.

6.1.5 Internasjonale tiltak

Norges 16. periodiske rapport om gjennomføringen av FN-konvensjonen om avskaffelse av alle former for rasediskriminering ble oversendt til FNs rasediskrimineringskomité i 2002.

Komiteen behandlet den norske rapporten i august 2003.

6.2 Nasjonale minoriteter

Minoriteter med langvarig tilknytning til den staten de bor i, blir regnet som nasjonale minoriteter. Disse er gitt et særlig vern i Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter som ble ratifisert av Norge 17. mars 1999. I forbindelse med ratifikasjonen ble det fastslått at samer, kvener, romanifolket (taterne/de reisende), rom (sigøynere), skogfinner og jøder oppfyller kriteriene for å være nasjonale minoriteter i Norge. Sametinget har imidlertid uttalt at samene ikke ser seg tjent med å omfattes av konvensjonen, da samenes rettigheter etter ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater går lenger enn de rettigheter som følger av rammekonvensjonen.

Norge leverte sin første rapport om oppfølgingen av rammekonvensjonen i mars 2001. Prosessen rundt Norges første rapportering ble avsluttet med Ministerrådets resolusjon av 8. april 2003. I Europarådets rapport heter det at Norge har lagt betydelig mer vekt på beskyttelse av nasjonale minoriteter, men at det er rom for forbedring innen både lovgivning og praksis. Europarådet trekker spesielt frem kvenenes situasjonen når det gjelder språk og medier. Videre påpekes det at rom og romanifolkets tradisjoner og kultur ikke i tilstrekkelig grad er tatt hensyn til i relevante normer og forvaltningspraksis, noe som har hatt konsekvenser for retten til utdanning og sikring av full deltakelse i arbeidslivet.

Det er uttrykt et sterkt ønske om at det blir opprettet et fond spesielt med tanke på romanifolket og de overgrepene deler av denne gruppen har vært utsatt for. Kommunalkomiteen ba i Budsjett-innst. S. nr. 5 (2002-2003) Regjeringen vurdere om de gjeldende erstatningsordningene dekker behovet samfunnet har

for å rette opp mulige overgrep eller forsømmelser som er gjort.

I september 2003 la en interdepartemental arbeidsgruppe ledet av Kommunal- og regionaldepartementet frem en utredning om mulige erstatningsordninger til romanifolk som ble tvangssterilisert. Arbeidsgruppens rapport ble oversendt organisasjoner for romanifolket i september.

Det vurderes nå hvordan erstatningskrav fra ulike grupper som er blitt utsatt for overgrep eller forsømmelser, skal håndteres på en helhetlig måte.

Riksantikvarens satsning på de nasjonale minoritetene omfatter vernetiltak som skal sikre mangfoldet og øke representativiteten av faste kulturminner i Norge.

6.2.1 Kvener

Ministerkomiteen i Europarådet anbefalte i november 2001 norske myndigheter om å klargjøre statusen for kvensk. Spørsmålet er om kvensk skal defineres som eget språk eller som en finsk dialekt. Kultur- og kirke departementet og Kommunal- og regionaldepartementet fikk utarbeidet en ekspertrapport om dette. I rapporten heter det at det er *mulig* men ikke *nødvendig* å betrakte kvensk som et eget språk, blant annet på bakgrunn av størrelsen på de språkstrukturelle ulikheter. Samtidig konkluderes det med at samfunnsmessige og språklige forhold gjør at kvensk bør betraktes som et eget språk. Rapporten er sendt på høring, med frist juni 2004.

I statsråd 6. juni 2003 ble det vedtatt at Porsanger kommune med virkning fra 1. januar 2004 får nytt trespråklige kommunenavn. Kommunen får tre likestilte navneformer – Porsanger (norsk), Porsángu (samisk) og Porsanki (kvensk/finsk).

I Børselv i Porsanger kommune er det vedtatt å etablere et senter for kvensk språk og kultur - Kvæntunet. Senteret vil blant annet ha kontorer og arealer for møter, kurs og utstillinger. Kultur- og kirke departementet vil gi til sammen 12 mill. kroner til planlegging og oppføring av administrasjonsbygningen. Byggingen igangsettes våren/sommeren 2004, og administrasjonsbygget vil være ferdig ett år senere.

6.2.2 Romanifolket

Det skal etableres et senter for dokumentasjon og formidling av romanifolkets kultur og historie som en egen avdeling ved Glomdalsmuseet på Elverum. Siktemålet er å bidra til forståelse for hva en minoritet er, til bevissthet omkring overgrep og undertrykkelse samt bidra til økt toleranse. Det er gitt tilsagn om 50 millioner kroner i finansiering over Kultur- og kirke departementets budsjett. Planlagt byggestart er 1. januar 2006.

6.2.3 Internasjonale tiltak

Flere etniske minoritetsgrupper i Vietnam lever under dårlige levevilkår og får heller ikke alltid sine fulle individuelle rettigheter ivaretatt. Norge støtter blant annet et grunnskoleprosjekt for barn i etniske minoritetsgrupper i den nordlige fjellprovinsen Lai Chau, og har oppmerksomheten rettet mot flere etniske gruppers vilkår i landet.

6.3 Samer

Grunnlaget for norske myndigheters samepolitikk følger både av norske lovbestemmelser og av internasjonale konvensjoner. Den prinsipielle likeverdigheten mellom nordmenn og samer er slått fast i Grunnlovens § 110 a.

Av konvensjonsbestemmelser som Norge er forpliktet av i forhold til urfolk, er ILO-konvensjon nr. 169 sentral. Samene er imidlertid også

en etnisk, kulturell og språklig minoritet, og konvensjoner som omhandler minoriteters rettigheter vil derfor også kunne ha betydning for samene. De viktigste konvensjonene som gjelder minoriteter er FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 27, Europarådets pakt for regions- eller minoritetspråk og Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoriteter.

6.3.1 Nasjonal politikk og tiltak overfor samene

Justisdepartementet har oversatt forvaltningsloven og offentlighetsloven til samisk. I 2003 ble det også bevilget midler til et prosjekt for utvikling av samisk juridisk terminologi.

6.3.2 Samiske rettigheter til land og vann

Regjeringen la i april 2003 frem for Stortinget et forslag til lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke (Finnmarksloven), basert på Samerettsutvalgets utredning NOU 1997: 4 Naturgrunnlaget for samisk kultur. Hensikten var å finne en balansert løsning som sikret ivaretagelse av ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater.

Regjeringen har i lovutkastet foreslått at det opprettes et nytt og selvstendig organ som får overført 95 prosent av arealet i Finnmark. Organet skal ledes av et styre bestående av tre medlemmer fra Sametinget og tre medlemmer fra Finnmark fylkesting. Staten oppnevner ett medlem som ikke har stemmerett.

6.3.3 Ny navnelov

Den nye loven trådte i kraft 1. januar 2003 om personnavn. Den nye loven gjør det enklere for samer å bevare tradisjonelle samiske navneskikker.

Norge 1991: En ny generasjon samer

6.3.4 Opprettelse av ny domstol i Indre Finnmark

En ny domstol, Indre Finnmark tingrett, begynner sitt arbeid den 1. januar 2004. Tingretten skal være tospråklig – norsk og samisk. Domstolens hovedoppgave er å være en domstol for samer, men vil også være en ordinær førsteinstansdomstol. Virkeområdet er kommunene i forvaltningsområdet for samelovens språkregler. En egen førsteinstansdomstol med stedlig kompetanse innenfor samenes kjerneområde, vil kunne øke samenes tillit til domstolene, og vil kunne gjøre det lettere å rekruttere dommere med samisk bakgrunn og dommere med god kunnskap om samisk kultur, språk og samfunnsliv. En slik domstol vil også kunne bidra til å øke kompetansen om samiske sedvaner og rettstradisjon i domstolene, samt bidra til å utvikle samisk juridisk terminologi.

Opprettelsen kan anses som en lojal oppfølging av Europarådets Ministerråds anbefaling av 21. november 2001, om å prioritere å legge til rette for bruk av samisk i kontakt med domstolene. Anbefalingen ble gitt i tilknytning til Norges rapportering til Europarådets minoritets-språkpakt.

6.3.5 Ekspertgruppen for å utarbeide forslag til en nordisk samekonvensjon

Ministrene og sametingspresidentene besluttet i fellesmøte 7. november 2001 å opprette en ekspertgruppe med representanter fra Finland, Sverige og Norge til å utarbeide utkast til en nordisk samekonvensjon med utgangspunkt i rapporten "Behov og grunnlag for en nordisk samekonvensjon". Gruppen består av to medlemmer fra hvert land, hvorav det ene medlemmet utpekes av respektive sameting. Norge har leder og sekretariatsansvar. Leder for ekspertgruppen er tidligere høyesterettsjustitiarius Carsten Smith. Ekspertgruppen startet sitt arbeid i januar 2003 og ventes å avlegge sin endelige rapport i 2006.

6.3.6 Informasjon om samiske forhold

Kommunal- og regionaldepartementet har i samarbeid med Sametinget satt i gang en informasjonskampanje om samiske forhold. Kampanjen tar sikte på å nå ungdom og voksne gjennom skolen og media.

6.3.7 Østsamisk museum i Neiden

I Neiden i Sør-Varanger kommune er det vedtatt å etablere et museum for østsamisk kultur og identitet. Planleggingen er igangsatt og byggingen vil starte i 2005 slik at museet kan ferdigstilles i 2006. Prosjektet gjennomføres i regi av Statsbygg og finansieres med 30 millioner kroner fra Kultur- og kirke departementet.

6.4 Urfolk

I løpet av det internasjonale urfolkstiåret (1995-2004) har man innenfor FN satt et sterkere fokus på den vanskelige situasjon urbefolkninger i mange deler av verden lever under. I New York er det opprettet et Permanent Forum for urfolksspørsmål. Forumet som er underlagt ECOSOC, har et bredt mandat og møtes årlig. I Genève foregår det forhandlinger om en FN-erklæring om urfolks rettigheter. Urfolksspørsmål har også en viktig plass på dagsorden i FNs Generalforsamling og i FNs Menneskerettighetskommisjon. Urbefolkningens situasjon blir også behandlet i en lang rekke andre sammenhenger innenfor FN-systemet.

6.4.1 FNs permanente forum for urfolkssaker

Permanent Forum (PF) har 16 individuelle medlemmer. Halvparten er urfolk. Alle medlemmer deltar i PF som uavhengige eksperter i urfolksspørsmål. I tillegg til medlemmene deltar representanter fra statene, FN-organer og -organisasjoner og urfolkorganisasjoner i forumet som observatører med talerett.

Andre møte i PF ble avholdt i mai 2003. I tillegg til den vanlige dagsorden (økonomisk- og sosial utvikling, kultur, miljø, undervisning, helse og menneskerettigheter) fokuserte forumet spesielt på temaet barn og ungdom.

Sammen med de øvrige nordiske land, og andre likesinnede land, arbeidet Norge aktivt for å sikre finansiering av forumets aktiviteter over FNs regulære budsjett.

6.4.2 Arbeidet med en FN-erklæring om urfolks rettigheter

Arbeidsgruppen som FNs Menneskerettighetskommisjon har opprettet for å utarbeide FN-erklæringen om urfolks rettigheter avholdt sin årlige sesjon i Genève i september 2003. For første gang i arbeidsgruppens historie var det bred oppslutning blant land og urfolksrepresentanter om å finne frem til kompromisser som ligger nært opp til det opprinnelige utkast til erklæring. Andelen land som enten krever at utkastet skal vedtas uten endringer eller at hele erklæringen må skrives om, er blitt betydelig redusert. Dermed lyktes det også for første gang å få til reelle forhandlinger om erklæringens materielle innhold. Forhandlingene foregikk med utgangspunkt i forslag fremmet av de nordiske land. Forbedringen i forhandlingsklimaet gir håp om at man kan få vedtatt erklæringen snarest mulig etter utløpet av urfolksåret i 2004.

6.4.3 Urfolksarbeid under konvensjonen om biologisk mangfold (CBD)

Norge deltar aktivt i urfolksrelatert arbeid under konvensjonen om biologisk mangfold (CBD). Stikkord for urfolksarbeidet innen CBD er blant annet ulike aspekter ved tradisjonell kunnskap, full og effektiv deltagelse, respekt for religiøse og kulturelle verdier av biomangfold og en helhetlig økosystemforvaltning.

I tilknytning til CBD arrangerte Norge sommeren 2003 den fjerde internasjonale Trondheimskonferanse om biologisk mangfold. Temaet var teknologisamarbeid og teknologi-overføring. Tradisjonell kunnskap ble omtalt i flere av foredragene.

I tillegg til at urfolksrelaterte problemstillinger blir integrert inn i alle arbeidsområder i konvensjonen arbeides det med oppfølging av et eget arbeidsprogram for urfolksrelaterte saker. Det er etablert en arbeidsgruppe som arbeider med oppfølging av arbeidsprogrammet.

I arbeidsgruppen for urfolksrelaterte saker "sidestilles" urfolksgrupperinger med partene til konvensjonen med hensyn til taletilgang og tid. Temaene som ble behandlet i 2003 var blant annet:

- Utvikling av frivillige retningslinjer for medvirkning i arealplanprosesser og konsekvensanalyser som ivaretar urfolks kulturelle, miljømessige og sosiale forhold.
- Utvikling av struktur og gjennomføringsplan for en rapport om status og trender i urfolks kunnskap, praksis og erfaring som er relevant for bevaring og bærekraftig bruk av biologisk mangfold.
- Utvikling av *sui generis*-systemer (annet enn patentsystemer) for beskyttelse av tradisjonell kunnskap.
- Samarbeid med FNs Permanente Forum for Urfolk.

Sametinget deltar i den norske delegasjonen til partsmøter under biokonvensjonen, og til møter i arbeidsgrupper for urfolksprogrammet.

6.4.4 Kompetansesenter for urfolks rettigheter

Kompetansesenteret for urfolks rettigheter ble åpnet den 1. september 2003 med formål å øke kunnskapen om og forståelsen for urfolksrettigheter og samiske rettigheter.

6.4.5 Andre internasjonale prosesser og tiltak

FNs spesialrapportør for urfolks menneskerettigheter og grunnleggende friheter, Rudolfo Stavenhagen (Mexico), besøkte Norge høsten 2003. Besøket er senere omtalt i spesialrapportørens rapport til FN's menneskerettighetskomisjon.

Mye av Norges bistand er knyttet til styrking av urfolksrettigheter, slik som norsk støtte til Guatemala. Her arbeider Norge for å fremme fredsavtalen om urfolks identitet og rettigheter. Arbeidet er i 2003 blitt utvidet fra tospråklig utdanning og bærekraftig utvikling til også å inkludere menneskerettigheter, urfolks kultur og identitet, urfolks politiske deltakelse og urfolkskvinneres rettigheter og deltakelse. De norskfinansierte programmene har geografisk nedslagsfelt i hele Guatemala. Den tospråklige og interkulturelle utdanningen som støttes går fra førskole til universitet.

6.5 Asyl- og utlendingsrett

Retten til å søke og å ta imot asyl er omtalt i artikkel 14 i FN's verdenserklæring om menneskerettigheter. Retten til asyl er ikke fulgt opp i menneskerettighetskonvensjonene, men disse har spredte bestemmelser om blant annet saksbehandling og vern ved utsending. Samtidig gjelder menneskerettighetene for alle personer innen statens territorium, og dermed også flyktninger og asylsøkere som befinner seg i landet. Retten til å søke og å ta imot asyl er derimot regulert i blant annet FN's konvensjon om flyktningers stilling av 28. juli 1951, med protokoll datert 31. januar 1967. Regjeringen legger til grunn at praktiseringen av utlendingsloven skal være human og rettferdig og sikre at Norge tar sin del av ansvaret for mennesker på flukt.

6.5.1 Lovutvalg for revisjon av utlendingsloven

Dagens utlendingslov ble vedtatt i 1988 og trådte i kraft 1. januar 1991. Siden vedtakelsen har det skjedd store endringer innen lovens virkefelt. På denne bakgrunn ble det oppnevnt et lovutvalg i desember 2001 som ledes av sorenskriver Bjørn Solbakken. Utvalget arbeidet i 2003 med innstilling til ny lov, og vil fremme sine forslag innen 1. juni 2004.

6.5.2 Familievold der overgriper ikke er norsk borger

Justis- og politidepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet nedsatte våren 2002 en arbeidsgruppe som vurderte regelverk og praksis i saker om trusler og vold i familier der overgriper ikke er norsk borger. Bakgrunnen for dette var flere eksempler på at kvinner var blitt utsatt for vold og trusler om vold.

Arbeidsgruppen leverte sitt bidrag i mai 2002. Det foreslås at reglene om utvisning av straffedømte og praktiseringen av disse vurderes endret slik at de som utsettes for vold og trakassering oppnår en bedre beskyttelse. Videre ble det foreslått å prioritere utlendingssaker hvor resultatet kan få betydning for dem som utsettes for vold og trakassering. Det ble blant annet foreslått å senke strafferammen for utvisning og å vurdere reglene om utsatt iverksettelse av vedtak om utvisning der utlendingen er en trussel for andre.

Ved oppfølgingen av arbeidsgruppens forslag vil hensynet til barnets beste og beskyttelse av fornærmede være sentralt, samtidig som rettsikkerheten til den som risikerer utvisning skal ivaretas. Endringer i lov og forskrift som følge av arbeidsgruppens forslag ble sendt på høring i 2003. Regjeringen vil legge frem lovforslag for Stortinget i 2004.

6.5.3 Utvisning

Når utlendingsmyndighetene vurderer å utvise en utlending fra Norge skal det foretas en vurdering av hvorvidt utvisningen vil innebære et uforholdsmessig tiltak overfor utlendingen selv eller dennes nærmeste familie. Den europeiske menneskerettighetskonvensjonens artikkel 8 om retten til familieliv og barnekonvensjonens bestemmelser blir vurdert i denne sammenheng. Utlendingsmyndighetene har fått henvendelser knyttet til spørsmålet om utvisning av utlendinger med barn i Norge. For å få en bedre oversikt og bevissthet rundt slike situasjoner, begynte Utlendingsdirektoratet i 2003 å registrere alle utvisningssaker hvor utlendingen har barn i Norge.

6.5.4 Enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere

I Norge er enslige mindreårige fellesbetegnelsen på alle barn og unge under 18 år som kommer til landet uten foreldre eller andre voksne med foreldreansvar i Norge. Dette inkluderer også de som kommer i følge med andre voksne, som for eksempel eldre søsken, tanter og onkler. Felles er også at de enten er asylsøkere, har fått innvilget flyktningstatus, har fått negativt vedtak, eller er innvilget oppholdstillatelse på humanitært grunnlag. De største gruppene i 2003 kom fra Irak, Afghanistan og Somalia. De aller fleste enslige mindreårige er gutter.

Kommunal- og regionaldepartementet sendte i 2003 på høring forslag fra en tverrdepartemental arbeidsgruppe om styrket oppfølging av enslige mindreårige. Arbeidsgruppen vurderte alternative mottaks- og bosettingsmodeller for denne gruppen, bedre oppfølging av enslige mindreårige som bor hos slektninger og en vergeordning som kan erstatte eller komme i tillegg til dagens vergeordning.

En rekke tiltak er satt inn for å trygge situasjonen for mindreårige flyktninger og asylsøkere. Utlendingsdirektoratet har siden februar

2003 tilbudt alderstesting av asylsøkere.

Hensikten med dette er blant annet å sikre oppfølgingen av dem som virkelig er enslige mindreårige. Så langt viser det seg at over 80 prosent av de testede er over 18 år.

Asylintervju skal gjennomføres snarest mulig, og helst innen 14 dager etter ankomst. UDI har personell med barnefaglig kompetanse som skal bistå i arbeidet med å intervju barn. Det er også utarbeidet faglige retningslinjer for arbeidet med enslige mindreårige i mottak. I årsskiftet 2002/2003 ble det opprettet et eget mottak for enslige mindreårige under 15 år. Alle mottak skal ha en ansatt med barnefaglig kompetanse. Når det gjelder bosetting, er målsettingen at enslige mindreårige skal bosettes så raskt som mulig, og senest tre måneder etter at de eventuelt har fått innvilget oppholdstillatelse. I tillegg satses det mer på å styrke arbeidet med å oppspore foreldre eller andre omsorgspersoner. Justisdepartementet satte i 2001 ned et lovutvalg som skal revidere vergemålsloven. Lovutvalget skal blant annet vurdere om det er behov for særregler for enslige mindreårige. Utvalget skal legge frem sin innstilling innen utløpet av januar 2004.

Barne- og familiedepartementet arbeider med å styrke barneverntjenestens kompetanse om og arbeid med gruppen og vurderer nå lovfesting i barnevernloven av kommunenes plikt til å vurdere den enkeltes behov og tilby egnede tiltak. I tillegg vurderes det om man skal omtale slektplasseringer nærmere i et rundskriv eller veileder til kommunene.

En av de største utfordringene i arbeidet med enslige mindreårige er å sette i gang tiltak som kan bidra til at enslige mindreårige får et sosialt nettverk i lokalmiljøet. Barne- og familiedepartementet har bevilget midler til et samarbeidsprosjekt mellom Stavanger og Sandnes for å utvikle gode modeller for integrering av unge asylsøkere og flyktninger blant annet gjennom kultur- og fritidsaktiviteter.

6.5.5 Flyktninger og "Prosjekt traumatisk stress"

Innenfor rammene av "Prosjekt traumatisk stress" er helsetjenester til flyktninger som har vært utsatt for brudd på menneskerettigheter ett av flere satsingsområder. Nasjonalt kunnskaps-senter om vold og traumatisk stress blir etablert 1. januar 2004. Forskning og kunnskapsutvikling vedrørende flyktninger som har vært utsatt for brudd på menneskerettigheter, og psykiske og somatiske følger av for eksempel tortur, vil være en del av senterets arbeid. Sosial- og helsedirek-toratet startet arbeidet med å styrke den regio-nale kompetansen på vold og traumefeltet. Også her inngår kunnskapsutvikling og helsetjenester til flyktninger som har vært utsatt for brudd på menneskerettighetene. En rapport vil foreligge våren 2004.

6.5.6 Traumebehandling og psykososial hjelp til barn med flyktningbakgrunn

Mange barn som bor på asylmottak har opplevd krig og krise og har ulike symptomer og plager. Flere har behov for profesjonell hjelp. Statlige myndigheter har et ansvar både for å forebygge at det oppstår psykososiale helseproblemer, og sikre god kartlegging, oppfølging og behandling av de barna som faktisk har traumatiske lidelser.

Barne- og familiedepartementet videreførte i 2003 støtten til Senter for Krisepsykologi til arbeidet med foreldreveiledning i mottak og samtale- og terapigrupper for barn.

Departementet har videre bidratt med midler til flyktningveiledere, som innenfor sitt geografiske område skal stimulere til, undervise og veilede fagpersoner i kommuner og mottak som ønsker å sette i gang samtalegrupper for barn og gi foreldreveiledning.

Barne- og familiedepartementet har sammen med Utlendingsdirektoratet gitt midler til Senter for Krisepsykologi til prosjektet "Registrering av flyktningbarn". Prosjektet tar for seg utvikling av instrumenter/skjema for å kartlegge traumer og psykiske ettervirkninger hos flyktningbarn. Målet er å legge grunnlaget for en fast prose-dyre for kartlegging av traumatisk eksponering og psykiske ettervirkninger hos flyktningbarn. Dette skal danne grunnlag for en rapport som foreldrene skal overta og som skal følge barnet videre til bosettingskommunen. Prosjektet avsluttes i 2004 og Barne- og familiedeparte-mentet vil bidra til at resultatene av prosjektet følges opp.

Regjeringen planlegger å styrke tilbudet til flykt-ningbarn i mottak og kommuner. Regjeringen vil vurdere om det skal foretas en helhetlig statu-svurdering av behov for tjenester per i dag, hvilke tilbud som eksisterer og hvor man bør forsterke innsatsen. Dette arbeidet skal skje i samarbeid mellom utlendingsmyndighetene, helsemyndighetene og Barne- og familiedeparte-mentet. Innenfor dette er det blant annet ønskelig å videreføre ordningen med foreldre-veiledning og flyktningsveiledere, og vurdere om dette kan legges til Statens barnevern og familievern. Det er i tillegg behov for å finne tiltak som bedre ivaretar asylsøker- og flyktning-barnas behov for forutsigbarhet, trygghet og mulighet til voksenkontakt. Et viktig tiltak er å legge til rette for raskere bosetting av de som skal bli i landet, slik at de fortrest mulig kan komme i en normal livssituasjon i en kommune.

Aserbajdsjan 1994: Oljebørner

7

Økonomi og arbeidsliv

7.1 Næringslivets samfunnsansvar

Næringslivets samfunnsansvar ("Corporate Social Responsibility – CSR") innebærer at økonomiske aktører tar hensyn til samfunnsmessige følger av sin virksomhet. Dette ansvaret omfatter blant annet hensynet til menneskerettighetene, herunder arbeidstakeres rettigheter, miljøkonsekvenser og en rekke andre samfunnsmessige forhold. Særlig er dette aktuelt i områder der de statlige strukturer er svake, slik tilfelle er i en del utviklingsland. I slike markeder kan internasjonale selskaper utøve innflytelse i en utstrekning som gir opphav til et medansvar for samfunnsutviklingen. I mange tilfeller vil økonomiske aktører se seg tjent med å ta et slikt ansvar. Samfunnsansvar er også en viktig problemstilling i det norske markedet og for små- og mellomstore bedrifter. Mange politiske målsetninger, herunder viktige målsetninger i utenrikspolitikken, vil ikke kunne nås uten at økonomiske aktører tar medansvar for samfunnsutviklingen i de markeder de opererer i. Norske selskapers opptreden internasjonalt er av stor betydning for Norges omdømme. Dette skaper behov for både samarbeid og grensdragninger mellom bedrifter og politiske myndigheter. Utvikling av det offentliges bidrag til dette samarbeidet og tilrettelegging for at norske bedrifter utviser samfunnsansvar er en prioritert oppgave for Regjeringen.

Utenriksdepartementet opprettet i 1998 konsultasjonsorganet Kompakt for å behandle spørsmål knyttet til menneskerettigheter og norsk økonomisk virksomhet i utlandet. Kompakt har nylig opptatt en del større norske bedrifter som direkte medlemmer og utvidet mandatet til å omfatte spørsmål knyttet til næringslivets samfunnsansvar generelt. Virksomheten i Kompakt ble videreført og trappet opp i løpet av 2003.

Nærings- og handelsdepartementet har i 2003 fulgt opp arbeidet med CSR – relaterte

spørsmål, herunder GIEKs arbeid med implementeringen av OECDs anti-korrupsjonskonvensjon.

Utenriksdepartementet ønsker å bidra til at kunnskapen og det vitenskapelige grunnlaget for næringslivets samfunnsansvar styrkes. Det er derfor gitt støtte til forskning, blant annet rettet mot å øke den internasjonale bevissthet omkring virkningene av økonomisk virksomhet i konfliktområder. Utenriksdepartementet har deltatt i arbeidet med utviklingen av forslaget til et nasjonalt forskningsprogram om bedriftenes samfunnsansvar og vil yte et bidrag til dette.

Støtten til og kontakten med FNs Global Compact ble trappet opp i 2003. Initiativet er inne i en viktig fase der det er viktig å ta stilling til hvilken rolle Global Compact skal spille fremover. Arbeidstakeres rettigheter og næringslivets samfunnsansvar var temaer i Norges menneskerettighetsdialog med Kina, se kapittel 13. Under rundebordet om menneskerettigheter i Oslo i november 2003 var LO og NHO sentrale deltakere.

7.1.1 *Voluntary Principles on Security and Human Rights*

Norske myndigheter ble i 2002 deltaker i prosessen "Voluntary Principles on Security and Human Rights". Dette er et sett retningslinjer for næringslivets bruk av sikkerhetspersonell og tiltak i tråd med internasjonale menneskerettighetskonvensjoner. Retningslinjene retter seg også mot selskapers risikoanalyse. USA og Storbritannia, Nederland og Norge deltar på myndighetssiden. En lang rekke internasjonale oljeselskaper, herunder Norsk Hydro og Statoil, og menneskerettighetsorganisasjoner deltar i prosessen. Norges deltakelse ble videreført i 2003. Fremstøt for å øke oppslutningen om retningslinjene ble gjennomført i Colombia, Brasil og Nigeria.

Brasil 1998: Trekullbrenneri

7.1.2 Extractive Industries Transparency Initiative

Norge deltar gjennom Olje- og energidepartementet og Utenriksdepartementet i antikorrupsjonssamarbeidet "Extractive Industries Transparency Initiative". Hensikten er å etablere frivillige maler for rapportering av penge- og fordelsstrømmene mellom vertsland og selskaper i utvinningsindustriene. Slike felles standarder vil kunne øke transparensen omkring disse pengestrømmene, redusere faren for korrupsjon og øke sannsynligheten for at olje- og mineralinntekter kommer brede lag av befolkningen til gode. I 2003 tilkjennegav flere land, herunder viktige oljeland som Nigeria og Aserbajdsjan, at de vil prøve ut rapporteringsstandardene. Norges aktive politiske støtte til dette ble videreført. Norge har også kunngjort at initiativet vil bli støttet økonomisk. Også Norsk Hydro og Statoil spiller en konstruktiv rolle i dette arbeidet.

7.1.3 Ethiske retningslinjer for forvaltningen av Petroleumsfondet

I juni 2003 avga det såkalte Graverutvalget sin innstilling som presiserer at "Petroleumsfondet skal ikke foreta investeringer som utgjør en uakseptabel risiko for at fondet medvirker til uetiske handlinger eller unnlater som for eksempel krenkelser av grunnleggende humanitære prinsipper, grove krenkelser av menneskerettighetene, grov korrupsjon eller alvorlige miljøødeleggelser". Utvalget går inn for at det skal innføres et sett med etiske retningslinjer for forvaltningen av Petroleumsfondet. Utvalget foreslår at negativ filtrering av investeringsuniverset, uttrekk og eierstyring basert på FNs Global Compact og OECDs retningslinjer for multinasjonale selskaper, skal tas i bruk for å sikre at Petroleumsfondet ikke foretar investeringer som innebærer en uakseptabel risiko for medvirkning til kvalifisert grove normbrudd. Regjeringen vil fremme saken for Stortinget i Revidert nasjonalbudsjett 2004.

7.1.4 Tropisk tømmer

Norge fortsetter sitt engasjement mot ulovlig og ikke-bærekraftig hogst og handel med tropisk tømmer. I tillegg til de miljømessige konsekvenser av slik virksomhet, er særlig hensynet til urfolk og annen lokalbefolkning viktig.

I tillegg til utspill overfor byggevarerbransjen, har det i 2003 også vært kontakt med båtbransjen for å unngå bruk av ulovlig og ikke-bærekraftig tropisk tømmer i norske lystbåter. Norge fortsetter å følge saken opp i relevant internasjonale fora. I 2003 har dette vært fulgt opp i FNs skogforum.

Den internasjonale tropiske tømmeravtalen er under re-forhandling, og Norge har under to forhandlingsrunder i 2003 sterkt fremholdt at urfolks rettigheter må ha en bredere plass i den nye avtalen.

Bilateralt samarbeid med de enkelte eksportland er også viktig for å unngå ulovlig hogst. Intensjonsavtalen med Indonesia for å bistå landet i sin bekjempelse av ulovlig hogst og tilhørende handel av tropisk tømmer, blir fulgt opp i konkret samarbeid.

EU har nå vedtatt en handlingsplan, og arbeider videre med et regelverk som styrer importen av miljømessig og sosialt akseptabelt tropisk trevirke. Norge følger dette arbeidet nøye og ønsker at også EFTA-landene skal delta i dette samarbeidet.

7.1.5 Andre internasjonale tiltak

Korrupsjon er et økende problem i Indonesia og de fleste offentlige institusjoner preges av dette. Også innenfor justissektoren er korrupsjonen omfattende og systematisk. Norge støtter UNDPs Partnership for Governance Reform program som vil ha en sentral rolle når det gjelder det videre anti-korrupsjonsarbeidet. Programmet har også vært drivkraften i et viktig arbeid for å sette korrupsjon på dagsorden i

muslimske organisasjoner og vil jobbe videre for å sette fokus på problemstillinger knyttet til korrupsjon.

7.2 Barnearbeid

Barnearbeid står sentralt på den internasjonale dagsorden, og kampen mot barnearbeid er en viktig del av Norges innsats for menneskerettighetene. Norge har i flere år oppfordret til et nært samarbeid mellom ulike internasjonale organisasjoner, herunder ILO, UNICEF og Verdensbanken, for å bidra til bekjempelse av barnearbeid.

Norge endret i 2003 formen på det faglige samarbeid med ILO, slik at norsk økonomiske støtte nå forvaltes under overordnede programmer. Fra norsk side ble det fastholdt at kampen mot barnearbeid skal prioriteres, og at 50 prosent eller ca. 28 millioner kroner av Norges totale bevilgning skal forbeholdes norske faglige samarbeid med ILO over toårsperioden 2003-2004.

7.3 Inkluderende arbeidsliv (IA)

Regjeringen foreslo i Ot.prp. nr 104 (2002-2003) et styrket vern mot diskriminering i arbeidslivet på grunnlag av funksjonsnedsettelse, seksuell legning, religion eller tro og alder. Forbudet mot diskriminering utvides fra å gjelde kun ved ansettelse til å gjelde alle sider ved arbeidsforholdet.

Partene i arbeidslivet og myndighetene arbeider med å få seniorarbeidstakere til å stå lenger i jobb og dermed utsette tidspunktet for alderspensjonering. En del av de statlige virksomhetene setter mål for å oppnå et mer inkluderende arbeidsliv (IA) blant annet med bistand fra Senter for seniorpolitikk. Økonomiske midler etter hovedtariffoppgjøret er tatt i bruk for å styrke kompetansen hos eldre arbeidstakere eksempelvis i forbindelse med informasjons- og kommunikasjonsteknologi. Ved siste hovedtariffoppgjør ble det også åpnet for at statens virksomheter kan tilby arbeidstakere over 62 år ekstra fridager og kronebeløp for at de skal bli stående i arbeid ett år ekstra.

Som ansvarlig for den statlige arbeidsgiverfunksjonen arbeider Arbeids- og administrasjonsdepartementet med å rekruttere og holde på personer med nedsatt funksjonsevne. Departementet arbeider med en tiltaksplan for å rekruttere flere fra målgruppen til hele statlig sektor. Planen skal være ferdig i løpet av våren 2004. Den er basert på at etatene skal bruke de arbeidsmarkedstiltakene som foreligger på en bedre måte og foreslår et antall nye forvaltnings-spesifikke tiltak.

Afghanistan 2002: I et kvinnerom

8

Familjeliv, kvinner og barn

FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter og FN-konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter verner så vel familieliv som kvinners og barns menneskerettigheter. Erkjennelsen av at kvinner i praksis ikke nyter de samme rettigheter som menn, er bakgrunnen for etableringen av en egen menneskerettighetskonvensjon for kvinner – FNs kvinnekonvensjon, ratifisert av Norge i 1981. Det har også vært bred oppslutning om behovet for en global konvensjon som utelukkende sikrer barns menneskerettigheter. FNs barnekonvensjon ble ratifisert av Norge i 1991.

I 2003 har det pågått et omfattende arbeid for å innarbeide både barnekonvensjonen og kvinnekonvensjonen i norsk lov. Barnekonvensjonen ble inkorporert gjennom menneskerettsloven 1. august 2003. Lovendringen trådte i kraft 1. oktober 2003. Barne- og familiedepartementet tar sikte på å fremme en Ot.prp. om innarbeidningen av FNs kvinnekonvensjon i norsk lov i løpet av våren 2004.

8.1 Menneskehandel

I februar 2003 lanserte Regjeringen en handlingsplan mot handel med kvinner og barn. Planen er utarbeidet av et utvalg bestående av statssekretærer fra Barne- og familiedepartementet, Justisdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Sosialdepartementet og Utenriksdepartementet. De samme fem departementer bidrar til finansieringen av planen som går over tre år og har en økonomisk ramme på ca. 100 millioner kroner. Utgangspunktet for den omfattende planen er at handel med kvinner og barn innebærer grove brudd på menneskerettighetene og alvorlig, grenseoverskridende kriminalitet.

Handlingsplanen mot handel med kvinner og barn har gjennom sine 23 tiltak følgende hovedfokus: beskytte og hjelpe kvinner og barn som er ofre for menneskehandel, forebygge at handel med kvinner og barn kan finne sted, begrense

etterspørsel som skaper marked for handel med kvinner og barn, avdekke og straffe handel med kvinner og barn og styrke kunnskap og samarbeid for å innfri planens intensjoner. Ni departementer og tre underliggende etater samarbeider for å gjennomføre tiltakene og styrke Norges arbeid mot menneskehandel både nasjonalt og internasjonalt.

I september 2003 ratifiserte Norge FNs protokoll for å forebygge, bekjempe og straffe handel med mennesker, særlig kvinner og barn, som supplerer FNs konvensjon mot grenseoverskridende organisert kriminalitet – den såkalte Palermo-protokollen. Det norske arbeidet mot menneskehandel bygger på Palermo-protokollens vide definisjon av menneskehandelsbegrepet. Gjennom lovendring trådt i kraft 4. juli 2003 har straffeloven nå fått en egen bestemmelse om menneskehandel, § 224. Det er nå blant annet igangsatt opplæring og veiledning i politidistriktene om nasjonal lovgivning og internasjonal metodebruk på området.

På det internasjonale felt er betydelig innsats og midler satt inn både gjennom internasjonale organisasjoner og gjennom konkrete prosjekter for å forebygge og bekjempe menneskehandelen i utsatte regioner. I 2003 bevilget Utenriksdepartementet og NORAD samlet over 30 millioner kroner til prosjekter direkte rettet mot menneskehandel på Balkan, i Moldova, Armenia, Sentral-Asia, Polen, Romania, Bulgaria, flere land i Afrika med særlig vekt på det sørlige Afrika, samt flere land i Asia. Prosjektene varierer mellom forebygging, assistanse til ofre, reintegrering gjennom opplæring, arbeid og tilgang til mikrokreditter, samt politisamarbeid for å styrke etterforskning og straffeforfølgning av bakmennene. Barn som er ofre for menneskehandel, krever særlig oppfølging. Av prosjektene i 2003 gikk over 10 millioner kroner til tiltak rettet mot barn på Balkan, i Romania, Bangladesh, Sri Lanka, Nepal, Zimbabwe og Etiopia. Samarbeid med nasjonale myndigheter er viktig for å bidra til politisk ansvar, lovreform og kompetansehe-

ving. I tillegg ble nærmere 20 millioner kroner bevilget til ulike prosjekter som indirekte bidrar til forebygging og rehabilitering av utsatte grupper, eksempelvis ved å styrke kvinner og barns rettigheter og stilling i samfunnet, til sosial- og helsetiltak blant prostituerte og rehabilitering av seksuelt misbrukte barn.

8.2 Likestilling

8.2.1 Maktutredningen og likestilling

Kvinnens inntreden i maktposisjoner og det offentlige rom er vesentlig i utviklingen av menneskerettighetene og et likestilt samfunn. Til tross for at kvinner i Norge har fått en relativt sterk posisjon i politikkenes lederskap, har det skjedd lite med kvinnens innflytelse og representasjon i næringsliv, media og justissektoren. Makt- og demokratiutvalget som avleverte sin sluttrapport i 2003 viser at maktens posisjoner fortsatt i overveiende grad også er menns posisjoner. Ser en på alle elite- og maktposisjoner i Norge, viser utredningen at 84 prosent av alle slike posisjoner innehas av menn.

I gjennomsnitt utgjør kvinner noe under 40 prosent av ledelsen i folkevalgte organer. Regjeringen har den høyeste kvinneandelen med 41 prosent kvinner. Deretter følger Stortinget med 37 prosent kvinner og kommunestyrene med 35 prosent kvinneandel. I andre posisjoner og organer er kvinnens innflytelse og representasjon langt lavere. I Sametinget utgjør kvinnene kun 18 prosent. Andelen kvinnelige ordførere ligger på 17 prosent.

Innen andre områder for makt og innflytelse er kvinneandelen langt lavere. Det gjelder områder som næringslivet, forsvaret, kirken, politi og justisvesen. I følge maktutredningen har Forsvaret ingen kvinner i ledelsen mens det kun er syv prosent kvinner i politiets øvre ledersjikt. Kvinneandelen i høyere posisjoner i det private næringslivet er om lag åtte prosent, det gjelder både toppledere og styrerepresentanter. I stats-

foretakene er kvinneandelen høy, med 46 prosent kvinner i styrene.

For å styrke kvinnens posisjon og innflytelse i næringslivet har Stortinget vedtatt lov om minst 40 prosent andel av hvert kjønn i styrene i statsforetak, statsaksjeselskaper, særlovsforetak og allmennaksjeselskaper. Dersom næringslivet greier å oppfylle målsettingen på frivillig grunnlag innen 2005, vil ikke loven bli iverksatt for disse.

8.2.2 Felles håndhevingsapparat for diskriminering på grunnlag av kjønn og etnisitet

Barne- og familiedepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet utarbeidet i 2003 en rapport med forslag om at likestillingsloven og den planlagte lov mot etnisk diskriminering skal håndheves av et felles apparat. Et felles håndhevingsapparat vil gi fordeler i form av styrket fagkompetanse, effektivitet og synlighet. Også andre former for diskriminering kan legges til et slikt felles håndhevingsapparat; blant annet arbeidsmiljølovens bestemmelser mot diskriminering i arbeidslivet, eventuelle rettsregler mot diskriminering av funksjonshemmede og arbeid mot diskriminering på grunnlag av seksuell orientering og alder.

Forslaget om felles håndhevingsapparat har vært på bred allmenn høring. Regjeringen vil vinteren 2004 ta stilling til hvordan man vil gå videre med forslaget.

8.2.3 Vold og seksuelle overgrep mot kvinner og barn

Krisesentrene gir hovedsakelig et tilbud til voldsutsatte kvinner og deres barn. Sentrene gir råd, støtte og veiledning til personer som har vært utsatt for mishandling, overgrep eller vold i hjemmet. Videre tilbyr krisesentrene mishandlede og deres barn midlertidig opphold på sentrene. I 2002 hadde krisesentrene til sammen

over 86 000 overnattingsdøgn. Det var i alt 2478 kvinner og 2000 barn som benyttet seg av overnattingsstilbudet, mens 4311 kvinner og 400 barn var dagbrukere. Én mann var bruker av overnattingsstilbudet ved krisesentrene i 2002, mens 45 menn nyttet dagtilbud.

På bakgrunn av Stortingets behandling av St. meld. nr. 29 (2002-2003) Om familien – forpliktende samliv og foreldreskap (familiemeldingen) og NOU 2003:31 Retten til et liv uten vold (kvinnevoldsutvalget) arbeider Barne- og familiedepartementet med utvikling av en ny forvaltnings- og finansieringsordning for krisesentrene.

Reglene om besøksforbud i straffeprosessloven § 222 a ble endret ved lov 10. januar 2003 nr. 2. Bestemmelsen gir nå en tydelig hjemmel for at det kan gis et besøksforbud med den virkning at overgriperen må holde seg borte fra felles hjem.

Ved den samme loven ble reglene for strafferammen ved sammenstøt mellom lovbrudd endret. Endringen fører til at strafferammen ved slik konkurrans økes fra halvannen gang til det dobbelte av den høyeste strafferammen. Lovendringen har blant annet som formål å heve straffenivået for volds- og seksuallovbrudd.

I 1999 la Regjeringen frem handlingsplanen «Vold mot kvinner». Arbeidet med gjennomføringen av handlingsplanen i perioden 2000-2003 har avdekket nye problemstillinger som det er behov for å gå nærmere inn på, samt områder hvor det er behov for å gå inn med en sterkere satsning. Regjeringen vil derfor utarbeide en ny handlingsplan om vold mot kvinner. Planen skal legges frem i mai 2004, og tar sikte på å fremme tiltak for å styrke behandlingstilbudet formenn med voldsproblemer, tiltak rettet mot barn som er vitne til vold i familien, samt fortsatt styrking av hjelpetilbudet til kvinner som har vært utsatt for vold og overgrep.

Kvinnevoldsutvalget la frem sin rapport i begynnelsen av desember 2003. Rapporten er sendt på

bred høring, og resultatene fra rapporten og høringsrunden vil bli vurdert opp mot tiltakene i ny handlingsplan om vold mot kvinner.

I 2003 ble det ferdigstilt en kunnskapsstatus på området mekling i kompliserte familiesaker, i form av en gjennomgang og presentasjon av aktuell faglitteratur. Dette gjelder også familier der konfliktnivået er så høyt at barn kan bli utsatt for både psykisk og fysisk vold. Det gjøres også en kartlegging av erfaringer og synspunkter blant landets familiemeklere om forhold i de kompliserte meklingene der hyppighet, kjenne-tegn, behov for videre kompetanse m.m. vektlegges. I prosjektet "Et øyeblikks smerte" bidro blant andre familievernkontorene til en kartlegging av omfanget av vold i familier i en tilfeldig valgt uke (2003).

Barne- og familiedepartementet fremmet i 2003 St.meld. nr. 29 (2002-2003) Om familien – forpliktende samliv og foreldreskap. Kapittel 6 omhandler blant annet bekjempelse av vold i nære relasjoner, og det foreslås en rekke tiltak for å styrke tilbudet til barn, for eksempel utarbeidelse av undervisningsmaterieell for å styrke kompetansen i barnevernet, familievernkontorene og på krisesentrene. Det tas også sikte på å styrke det kliniske tilbudet til barn.

8.2.4 EFTA-domstolens behandling av sak om øremerking av vitenskapelige stillinger

Andelen kvinner i ledende akademiske stillinger er lav, på tross av at Norge gjennom en årrekke har hatt en høy kvinneandel blant dem som tar høyere utdanning. En mulighet for å øke kvinneandelen i vitenskapelige stillinger har vært å benytte kvoteringstiltak ved å øremerke stillinger i en periode. Norge har øremerket noen vitenskapelige stillinger for kvinner ved Universitetet i Oslo.

ESA anså at universitets- og høyskoleloven og ordningen med øremerking av vitenskapelige stillinger for kvinner var i strid med EØS-avtalen

mens Norge hadde det motsatte syn. I januar 2003 kom EFTA-domstolen til at ordningen med øremerking var i strid med rådsdirektiv 76/207/EØS (likebehandlingsdirektivet) og dermed i strid med Norges forpliktelser etter EØS-avtalen. Norge har innrettet seg etter dommen, men vil arbeide videre med å øke kvinneandelen i vitenskapelige stillinger.

Utdannings- og forskningsdepartementet har i brev til universitetene og høyskolene informert om dommen, og at praksis med å utlyse stillinger kun for det underrepresenterte kjønn må opphøre, jf. lov om universiteter og høyskoler § 30 nr. 3. Et offentlig utvalg ble i 2002 oppnevnt til å utrede ny lov for statlige og private universiteter og høyskoler, herunder hensynet til dommen i EFTA-domstolen. Utvalget la frem sin innstilling for departementet i september 2003, med forslag til ny lov om universiteter og høyskoler. Departementet har signalisert at det vil bli lagt frem forslag til nytt lovverk for Stortinget tidligst våren 2004.

8.2.5 FNs kvinnekonvensjon

Som konvensjonspart til FNs kvinnekonvensjon er Norge forpliktet til å avgi jevnlig rapporter om tiltak som er gjennomført og om fremgang i oppfyllelsen av konvensjonsforpliktelsene. Rapportene avgis til Kvinnekomiteen, kvinnekonvensjonens overvåkningsorgan. Kvinnekomiteen eksaminerte Norges 5. og 6. periodiske rapporter i januar 2003. Komiteen utarbeidet en rapport på bakgrunn av eksaminasjonen. Denne inngår i Kvinnekomiteens årlige rapport til FNs Generalforsamling.

Barne- og familiedepartementet arbeidet i 2003 med å innarbeide FNs kvinnekonvensjon i norsk lov. Et notat om dette ble sendt på høring i juni 2003. Barne- og familiedepartementet tar sikte på å fremme en odelstingsproposisjon i løpet av våren 2004.

8.2.6 Økt kvinneandel i Forsvaret

Det er Regjeringens målsetning å stimulere til økt kvinneandel i Forsvaret. I den sammenheng har en hatt som siktemål å oppnå en andel på minimum 7 prosent kvinnelig befal og vervede innen 2005. For å oppnå dette, har det vært satsset på både rekrutteringstiltak og tiltak for å beholde kvinnelig personell, blant annet ved å gjøre det enklere å kombinere tjenesten med familieliv.

Målsetningen om minimum syv prosent kvinner ble oppnådd i desember 2003. Forsvaret vil imidlertid søke å øke andelen kvinner i Forsvaret ytterligere i de kommende årene.

8.2.7 Internasjonale tiltak

I Zambia støtter Norge det offentlige likestillingsorganet og det tilsvarende i det sivile samfunnet. Disse organisasjonene har stått sentralt i arbeidet med å gjennomføre den nasjonale likestillingsstrategien fra 2001.

Trenden med økt deltakelse av kvinner i det pakistanske samfunnslivet og beslutningsprosesser har fortsatt etter valget i oktober 2002, hvor blant annet 60 av 372 plasser i parlamentet ble forbeholdt kvinner. I tillegg vant flere kvinner selvstendige seter etter å ha vunnet over sine mannlige politiske konkurrenter. Norge har i 2002-2003 støttet opplæring av ca 30.000 kvinnelige lokal- og kommunestyremedlemmer.

Selv om det ikke kan sies å ha skjedd stor bedring av kvinners stilling i Pakistan, er man vitne til et økt fokus og en økt debatt om kvinners rettigheter og stilling i landet og under islam. Særlig har det vært fokus på deler av den kvinne-diskriminerende loven Hudood Ordinance som ble innført i 1979, og som bygger på straffeutmåling etter religiøse normer f.eks. ved utroskap. Videre har det blitt satt fokus på æresdrap.

Fra norsk side er det blitt inngått en bilateral avtale om "National Gender Support Programme"

som er rammen for kvinners rettigheter og deltakelse i den politiske prosess og utvikling. Norge er det første land som har undertegnet en slik avtale. Pakistanske myndigheter vil stå for gjennomføringen av programmet i samarbeid med UNDP. Publiseringen av Pakistans første Human Development Report sommeren 2003 bidrar også - med norsk støtte - til å sette fokus særlig på manglende implementering av sosiale og økonomiske rettigheter.

Innsatsen i Bangladesh kan tjene som eksempel, hvor fremme av kvinners rettigheter er et viktig innsatsområdet for Norge. Andre sentrale og mer indirekte innsatsområder der er bekjempelse av handel med barn og kvinner, støtte til tiltak for å bedre gatebarns oppvekst og levekår, samt arbeid for å sikre fattiges rett til jord.

8.3 Kjønnsmlestelse

To millioner jenter blir hvert år utsatt for kjønnsmlestelse. Norske myndigheter har i 2003 fortsatt innsatsen for å avskaffe dette grove overgrepet, som innebærer en alvorlig krenkelse av barns og kvinners grunnleggende rettigheter. Regjeringens handlingsplan mot kjønnsmlestelse ble lagt frem i desember 2000 og har en varighet ut 2004. Planen foreligger på norsk, somalisk, engelsk og fransk. De fleste tiltakene i planen følges opp gjennom det nasjonale prosjektet, "OK - Omsorg og kunnskap mot kvinnelig omskjæring". Våren 2002 la regjeringen frem et program med 33 punkter for oppfølging og videre utvikling av handlingsplanen. Helsedepartementet har nedsatt et team for oppfølging av flere tiltak, særlig implementering av Helsetilsynets veileder for helsepersonell.

Regjeringen fremla i 2003 en plan for Norges internasjonale innsats mot kjønnsmlestelse av jenter. Som ledd i oppfølgingen av planen har man fra norsk side støttet tiltak i regi av FN-systemet, internasjonale og norske frivillige organisasjoner. Arbeidet med oppfølgingen av planen videreføres og trappes opp i det kommende år.

Regjeringen la 28. november 2003 frem en odelstingsproposisjon for Stortinget med forslag til en ny bestemmelse i kjønnsmlestelsesloven om plikt til å avverge brudd på loven. Hensikten er å forsterke kampen mot kjønnsmlestelse. Forslaget innebærer at yrkesutøvere og ansatte i barnehager, barnevernet, helsetjenesten, sosialtjenesten, skoler, skolefritidsordninger og trossamfunn får en plikt til å avverge kjønnsmlestelse. Videre skal en slik plikt gjelde for forstandere og religiøse ledere i trossamfunn. Forsettlig unnlattelse av å etterleve avvergelsesplikten straffes sanksjoneres. Trussel om straff er med på å understreke hvor alvorlig samfunnet ser på praktisering av kjønnsmlestelse.

Det blir løpende gitt bidrag til diverse lokale tiltak, samt informasjon og kunnskapsutvikling. Det er også etablert lokale nettverk i seks fylker. NORAD har tatt initiativ til nettverk blant organisasjoner i Norge som arbeider med temaet som del av sitt bistandsarbeid.

8.4 Tvangsekteskap

Regjeringens langsiktige arbeid mot tvangsekteskap ble videreført våren 2002 med programmet *Fornytt innsats mot tvangsekteskap*, som omfatter 30 nye tiltak. Sentralt står krisehjelp til ungdom, endringer i regelverk, tiltak innen utdanningssektoren, kompetanseheving, informasjon og holdningsskapende arbeid og internasjonalt samarbeid.

Det er utarbeidet informasjonsmaterieell beregnet på ungdom, foreldre og offentlig ansatte. Materialet er gratis, det er distribuert bredt og sendes nå ut på forespørsel. Midler til organisasjonenes arbeid med enkeltsaker som gjelder ungdom i krise er videreført i 2003, og det er gitt støtte til en rekke organisasjoner til deres informasjonstiltak, holdningsskapende arbeid, råd og veiledning for å forebygge tvangsekteskap. Informasjonstelefonen om tvangsekteskap ble videreført i 2003. Flere av de større byene er i gang med å etablere kompetanseteam eller rådgivningsgrupper. Kurs for offentlig ansatte er

gjennomført i Oslo og følges opp med kurs i andre større byer i 2003/2004. Det er holdt seks regionale konferanser for ansatte ved statlige asylmottak om arbeid mot tvangsekteskap.

Utdannings- og forskningsdepartementet har sendt ut et eget temahefte om tvangsekteskap til alle skoler og bedt om at temaet drøftes. Det er gått ut brev til skoler og kommuner om å følge opp saker hvor elever uteblir fra skolen og hvor det er mistanke om tvangsekteskap. Det er videre startet opp et arbeid med å gjøre flerkulturell forståelse til tema innen lærer- og helse- og sosialarbeiderutdanningene og ved voksenopplæringsinstitusjonene. Det er startet et arbeid ved familievernkantorene og helsestasjonene for å øke de ansattes kompetanse om tvangsekteskap. Innenfor Foreldreveiledningsprogrammet er det iverksatt forsøk med foreldreveiledningsgrupper for foreldre med innvandrerbakgrunn ved noen skoler.

Som en del av programmet *Fornytt innsats mot tvangsekteskap* vedtok Stortinget i desember 2003 endringer i ekteskapsloven og barneloven. En ny bestemmelse i barneloven som tydeliggjør at foreldre eller andre ikke kan inngå bindende avtale om ekteskap på vegne av barnet, trådte i kraft i desember 2003. Fylkesmannen vil fra 1. mars 2004 få kompetanse til å reise sak om hvorvidt et ekteskap skal bestå. Bestemmelsen kan blant annet benyttes til å reise sak der det muligens foreligger tvangsekteskap. En slik søksmålsrett vil kunne hjelpe en eller begge parter som kjenner at det er for belastende å reise sak selv. Fra 1. oktober 2004 skal folkeregistrene foreta all prøving av ekteskapsvilkår i forbindelse med inngåelse av ekteskap. Siktemålet med å innføre obligatorisk offentlig prøving av ekteskapsvilkårene, er å få en bedre kontroll og mer ensartet håndtering av slike saker. Vigsler foretatt i Norge uten at prøving er gjort av folkeregisteret vil dermed ikke være gyldige. Fra samme tidspunkt vil livssynssamfunn på lik linje med registrerte trossamfunn, få mulighet til å søke om vigselsrett.

Ved lov 4. juli 2003 nr. 76 ble straffebestemmelsen om tvang (§ 222) endret for å tydeliggjøre at det å tvinge noen til å inngå ekteskap, er straffbart. Tvangsekteskap har en strafferamme på 6 års fengsel. I tillegg er påtalsreglene i saker om tvang (§ 222) og trusler (§ 227) endret, slik at påtalen nå er ubetinget offentlig. Samtidig ble det gjort straffbart å inngå ekteskap eller partnerskap med noen som er under 16 år (straffeloven § 220), eller medvirke til det. Strafferammen er fengsel inntil fire år.

Straffebudet gjelder også for ekteskap som inngås i utlandet, forutsatt at den som inngår ekteskapet/partnerskapet med barnet er norsk statsborger eller på annen måte hjemmehørende i Norge. Lovendringene følger opp de punktene som Justisdepartementet har ansvar for i tiltaksprogrammet om tvangsekteskap fra april 2002.

8.5 Barn

Tilrettelegging for trygge og gode oppvekst- og levekår for barn og ungdom er blant de viktigste oppgavene i vårt samfunn. Viktige mål er også å styrke barn og ungdoms deltakelse og innflytelse i utviklingen av samfunnet, å hindre diskriminering, samt bidra til inkludering av alle grupper barn og ungdom.

Barns velferd og rettigheter har hatt en sentral plass i norsk lovverk i en årrekke. Men fortsatt finnes det grupper av barn og ungdom i Norge som ikke har like gode levekår som flertallet. Da norske myndigheter mottok FNs barnekomités avsluttende merknader til Norges 2. rapport om barnekonvensjonen (2000), ble det blant annet lagt vekt på følgende sentrale anbefalinger:

- Inkorporere barnekonvensjonen i norsk lov.
- Sikre en effektiv gjennomføring av konvensjonen på kommunenivå.
- Sikre rettighetene til barn som kommer til Norge som enslige asylsøkere eller flyktninger.
- Fortsette innsatsen mot spiseforstyrrelser, alkoholbruk blant tenåringer og forebygging av selvmord.

- Fortsette innsatsen for å sikre integrering av funksjonshemmede barn med sine jevnaldrende.

I 2003 behandlet Stortinget St.meld. nr. 39 (2001-2002) Oppvekst- og levekår for barn og ungdom i Norge, og St.meld. nr. 40 (2001-2002) Om barne- og ungdomsvernet. Stortinget ga sin tilslutning til begge meldingene, som inneholder en rekke forslag til tiltak. Som ledd i oppfølgingen av St.meld. nr. 39, ble det i oktober 2003 arrangert en konferanse om barne- og ungdomspolitikken. Konferansen skal bli et årlig arrangement med kommunepolitikere, kommuneansatte, ungdom, frivillige organisasjoner, fylkesmenn og fylkeskommuner som målgruppe. Hovedtema for konferansen i 2003 var samspill og samarbeid om en god barne- og ungdomspolitik i kommunene. På konferansen ble for første gang årets barne- og ungdomskommune kåret. Eidskog kommune fikk denne utmerkelsen for sitt helhetlige arbeid overfor barn og ungdom.

Oppfølgingen av begge stortingsmeldingene pågår kontinuerlig. I Ot.prp. nr. 9 (2002-2003) Om lov om endringer i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven) og lov 19. juni 1997 nr. 62 om familievernkontorer (familievernkontorloven mv.) ble det lagt frem forslag om at de oppgaver som fylkeskommunene har for barnevernområdet (barneverninstitusjoner og fosterhjem) og familievernområdet overføres til staten. Målene med reformen er blant annet å sikre likeverdige tilbud i hele landet til barn og unge som trenger barneverntjenester, og å utvikle et bedre samarbeid og bedre tjenester til kommunene. Forslaget ble vedtatt i Stortinget i februar 2003, og Barne- og familiedepartementet gjennomfører den statlige overtakelsen fra 1. januar 2004.

8.5.1 Inkorporering av barnekonvensjonen i norsk lov

Regjeringen fremmet våren 2003 odelstingsproposisjon om innarbeiding av barnekonvensjonen i

norsk rett. I proposisjonen foreslås det å inkorporere barnekonvensjonen i norsk lov ved å føye den til listen over menneskerettskonvensjoner som etter menneskerettsloven skal gjelde som norsk lov. Dette medfører at konvensjonen vil ha forrang dersom det skulle oppstå motstrid mellom konvensjonen og annen norsk lovgivning, jf. menneskerettsloven § 3. Inkorporering innebærer en lovfesting blant annet av prinsippet i konvensjonens artikkel 3 om at hensynet til barnets beste skal være et sentralt hensyn i alle forhold som gjelder barn. Det foreslås også endringer flere steder i lovverket for å synliggjøre konvensjonen bedre, og konkretisere hvilke rettigheter og plikter som følger av barnekonvensjonen i ulike sammenhenger (se pkt. 8.5.6). Lovendringene trådte i kraft 1. oktober 2003.

8.5.2 Oppfølging av FNs spesialsesjon om barn

FNs Spesialsesjon om barn ble holdt i New York i mai 2002. I slutterklæringen fra Spesialsesjonen "A world Fit for Children" forplikter medlemslandene seg til, innen utgangen av 2003, å utforme nasjonale handlingsplaner. Arbeidet med Norges nasjonale handlingsplan har pågått i 2003 i et samarbeid mellom ulike departementer. Planen er også basert på innspill fra barn og unge, frivillige organisasjoner og Barneombudet, gjennom medvirkningsprosjektet og boka "Hallo – er det noen der?" og prosjektet "Livet under 18". Handlingsplanen inneholder ti hovedmål som gjenspeiler regjeringens aktuelle barne- og ungdomspolitik. Den blir oversendt FN tidlig på nyåret i 2004.

8.5.3 Arbeidet med FNs barnekonvensjon

Norges tredje rapport om oppfølging av barnekonvensjonen ble levert til FNs barnekomité i april 2003. En rekke departementer har bidratt på sine fagområder, og arbeidet har vært koordinert i Barne- og familiedepartementet. Som ledd i arbeidet med rapporten er det satset på at barn og unge skal medvirke i rapporteringsprosessen. Barneombudet initierte prosjektet "Livet under

18" i samarbeid med Forum for barnekonvensjonen og Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner. Over 1000 barn og unge med ulike livserfaringer har gjennom prosjektet gitt uttrykk for hvordan de har det på skolen og i fritiden, hva som er bra og hva som er mindre bra ved å vokse opp i Norge. Som et av resultatene fra prosjektet er erfaringer og løsningsforslag fra barn og unge tatt inn i FN-rapporten.

Som ledd i de frivillige organisasjonenes rapportering til FNs barnekomité arrangerte Forum for barnekonvensjonen en regjeringshøring i september 2003.

8.5.4 Barn og medier

I 2003 har Barne- og familiedepartementet lagt vekt på å videreføre arbeidet med å gi barn, ungdom og foreldre opplysning og veiledning om trygg bruk av Internett, gjennom oppfølging av tiltaksplanen *Barn, unge og Internett* (2001), og gjennom Norges rolle i det EU-støttede opplysningsprosjektet Safety, Awareness, Facts and Tools (SAFT). I 2003 ble nettstedet www.saftonline.no åpnet. Nettstedet tilbyr oppdatert og faglig solid informasjon og veiledning om trygg og nyttig bruk av Internett til barn, unge og voksne. Saftonline.no har også et tipsskjema for registrering av barneporno og annet ulovlig innhold på Internett. I tillegg ble det i regi av SAFT-prosjektet i 2003 gjennomført en omfattende undersøkelse for å kartlegge barns atferd på Internett og foreldres kjennskap til barns bruk av Internett.

8.5.5 Barn og medvirkning

Om lag tre fjerdedeler av landets kommuner har opprettet et innflytelsesorgan for barn og ungdom; barne- og ungdomsråd, ungdommens kommunestyre eller lignende. I åtte fylker er det opprettet ungdommens fylkesting. I 2002 ble det etablert en database med opplysninger om disse innflytelsesorganene for barn og ungdom. Hensikten er å stimulere til nettverksbygging.

Informasjons- og erfaringsformidling overfor kommunene er fortsatt viktig for å stimulere til at barn og ungdom får reell innflytelse i saker som angår dem. Det ble utgitt et nytt temahefte med erfaringer fra ulike kommuner i 2003.

8.5.6 Barns rett til å bli hørt

I overensstemmelse med barnekonvensjonens artikkel 12 skal barnets mening tillegges behørig vekt i samsvar med barnets alder og modenhet. I forbindelse med innarbeiding av barnekonvensjonen i norsk lov er barnevernloven endret slik at aldersgrensen for barnets rett til å si sin mening i barnevernssaker er senket fra 12 år til 7 år. Også yngre barn skal få rett til å si sin mening dersom deres alder og modenhet tilsier det. Samme endring er foretatt i adopsjonsloven. Det er også foretatt endringer i forvaltningsloven og tvistemålsloven som vil styrke barns rett til å bli hørt. Lovendringene trådte i kraft 1. oktober 2003.

Stortinget vedtok i Innst. O. nr. 96 (2002-2003) tilsvarende endring i barneloven. Lovendringen vil tre i kraft 1. april 2004. Senkingen av aldersgrensen blir ansett som et godt virkemiddel for å sikre at barn blir hørt. Barne- og familiedepartementet vil utarbeide en brosjyre rettet mot barn med informasjon om deres rett til å uttale seg. Departementet vil videre iverksette kompetansehevende tiltak for dommere, advokater og sakkyndige.

8.5.7 Påstander om overgrep i barnefordelingsaker m.m.

Barne- og familiedepartementet har nedsatt en arbeidsgruppe som skal drøfte problemstillinger knyttet til påstander om overgrep i barnefordelingsaker og problemstillinger knyttet til fiktiv identitet, samt problemstillinger knyttet til krisesentrene og taushetsplikt. Arbeidsgruppen vil levere sin rapport i begynnelsen av 2004.

8.5.8 Seksuelle overgrep mot barn og seksuell utnytting av mindreårige

Prioriterte tiltak i arbeidet mot seksuelle overgrep mot barn var i 2003 oppbygging av fagmiljøer i landets helseregioner og kompetanseheving.

Sammen med Barne- og familiedepartementet publiserte Sosial- og helsedirektoratet i 2003 veilederen "Seksuelle overgrep mot barn. En veileder for hjelpeapparatet". Med seksuell utnytting av barn menes barnepornografi og barneprostitusjon, eventuelt i tilknytning til menneskehandel med barn eller såkalt barnesexturisme. Berørte departementer videreførte i 2003 arbeidet mot denne typen utnytting. Det ble laget en egen informasjonsbrosjyre for reisende til Thailand. I denne reisebrosjyren er det integrert informasjon om kjønnshandel med mindreårige i landet. Formålet er å bevisstgjøre de reisende og forebygge kjøp av seksuelle tjenester fra barn og ungdom.

Barne- og familiedepartementet videreførte i samarbeid med andre departementer og Statens Filmtilsyn arbeidet med den nasjonale tiltaksplanen Barn, unge og Internett, der bekjempelse av barnepornografi er en av de prioriterte målsettingene. Arbeidet med den norske tiltaksplanen er tett koordinert med Norges deltakelse i det EU-støttede SAFT-prosjektet (se pkt. 8.5.4). Statens filmtilsyn koordinerer prosjektet.

Innenfor rammene av Østersjørådet, ble det såkalte IT-huset for barn i risikozonen videreutviklet i 2003. IT-huset danner et nettverk mellom myndigheter, kompetansesentra og ulike fagmiljøer. Fokus for arbeidet var opprinnelig konsentrert om seksuell utnytting og seksuelle overgrep mot barn, men rettet seg i stigende grad også mot andre kategorier utsatte barn og unge i regionen. Andre kategorier betyr i denne sammenhengen særlig gatebarn, barn i institusjoner, og mindreårige som er uten voksne omsorgsper-

soner eller er blitt utsatt for menneskehandel.

Ved lov 10. januar 2003 nr. 2 ble reglene for strafferammen ved sammenstøt mellom lovbrudd endret. Endringen fører til at strafferammen ved slik konkurrens økes fra halvannen gang til det dobbelte av den høyeste strafferammen. Lovendringen har blant annet som formål å heve straffenivået for volds- og seksuallovbrudd

Den 4. juli 2003 trådte en straffskjerpingsregel for gjentatte forbrytelser i kraft. Strafferammen skjerpes med inntil det dobbelte dersom en tidligere domfelt person på ny begår en straffbar handling av samme art som han tidligere er domfelt for. Selv om endringen er generell, er formålet særlig å skjerpe straffen for gjentatte vinnings-, volds- og seksualforbrytelser.

Den 1. oktober 2003 trådte en endring i straffeloven § 204 i kraft. Barnepornografi defineres etter endringen som pornografisk materiale med bruk av personer som er eller fremstår som å være under 18 år. Endringen fører til en best mulig oppfyllelse av forpliktelsene etter barnekonvensjonen artikkel 34 og den valgfrie protokollen om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi.

8.5.9 Internasjonale tiltak

I Afghanistan er det særlig viktig å ivareta barns rettigheter. De er de mest usynlige ofrene etter over 20 år med krig og borgerkrigsliknende tilstander. Norge har støttet regionale barnekonferanser som har hatt som mål å få frem barns synspunkter og erfaringer. Fra norsk side har vi også gitt støtte til utdanning hvor barns, og særlig jenters rett til grunnutdanning har vært et sentralt mål. I dialogen med afghanske myndigheter har Norge understreket viktigheten av at kvinneperspektivet ("gender mainstreaming") blir ivarettatt i alle utviklingsprogrammene.

8.6 Familieliv

St.meld. nr. 29 (2002-2003) Om familien – forpliktende samliv og foreldreskap (Familiemeldingen) ble fremmet 30. april 2003. Med meldingen ønsker regjeringen å sette barna i sentrum for familiepolitikken.

Familiemeldingen understreker at barn har rett til en mor og en far. Men der en omsorgsperson mangler, har det private og offentlige fellesskapet medansvar for å støtte både barnet og den som står alene med omsorgen. Meldingen fremhever at det i de fleste tilfellene er til barnets beste å beholde kontakten og ha samvær med begge foreldrene. Det er ikke sosialt akseptabelt at foreldre til felles barn slutter å samarbeide om barnets ve og vel. Ansvarlig foreldreskap er ikke tidsbegrenset og foreldreskap gjelder begge kjønn og alle familietyper. Meldingen drøfter og foreslår tiltak for å styrke forpliktende samliv og foreldreskap.

I meldingen foreslås det å utvikle et regelmessig tilbud om samlivskurs for alle nybakte foreldre. På sikt vil regjeringen arbeide for at alle ektepar og samboere får tilbud om gratis samlivskurs når de får sitt første barn.

Meldingen drøfter også bekjempelse av vold i nære relasjoner. Blant annet foreslås det å utarbeide en plan mot seksuelle og fysiske overgrep mot barn. Det er satt ned en arbeidsgruppe som skal drøfte problemstillinger knyttet til påstander om vold og overgrep i barnefordelingssaker, problemstillinger knyttet til fiktiv identitet og problemstillinger knyttet til krisesentrene og taushetsplikt. Gruppen skal avlevere sin rapport med forslag til tiltak i begynnelsen av februar 2004.

Familiemeldingen ble behandlet i Stortinget i november 2003. Komiteen mente at meldingen var en fornyelse av familiepolitikken og uttalte: „.. at det må være barna og det som er bra for dem

som har førsteprioritet”. Det arbeides nå med å følge opp de tiltakene som er foreslått i meldingen.

8.6.1 Likestilling mellom foreldre med hensyn til offentlige overføringer

I Familiemeldingen ble det fremmet forslag om å styrke fedres rett til fødselspenger. I dag er det slik at fars rett er avhengig av mors disposisjoner før eller etter fødselen. Regjeringen foreslår å arbeide for en mer likestilt fødselspengeordning.

Som første skritt på veien foreslås at fedre gis rett til lønnskompensasjon basert på egen opptjening under fedrekvoten. I dag er det slik at fars lønnskompensasjon følger mors stillingsandel før fødselen når mor jobbet 50-75 prosent stilling. Dernest foreslås at alle fedre gis rett til fire ukers pappapermisjon basert på egen opptjening alene. I dag er en del fedre helt uten rett til fødselspenger enten fordi mor arbeidet mindre enn halv stilling før fødselen eller fordi mor er hjemmевærende etter fødselen. Når disse tiltakene er gjennomført, foreslås å arbeide for å utvide fedrekvoten som en forlengelse av den samlende permisjonstiden. Det er ikke angitt gjennomføringstidspunkt for forslagene. Dette må avklares i budsjettssammenheng.

8.6.2 Likestilling av samboere og gifte med hensyn til foreldreansvar

I Familiemeldingen ble det fremmet forslag om å innføre felles foreldreansvar for samboende foreldre. Stortinget ba, i sin behandling av meldingen, Regjeringen om å foreslå endringer om felles foreldreansvar for samboere når farskap er erkjent og partene har erklært at de bor sammen. Regjeringen arbeider nå med å følge opp dette vedtaket.

Nepal 2004: Maoistkontrollert område

9

Krig og konflikt

9.1 Individets sikkerhet (HSN) – beskyttelse av sivile i konflikt

Norge og Canada etablerte i 1998 det såkalte Lysøen-samarbeidet, som siden har fått navnet Human Security Network. Nettverket er et tverregionalt og fleksibelt forum for drøftelse av konkrete temaer innenfor feltet "human security" (individets sikkerhet/frihet fra frykt). Nettverket omfatter 13 land og møter årlig på ministernivå. En hovedmålsetning for samarbeidet er å mobilisere politisk støtte til relevante internasjonale prosesser av betydning for individets sikkerhet.

Mali overtok i 2003 formannskapet i HSN etter Østerrike. I 2003 har nettverket fokusert på MR-undervisning, håndvåpen, barnesoldater og behovet for å styrke det multilaterale menneskerettighetsarbeidet. Nettverket har også diskutert utviklingen av suverenitetsbegrepet med grunnlag i rapporten "Responsibility to Protect". Norge har deltatt aktivt i nettverket og støttet dets arbeid rettet mot å redusere antallet ulovlige håndvåpen i Vest-Afrika. Norge har også deltatt i nettverkets arbeid rettet mot styrking av det multilaterale menneskerettighetssystemet.

Den norskledede vennegruppen for beskyttelsesarbeidet i New York var aktiv også i 2003, blant annet med sikte på å bevare Sikkerhetsrådets fokus på dette feltet. Det sentrale nå er å sikre oppfølging av de beskyttelses- og menneskerettighetsbestemmelser som er nedfelt i Sikkerhetsrådets resolusjoner og presidentuttalelser, og å påse at utsatte grupper sivile blir hensyntatt ved utforming av mandatene til fredsbevarende styrker.

Som ledd i arbeidet med beskyttelse av sivile har Utenriksdepartementet blant annet fokusert på behovet for å integrere kvinneperspektivet i arbeid med demobilisering og reintegrering av soldater. Arbeidet tar utgangspunkt i Sikkerhetsrådsresolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet.

Den internasjonale humanitærretten inneholder en rekke bestemmelser om beskyttelse av humanitært personell, hjelpesendinger og forpliktelser overfor sivilbefolkning rammet av krig og konflikt. De senere år har vi vært vitne til en rekke brudd på disse reglene og mange alvorlige anslag mot humanitært personell. Denne utviklingen utfordrer kjernen av den internasjonale rettsorden på en måte som gir grunn til sterk bekymring. Angrepene på FN og Røde Kors i Bagdad høsten 2003 aktualiserte denne problemstillingen ytterligere. Norge har tatt til orde for å styrke humanitære hjelpearbeidernes sikkerhet, blant annet gjennom å øke legitimiteten til slikt arbeid gjennom bredere geografisk deltakelse og ved å opprettholde et klart skille mellom militære og sivile funksjoner.

9.2 Barn i væpnet konflikt

Det ble, med virkning fra 1. juli 2003, gjennomført endringer i heimevernsloven og vernepliktsloven med tilhørende forskrifter. Endringene innebærer et absolutt forbud mot tvungen rekruttering av barn under 18 år til militær tjenestegjøring, både i fredstid, under beredskap og i krigstid. Videre omfatter endringene et forbud mot frivillig rekruttering av personell under 18 år til opplæring og deltakelse i stridsrelatert virksomhet. På denne bakgrunn ratifiserte Norge høsten 2003 tilleggsprotokollen om barn i væpnet konflikt til FNs barnekonvensjon.

I Nepal er konflikten med maoistene tilspisset mens den konstitusjonelle krisen fortsatt står uløst. Det har vært en økende tendens til grove brudd på menneskerettighetene både fra sikkerhetsstyrkenes og hærens side samtidig som både maoistene og myndighetsaktører har gjort seg skyldige i brudd på internasjonal humanitær rett. Fra norsk side har en sammen med likesinnede arbeidet for å sikre uavhengig etterforskning av påståtte menneskerettighetsovergrep og overvåkning

av situasjonen for sivilbefolkningen. Den nasjonale MR-kommisjonen har spilt en viktig rolle i å avdekke grove brudd på menneskerettighetene og Norge har støttet kommisjonens arbeid siden den ble etablert i 2000. Giverene til utdanningssektoren har oppfordret begge parter til å la skoler være friområder for militære handlinger. I lys av konflikten har Norge deltatt aktivt i den lokale "Peace Support Group" under ledelse av FNs utviklingsprogram (UNDP). UNDP forvalter et fond som gir støtte til lokale organisasjoners fredsfrøende arbeid.

9.3 Flyktninger og internt fordrevne

Norge videreførte i 2003 sitt internasjonale engasjement for å bedre menneskerettighetssituasjonen for flyktninger og internt fordrevne, særlig rettet mot å sikre tilgang til effektiv humanitær hjelp. Dette var hovedsiktemål med innsatsen for å øke humanitære hjelpearbeideres sikkerhet og det humanitære hjelpeapparatets yteevne.

FN hadde i 2003 alvorlige problemer med å få tilgang til nødlidende i om lag 20 land. Mens humanitært personell er vant til å ta forhåndsregler i utrygge situasjoner, reiste målrettede angrep på FN- og Røde Kors-hjelpearbeidere i Irak og Afghanistan nye utfordringer for internasjonalt humanitært arbeid og sikring av tilgang til de nødlidende. I forbindelse med den internasjonale Røde Kors-konferansen i desember ble det fra norsk side tatt et initiativ for å styrke legitimitet, integritet og sikkerhet for hjelpepersonell gjennom en bredere humanitærpolitisk dialog på tvers av tradisjonelle skiller, blant annet ved å inkludere flere ikke-vestlige land. Som ledd i universaliseringen av det humanitære arbeidet søker Norge å utvide giverlandsgrunnlaget (også in kind-bidragstivere) og styrke den lokale forankring gjennom satsing på å bygge opp sterkere nasjonale og lokale hjelpeorganisasjoner. Et hovedhensyn er å få nødhjelpen trygt frem.

Norske myndigheter og Norges Røde Kors avla under Den internasjonale Røde Kors-konferansen i desember 2003 forpliktende erklæringer om assistanse til mineofre, opplæringsprogrammer i internasjonal humanitærrett for Forsvaret, håndvåpen, våpenhandel og internasjonal humanitærrett. Erklæringene skal gjennomføres i løpet av den kommende fireårsperioden.

Konferansen vedtok en slutterklæring og i tillegg en Agenda for humanitær handling som fokuserte på forsvunne personer, menneskelige lidelser ved våpenbruk i væpnede konflikter, å redusere følger av katastrofer og forbedre katastrofeberedskapen samt å redusere risikoen for og følgene av hiv/aids og andre sykdommer i forhold til sårbare grupper.

I løpet av 2003 er det blitt mer fokus på effektiviteten av den humanitære bistanden, også sett ut fra mottakers synssted. En internasjonal konferanse i Stockholm i juni rettet søkelyset mot giverlandenes praksis og vedtok et handlingsprogram for godt humanitært giverskap. Norge deltar aktivt i oppfølgingen av handlingsprogrammet som blant annet legger vekt på å sikre sterkere behovsstyring av bistanden. Dette skal ikke minst komme flyktninger og internt fordrevne i såkalte "glemte kriser" til gode.

Videre har det også gjennom 2003 blitt nedlagt en betydelig innsats for å forbedre det humanitære hjelpeapparatets yteevne. Norge har vært aktivt engasjert i å sikre en mer forutsigbar finansiering av OCHAs arbeid og styrke den viktige samordningsfunksjonen og partnerskapet mellom de ulike humanitære aktørene. En relativt omfattende reform av UNHCR, FNs høykommissær for flyktninger, har også siktet mot å skape et bredere internasjonalt ansvar for beskyttelse og hjelp til flyktninger, samt bidra til økt internasjonal oppmerksomhet om deres situasjon.

I oppfølgingen av det omfattende handlingsprogrammet "Agenda for Protection" for å bedre beskyttelsen av flyktninger, har Norge i 2003 støttet aktivt opp under UNHCRs innsats for å finne varige løsninger av flyktningssituasjoner. Dette gjøres blant annet gjennom deltakelse i arbeidet for en bærekraftig repatriering og reintegrering i etter-konfliktsituasjoner ved eksempelvis å bringe utviklingsaktørene tidligere inn. Sentralt i handlingsprogrammet er også innsatsen for å bevare asylinstuttets integritet i kampen mot overbelastning og misbruk.

Norge har i en årrekke arbeidet for å skape større bevissthet omkring de minst 25 millioner internt fordrevne for å sikre ivaretagelse av deres menneskerettigheter. Også i 2003 ble det fra norsk side ytt politisk og økonomisk støtte til FNs generalsekretærs spesialrepresentant for internt fordrevne og Flyktningerådets database over internt fordrevne, samt rådets opplærings- og opplysningsarbeid. Som hovedforslagsstiller for FNs generalforsamlings resolusjon om internt fordrevne bidro Norge til ytterligere å befeste det internasjonale samfunns aksept av at denne gruppen ikke skal være overlatt til egne lands myndigheters evne og vilje til å gi beskyttelse og hjelp.

Situasjonen i Tsjetsjenia og forholdene for internt fordrevne i Nord-Kaukasus er et tilbakevendende tema i bilaterale samtaler med russiske myndigheter, og drøftes også i egnede multilaterale fora. Norge har i 2003 bevilget ca. 25 millioner kroner, hovedsakelig gjennom norske frivillige organisasjoner, til den humanitære innsatsen i regionen.

9.4 Freds- og forsoningsprosesser

9.4.1 Særlig om fredsprosessen på Sri Lanka

I 2003 var Norges rolle som nøytral tilrettelegger for fredsforhandlingene på Sri Lanka mellom Tamiltigrene (LTTE) og srilankesiske myndigheter i fokus. Tre forhandlingsrunder ble gjennomført i 2003.

I april 2003 suspenderte LTTE forhandlingene inntil videre. Partene la siden frem separate forslag til interimadministrasjon for de tamildominerte områdene i nord og øst som grunnlag for videre forhandlinger. Uavklarte forhold mellom regjeringen og presidenten førte til videre utsettelse ut året. Norge gjorde det klart at vi som tilrettelegger ikke kunne arrangere nye forhandlinger før ansvaret for prosessen hos myndighetene var blitt avklart. Norge fortsatte ledelsen av Sri Lanka Monitoring Mission (SLMM), vårt bistandsengasjement og vår nære kontakt med partene.

Drøfting av menneskerettighetsspørsmål har en sentral plass i fredsprosessen. Partene har slått fast at menneskerettigheter vil utgjøre et viktig element i en endelig fredsavtale og et nytt politisk system. Partene var også enige om å drøfte beskyttelse av menneskerettigheter mens prosessen pågikk. Tidligere generalsekretær i Amnesty International, Ian Martin, ble utnevnt til felles MR-rådgiver. Hans oppgave vil være å utarbeide en plan for bedring av beskyttelse mot MR-overgrep samt utkast til avtale for monitorering.

Begge partene erkjenner at spesielt barn i nord og øst på Sri Lanka har vært hardest rammet av den væpnede konflikten mellom LTTE og Sri Lankas myndigheter. Norge har i denne forbindelse støttet UNICEFs arbeid for barn som er rammet av den væpnede konflikten i nord og øst. Arbeidet omfatter også tiltak for å stoppe rekruttering av mindreårige barn til LTTEs militære avdelinger. LTTE har forpliktet seg til å stoppe all rekruttering av barn under 18 år, og har startet prosessen med å sende personer under 18 år tilbake til sine foreldre. Planen inneholder også blant annet tilbud om rehabilitering, inkludert helsetilbud, tilbud om skolegang og annen opplæring.

Partene har fortsatt arbeidet i underkomiteen for kvinnespørsmål som ble opprettet i 2002 for å sikre at fredsprosessen tar hensyn til kvinners behov og rettigheter.

9.4.2 Særlig om fredsprosessen i Sudan

Sudan har etter frigjøringen i 1956 i lange perioder vært herjet av borgerkrig. I store deler av spesielt Sør-Sudan har leveforholdene vært meget vanskelige med voldelige aksjoner både fra de regulære militære styrker og militser. Vedvarende uro har ført til alvorlige problemer for blant annet lokal matproduksjon. Sult og vanskelige ernæringsforhold har ikke vært uvanlig i flere regioner.

Den øst-afrikanske organisasjonen Inter-Governmental Authority on Development (IGAD) tok våren 2002 initiativer for fredsforhandlinger mellom regjeringen og opprørsbevegelsen Sudan People's Liberation Movement/Army (SPLM/A) i Sør-Sudan. Forhandlingene fortsatte ut hele 2003. Norge har støttet IGAD-forhandlingene og deltatt aktivt i disse som observatør sammen med blant andre FN, USA, Storbritannia og Italia. Det har vært betydelig fremgang i fredsforhandlingene. En våpenhvileavtale ble etablert 15. oktober 2002. Avtalen er senere utvidet og forlenget ut 2003, og sikrer blant annet befolkningen i Sør-Sudan mot militær aktivitet og åpner for humanitær bistand i hele landet. Eventuelle overgrep som rapporteres vil bli vurdert av et spesielt internasjonalt overvåkingorgan.

Brudd på menneskerettighetene i Sudan er svært omfattende. FNs tidligere spesialrapportør for menneskerettigheter i Sudan, Gerhard Baum, rapporterte under FNs Menneskerettighetskommisjons møte i mars 2003 at ingen av de grunnleggende friheter ble respektert i Sudan. Spesialrapportøren har særlig vært bekymret over at regjeringshæren og opprørshæren SPLA har gjennomført summariske henrettelser i strid med retten til liv. Mange av straffemetodene som benyttes i Sudan (f.eks. amputasjoner) er ikke i samsvar med Sudans konvensjonsforpliktelser.

I 2003 blusset konflikten i den vestlige delen av Sudan opp. Konflikten i Darfur er ikke av ny

dato, og er i stor grad resultat av kamp om ressurser. Den militære situasjonen ble langt alvorligere sist vinter da de nye gruppene, Sudan Liberation Movement/Sudan Liberation Army (SLM/A) og Justice and Equality Movement (JEM), angrep regjeringshæren på en rekke fronter. Det er rettet skarpe anklager mot Sudans regjering for å støtte den arabiske militsgruppen Janjaweed som har stått bak systematisk drap, voldtekter og plyndring av lokalbefolkningen.

9.4.3 Særlig om fredsprosessen i Colombia

Fredsprosessen i Colombia har gått på sparebluss siden innsettelsen av president Uribe i august i 2002. Det hersker en total mangel på tillit mellom regjeringen og geriljaen. De militæres slagkraft er styrket og kampen mot narkotikatrafikken er trappet opp. Det foregår alvorlige brudd på menneskerettighetene og internasjonal humanitær rett.

Fra norsk side har man lagt vekt på at varig fred forutsetter gjennomgripende samfunnsreformer, styrking av demokratiske institusjoner, bygging av rettsstaten og gjennom virkelige garantier for trygghet for befolkningen. Det forventes at colombianske myndigheter tar på alvor det internasjonale samfunns krav om respekt for grunnleggende menneskerettigheter og iverksetter tiltak mot straffrihet for alvorlige MR-overgrep.

Norge har i den siste 5-årsperioden hatt et relativt stort humanitært engasjement i Colombia, med særlig fokus på menneskerettighetsarbeid. I forbindelse med president Pastranas fredsinitiativ, økte engasjementet til også å omfatte støtte til dialogen mellom myndighetene og FARC/ELN gjennom deltakelse i vennelandsgruppene og til støtte til det sivile samfunns aktive rolle i fredsbestrebelsene.

På tross av opphør i dialogen mellom myndighetene og geriljaen, vil det norske engasjementet i Colombia videreføres. Det arbeides for å gi FN

Sudan 1999: Soldater på marsj

en ledende rolle for det internasjonale samfunns engasjement.

9.4.4 Særlig om freds- og forsoningsarbeidet i Aceh og Øst-Timor

Sivile og politiske rettigheter undergraves og angripes systematisk i deler av Indonesia. Individets manglende rettssikkerhet overfor myndighetene, rettsapparatet og sikkerhetsstyrkene er langt fra tilfredsstillende. Situasjonen er verst i konfliktområdene Aceh og Papua. Norge støtter arbeidet med å tilrettelegge for en dialog mellom partene i Aceh-konflikten, men etter innføringen av militær unntakstilstand i Aceh i mai 2003 har lokale MR-organisasjoners arbeidsvilkår blitt betydelig forverret. Internasjonale NGOer og media har bare begrenset adgang til regionen og deres tilgang til informasjon er markant redusert.

I Øst-Timor støtter Norge en særskilt enhet for forbrytelser mot menneskeheten, opprettet i 2000 i regi av FN som har ansvar for rettsoppgjørene etter overgrepene i 1999. Sannhetskommisjonen hvis formål er å dokumentere mindre alvorlige overgrep begått mellom 1974 og 1999, støttes også av Norge. Kommisjonen arbeider i tillegg med integrering av tilbakevendte flyktninger fra Vest-Timor samt å fremme lokale forsoningsinitiativ.

9.4.5 Særlig om den israelsk-palestinske fredsprosessen

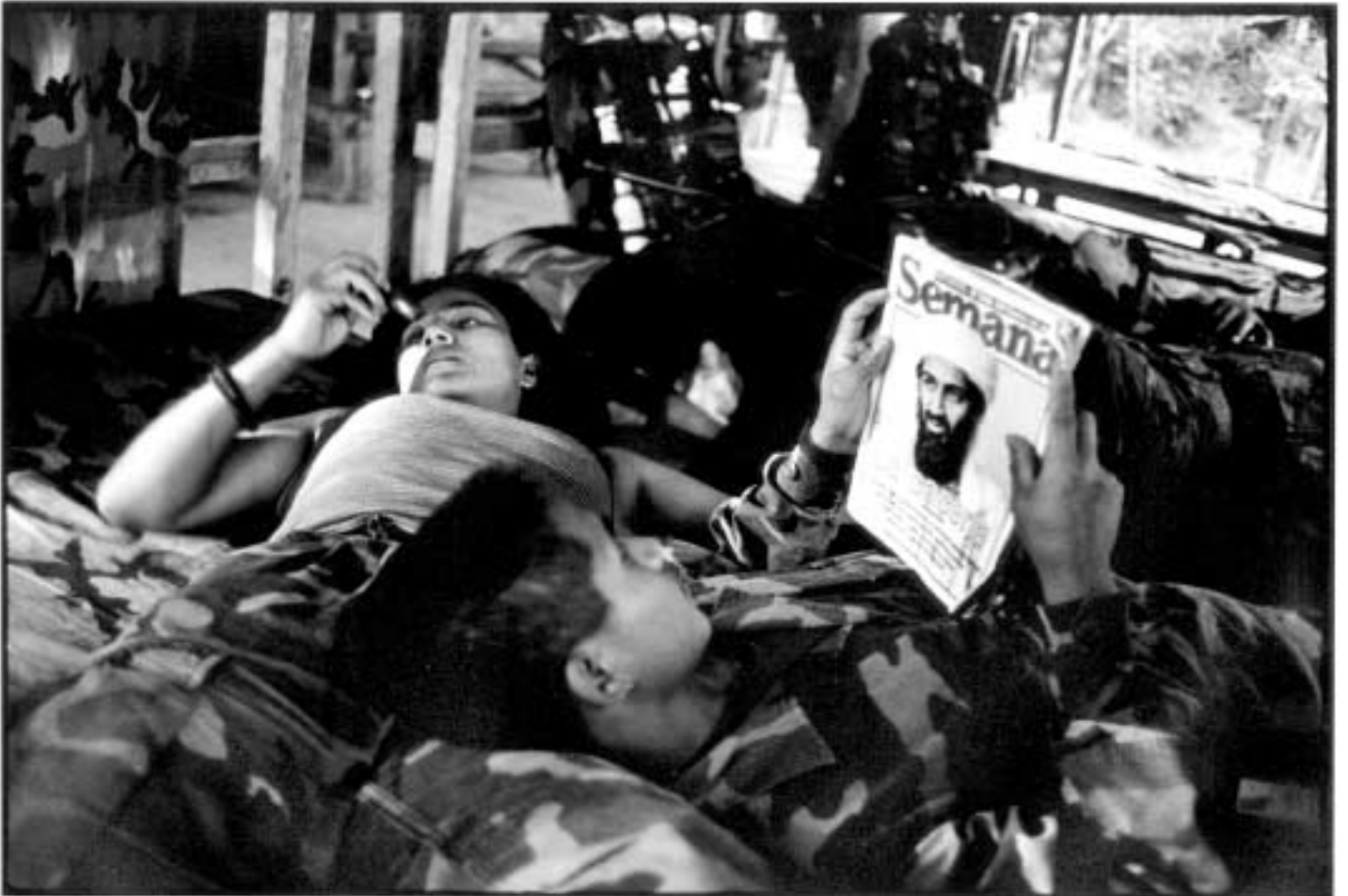
Målsetningen for det norske engasjementet er å bidra til en tostatsløsning på konflikten, gjennom etableringen av en demokratisk og økonomisk bærekraftig palestinsk stat. Norge har et stort bistandsengasjement i Det palestinske området. En stor del av bistandsprogrammet er viet institusjonsutvikling for den fremtidige palestinske staten. I dag går dessverre mer og mer av bistanden til å dekke palestinernes økende humanitære behov. Norge yter bistand direkte til den palestinske selvstyremyndigheten,

gjennom Røde Kors, FN-systemet og frivillige organisasjoner. I tillegg leder Norge den eneste internasjonale observatørstyrken i Det palestinske området, Temporary International Presence in Hebron (TIPH). Styrken har som oppgave å bidra til større grad av sikkerhet for innbyggerne i Hebron.

Vold fra begge sider bryter med den mest grunnleggende av alle menneskerettigheter: Retten til liv. Det palestinske området regnes som okkupert land. I henhold til Genève-konvensjonene gir dette Israel som okkupasjonsmakt, et særlig ansvar både for den palestinske sivilbefolkningen og for hvordan de behandler de palestinere som sitter i israelsk fangenskap. Norge har gjentatte ganger tatt opp etterlevelsen av internasjonal humanitær rett med israelske myndigheter, både bilateralt og gjennom det internasjonale giverstrukturen som ledes av Norge. Man har spesielt fokusert på bevegelsesfriheten til humanitært personell og bistandspersonell. Norge har også gjentatte ganger tatt opp byggingen av en sikkerhetsmur på Vestbredden. Muren har store økonomiske og sosiale konsekvenser for den palestinske befolkningen. Norge anser den delen av muren som bygges på Vestbredden som ulovlig i henhold til folkeretten. Norge støtter også en rekke frivillige organisasjoner både på israelsk og palestinsk side som arbeider med disse og beslektede spørsmål. Norge har samtidig krevet at palestinske myndigheter skal gjøre sitt ytterste for å stanse palestinske angrep mot israelere.

9.4.6 Særlig om forsoningsprosessen i Guatemala

Norge støtter programmet Propaz, som driver opplæring i konfliktløsning og dialog både i det sivile samfunn og i offentlige institusjoner. I 2003 gikk programmet over fra å være OAS-drevet til å bli en uavhengig nasjonal stiftelse.

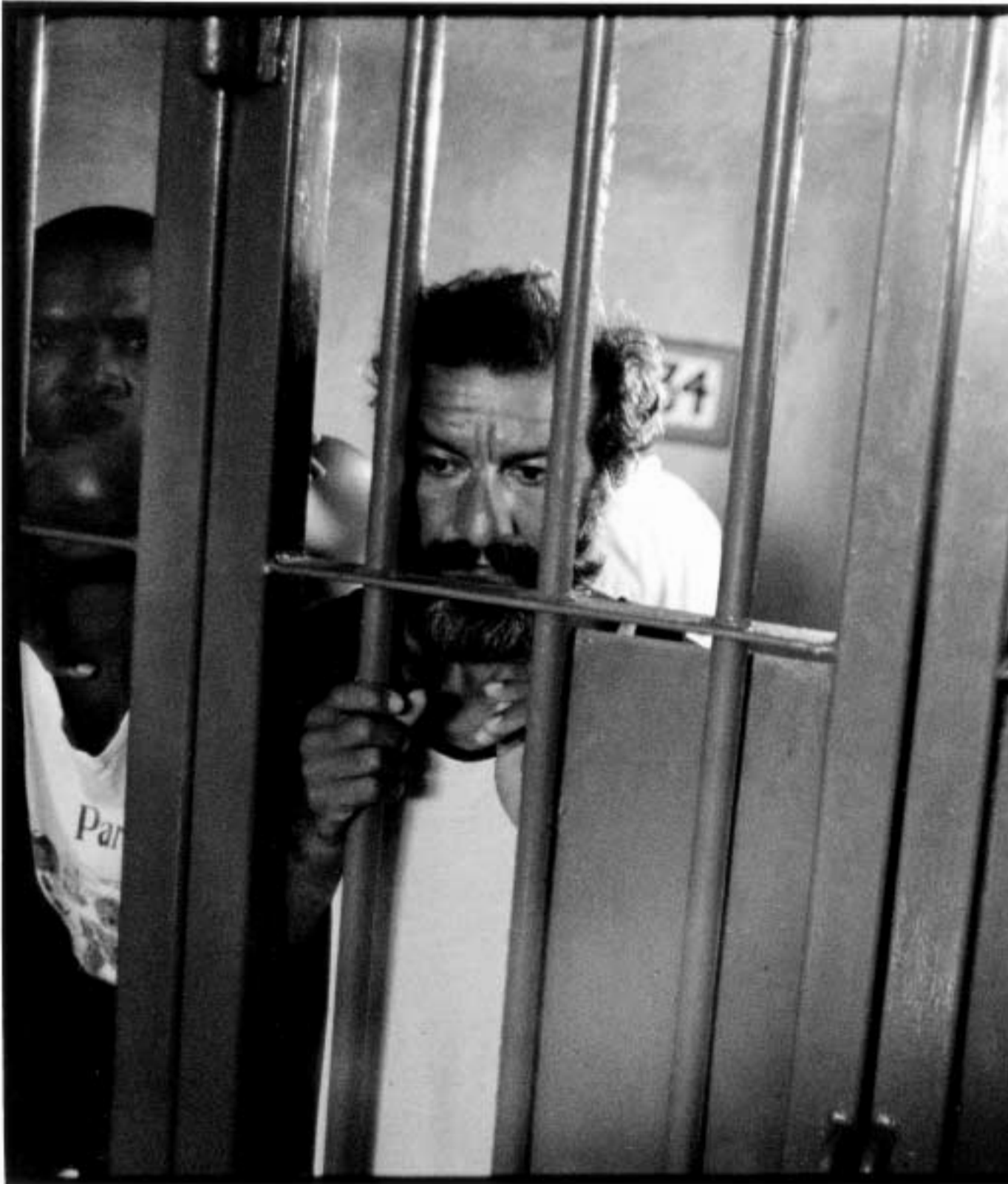

Colombia 2001: Geriljasoldater hviler ut

9.5 Studie av fredsbygging i Utstein-sammenheng

Sammen med tre andre Utstein-landene Nederland, Storbritannia og Tyskland, fullførte Norge en studie av deltakerlandenes fredsbyggingsvirksomhet. Det ble utarbeidet en delrapport om hvert lands virksomhet og en syntese-rapport hvor man forsøkte å trekke enkelte generelle konklusjoner. Studien indikerte en strategisk svakhet i de fire Utstein-landenes fredsbyggingsarbeid: Et flertall av de prosjekter

som var iverksatt i konfliktrammede land, hadde ingen klar tilknytning til en bredere strategi for innsatsen i vedkommende land. Denne svakheten kan rettes opp ved politiske tiltak, blant annet utforming av strategiske rammeverk for fredsbyggingsvirksomhet, ved evaluering av fredsbyggingstiltak og ved økt forskning. Anbefalingene i studien ble grundig drøftet på et internasjonal todagers seminar i Norge i desember 2003.

Haiti 1999: Fengslet uten lov og dom

10

Rettsstatprinsipper

10.1 Rettssikkerhet

Sikring av den enkelte borgers rettsstilling, blant annet i forhold til landets myndigheter, er den overordnede målsettingen for enhver rettsstat. Dette omfatter forhold som vern mot vilkårlig frihetsberøvelse og sikring av rettferdig rettergang ved uavhengige domstoler i både sivile saker så vel som straffesaker. Disse grunnleggende prinsippene, sammen med andre sentrale menneskerettigheter og grunnleggende friheter, er kjernen i den rettssikkerhetsgarantien som internasjonale menneskerettigheter søker å etablere for den enkelte borger.

Nedenfor omtales noen av tiltakene Regjeringen satte i verk i 2003 for å bedre rettssikkerheten i Norge, knyttet til tap av retten til å føre motorvogn, erstatning etter straffeforfølgning og gjenoptakelse av straffesaker. Høyesterett i 2003 avsa flere dommer der menneskerettighetene var en vesentlig del av grunnlaget for avgjørelsen. Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) sto sentralt i de fleste. Særlig omtale fikk saker som omhandlet forholdet mellom administrative sanksjoner, EMK artikkel 6 og forbudet mot dobbeltstraff i EMKs tilleggsprotokoll nr. 7 artikkel 4.

10.1.1 Tap av retten til å føre motorvogn

Etter forslag fra Regjeringen i Ot.prp. nr. 52 (2002-2003), vedtok Stortinget at det er domstolene og ikke lenger politiet som skal ta stilling til om føreretten skal tapes som følge av en straffbar handling, jf. lov 4. juli 2003 nr. 77 om endringer i vegtrafikkloven mv. (domstolsbehandling av tap av retten til å føre motorvogn mv.). Spørsmål om tap av føreretten skal nå behandles som ledd i straffesaken.

Lovendringen ble særlig begrunnet med hensynet til den domfeltes behov for en rask reaksjon. Lovendringen settes i kraft 1. januar 2004.

10.1.2 Erstatning etter straffeforfølgning

Etter forslag fra Regjeringen i Ot.prp. nr. 77 (2001-2002) vedtok Stortinget i desember 2002 nye regler om erstatning etter straffeforfølgning, jfr. lov 10. januar 2003 nr. 10. Lovendringen har som målsetting å styrke rettighetene til den som uforskyldt har blitt straffeforfulgt, og bidrar til en bedre gjennomføring av det vern som følger av uskyldspresumsjonen i den europeiske menneskerettskonvensjon og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter. Blant annet skal det ikke lenger være et vilkår for å kunne kreve erstatning at den siktede er i stand til å føre bevis for sin uskyld. Dessuten gjøres det klart i loven at tap som følge av menneskerettsstridig frihetsberøvelse under straffeforfølgning gir krav på erstatning. De nye reglene ble satt i kraft fra 1. januar 2004.

10.1.3 Gjenopptakelse av straffesaker

Ved lov 15. juni 2001 ble det bestemt at en egen kommisjon skal avgjøre om en straffesak skal gjenopptas av domstolene. Reformen styrker rettssikkerheten fordi kommisjonen, i motsetning til domstolene som i dag avgjør om en sak skal gjenopptas, får et selvstendig ansvar for å opplyse saken før avgjørelsen treffes. Den nye ordningen gjør det til et samfunnsansvar å avdekke uriktige domfellelser. Den nye ordningen skal gjelde fra 1. januar 2004.

10.1.4 Internasjonale tiltak

Norske myndigheter har ved gjentatte anledninger kritisert aserbajdsjanske myndigheter for behandlingen av politisk opposisjon etter presidentvalget i oktober 2003. Presidentvalget bar preg av utstrakt valgfusk men særlig har behandlingen av demonstranter samt massearrestasjoner i kjølvannet av valget gitt grunn til bekymring. Norge arbeider både bilateralt og gjennom internasjonale organisasjoner for at de fengslede etter demonstrasjonene skal bli settes fri eller få en snarlig og rettferdig dom.

Kritikken av aserbajdsjanske myndigheter følges opp av støtte til tiltak som kan bidra til å styrke rettsstatsprinsippene.

I Etiopia støtter Norge et nasjonalt program i regi av Justisdepartementet for opplæring av dommere innen menneskerettigheter. Videre gis det støtte til universitetet i Addis Abeba for styrking av den juridisk utdanning og forskning, og til lokale organisasjoner som arbeider med fri rettshjelp særlig rettet mot kvinner og barn. Samlet utgjør disse tre stolpene en bred innfalls-vinkel til arbeidet med å bedre rettssikkerheten.

Det ble i 2003 gitt fire millioner kroner til å bidra til å bygge opp justissektoren på Øst-Timor gjennom UNDP.

10.2 Dødsstraff

Norge er mot alle former for dødsstraff. Samtlige norske lovbestemmelser om dødsstraff ble opphevet i 1979.

Dødsstraff er ikke forbudt etter den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) eller FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter. Forbud er imidlertid oppstilt i tilleggsprotokoller til disse konvensjonene. Tilleggsprotokollene binder som ellers bare de landene som har sluttet seg til dem. Norge er part til begge protokoller.

Norge signerte 3. mai 2002 den 13. tilleggsprotokollen til EMK, som forbyr dødsstraff også for handlinger foretatt i krigstid eller under krigstrussel. Tilslutningen til protokollen innebærer et viktig politisk signal om at dødsstraff anses som prinsipielt uakseptabelt. Protokollen trådte i kraft i 2003 og er per mai 2004 ratifisert av 24 stater.

Norge markerer jevnlig vårt syn på dødsstraff i multilaterale fora, herunder FN, OSSE og Europarådet. Spørsmålet tas opp bilateralt overfor stater som benytter dødsstraff, blant annet ved tilslutning til felles *démarches*, i våre

MR-dialoger og i politiske samtaler. Vi søker også å markere støtte til de land som tar skritt for å avskaffe dødsstraff, eksempelvis ved innføring av moratorier. Mer enn halvparten av verdens land har avskaffet dødsstraffen, formelt eller i praksis. Det er viktig å støtte opp om utviklingen vi ser i retning av at flere land avskaffer eller reduserer bruken av dødsstraff.

USA ratifiserte FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter i 1992, men reservert seg mot forbudet mot å benytte dødsstraff overfor mindreårige og gravide kvinner. USA har heller ikke sluttet seg til tilleggsprotokollen om dødsstraff. Norge og de fleste EU-landene har protestert mot USAs reservasjon mot bestemmelsen, ettersom norsk holdning er at konvensjonen i seg selv utelukker en reservasjon av den art som USA har tatt. Norge tar jevnlig opp bruken av dødsstraff med amerikanske myndigheter på generelt grunnlag, og har også funnet det nødvendig å protestere overfor amerikanske myndigheter i individuelle tilfeller der den dødsdømte var under 18 år, eller var mentalt syk, da forbrytelsen fant sted. Slike individuelle protester ble foretatt også i 2003.

10.3 Tortur

Tortur forbys i menneskerettighetskonvensjonen om sivile og politiske rettigheter, i tillegg til gjennom flere spesialkonvensjoner. Det er også opprettet egne globale og regionale overvåkningsmekanismer, som klageordninger, undersøkelseskomiteer og spesialrapportører som arbeider kun med torturspørsmål.

Torturhandlinger var straffbare etter gjeldende norsk rett i 2003 ettersom torturhandlinger var rammet av andre, mer generelle straffebud. I likhet med de øvrige nordiske land har Norge regnet dette som tilstrekkelig i forhold til våre forpliktelser etter Torturkonvensjonen.

Norge er imidlertid blitt kritisert av FNs torturkomité for ikke å ha noe eget straffebud mot

Kypros 1998: Kvinne demonstrerer mot forsvinninger

tortur som bygger på en torturdefinisjon i samsvar med artikkel 1 i FN-konvensjonen om tortur. Justisdepartementet har derfor gått inn for at et slikt eget straffebud skulle vedtas. Det spesielle torturforbudet forventes vedtatt i april 2004. Ved å innføre et eget straffebud synliggjør man forbudet bedre, samtidig som man gjør det enklere å dokumentere omfanget av tortur.

Rapporter tyder på at bruken av tortur er økende. Tiltak mot internasjonal terrorisme og andre utviklingstrekk har ledet til tendenser i retning av relativisering av torturforbudet. Fra norsk side har det i de senere år vært viktig å understreke dette forbudets absolutte karakter.

10.4 Tvungne forsvinninger

En arbeidsgruppe som skal arbeide med tvungne forsvinninger ble vedtatt opprettet i 2001. Mandatet er å utarbeide et utkast til et bindende instrument som skal beskytte alle personer mot tvungne forsvinninger. Første formelle sesjon ble holdt i Genève i januar 2003. Viktige spørsmål som ble drøftet omfattet ikke-statlige aktørers ansvar, unntak fra straffeforfølgelse (asyl, amnesti), bruk av militærdomstoler, jurisdiksjon til de respektive nasjonale rettsvesen, utleveringsavtaler, register over fengslede personer, retten til erstatning og om forsvinninger skal defineres som en spesifikk forbrytelse i de respektive lands lovverk.

Sveits 1992: FN-byråkrater

11

FN-systemet

11.1 FNs høynivåpanel for trusler, utfordringer og endring

Generalsekretær Annan annonserte under åpningen av FNs generalforsamling høsten 2003 beslutningen om å nedsette et høynivåpanel for vurdering av globale sikkerhetstrusler, utfordringer og endringsbehov i FN. Dette var startskuddet for et arbeid som kan få stor betydning for den internasjonale orden og FNs plass i denne. Høynivåpanelets oppgave er å anbefale kollektive tiltak for å sikre global fred og sikkerhet og dets mandat er bredt definert. Gro Harlem Brundtland deltar i panelet.

Under åpningstalen av generalforsamlingen 2003 la generalsekretær Annan vekt på at dagens trusselbilde er preget av gamle trusler i nye og farlige koplinger; som for eksempel nye former for terrorisme og spredning av masseødeleggende våpen. Samtidig trakk han frem at såkalte "myke" trusler på det økonomiske og sosiale område også kan påvirke fred og sikkerhet. Generalsekretærens hovedbudskap var at FN ikke kan velge mellom nye og gamle trusler mot sikkerheten, ettersom alt er sammenvevd i dagens globalisert virkelighet. FN kan bare møte utfordringene gjennom styrket evne til kollektiv handling.

Regjeringens grunnleggende syn er at FN bør styrkes. Norge ser reform av FN og FNs samhandling med land og andre organisasjoner som sentrale deler av en helhetlig strategi for å møte morgendagens utfordringer. Den norske Sikkerhetsrådet må bli mer representativt. Dette vil styrke Rådets evne til å fatte legitime og effektive beslutninger. Regjeringen vil arbeide for at også Generalforsamlingen må styrkes som beslutningsforum. Det er blant annet behov for å revitalisere det multilaterale arbeid for nedrustning og ikkespredning. FNs rolle innen det økonomiske og sosiale området bør også styrkes. Samarbeidet mellom FN, ECOSOC, Verdensbanken, Valutafondet og WTO bør forbedres.

11.2 FNs menneskerettighetskommisjons 59. sesjon

Årets sesjon må karakteriseres som mindre konfliktfylt enn fjorårets. Sesjonen ble i noen grad preget av konflikten og krigen i Irak, men dette tok ikke overhånd slik mange hadde fryktet. Etter at Kommisjonen med stort flertall avviste en anmodning fra et lite antall stater om en spesialsesjon om situasjonen i Irak, fortsatte arbeidet som normalt. Det meget omstridte valget av den libyske Genève-ambassadøren til formann for Kommisjonen, fikk heller ikke de negative konsekvenser mange hadde sett for seg.

Polariseringen og den grunnleggende uenigheten om en rekke spørsmål var imidlertid like tydelig som før. Den gjorde seg særlig gjeldende i behandlingen av landsituasjoner, i behandlingen av resolusjoner om makroøkonomiske forhold og retten til utvikling og i livssyns- og rettsstatsspørsmål. Kjernefunksjonene innenfor MR-arbeidet ble igjen utsatt for en rekke angrep og mange er av den oppfatning at Kommisjonens beskyttelsesmandat er i ferd med å bli svekket. Det satte sitt klare preg på Kommisjonens arbeid at mange restriktive stater var medlemmer. Mange av disse ønsker ikke å styrke det internasjonale arbeidet for å bedre etterlevelsen av inngåtte konvensjoner.

Man fikk imidlertid flyttet noen merkesteiner i riktig retning under sesjonen. Fra norsk ståsted var den enstemmige beslutningen om å forlenge mandatet til Generalsekretærens spesialrepresentant for MR-forsvarere meget viktig. Videre fikk man vedtatt nye resolusjoner om Nord-Korea, Hviterussland og Turkmenistan som åpner for økt oppmerksomhet om situasjonen i disse landene neste år. Man fikk også vedtatt en ny resolusjon om styrket beskyttelse av menneskerettighetene i kampen mot terrorisme. En tilsvarende resolusjon måtte trekkes fra Kommisjonens 58. sesjon for så å bli vedtatt i sterkt utvannet utgave under FNs 57. generalforsamling høsten 2002. Denne gang klarte man å

styrke teksten noe ved at spesialrapportørene ble anmodet om å vurdere menneskerettighetsaspektene ved nasjonale antiterroriltak. Derimot lyktes det ikke å gi Høykommissæren en mer initiativtagende rolle på området.

Man klarte også å styrke flere tematiske resolusjoner, blant annet med hensyn til omtalen av utsatte og sårbare grupper. Behandlingen av det nye og meget kontroversielle brasilianske initiativet om ikke-diskriminering av mennesker på grunnlag av deres seksuelle legning ble utsatt. Likevel oppnådde man for første gang å sette denne problemstillingen på Kommisjonens dagsorden. Det ble også vedtatt å opprette en arbeidsgruppe for å utarbeide en tilleggsprotokoll til konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter.

På den negative siden var de tapte voteringene over resolusjonene om Sudan, Zimbabwe og Tsjetsjenia. De tapte voteringene er et resultat av den stadig sterkere motstand som gjør seg gjeldende i Kommisjonen mot landresolusjoner. Generelt ble det for liten tid til å skape konsensus og til "konfliktforebyggende" dialog. Dialog og forberedende arbeid er viktig for å unngå alt for opprivende motsetninger og at partene går i de tradisjonelle skyttergravene.

Norge opptrådte som en aktiv observatør under hele sesjonen. I plenum ble det holdt elleve norske innlegg. Det norske hovedinnlegget ble holdt av statssekretær Vidar Helgesen. Delegasjonen deltok også i mange av de interaktive debattene med spesialrapportørene. Den norske delegasjonen deltok aktivt i en rekke ulike resolusjonsforhandlinger med det formål å opprettholde fokus på statenes etterlevelse av egne forpliktelser, sikre Kommisjonens mandat og sentrale rolle og forsvare Kommisjonens mekanismer mot uthuling.

Arbeidet med å realisere retten til utvikling står på dagsordenen til FNs menneskerettighetskommisjon, som har nedsatt en egen arbeids-

gruppe om retten til utvikling. Diskusjonene i arbeidsgruppen har vært preget av betydelige motsetninger.

11.3 Generalforsamlingens 3. komité

Arbeidet i årets tredje komité må karakteriseres som relativt utfordrende. Store deler av sesjonen var preget av motsetninger langs verdiakser man kjenner igjen fra tidligere år og fra MR-kommisjonen. Man så tendenser til økt polarisering og politisering. Foruten spørsmålene innenfor menneskerettighetsfeltet var også enkelte sosiale spørsmål kontroversielle. Det syntes å være en ny tendens blant restriktive land til å bruke prosessreglene som virkemiddel for å hindre og forsinke debatt av viktige spørsmål. Formannskapet var i tillegg meget dårlig og førte til store forsinkelser i arbeidet.

Norge holdt flere innlegg i tredje komité og var et av få land som holdt innlegg som omtalte situasjonen i en rekke enkeltland hvor menneskerettighetene har særskilt vanskelige kår.

Sett under ett var det langt mellom de positive utviklingstrekkene under årets Generalforsamling. Selv om det ikke lyktes under årets Generalforsamling å vedta en omnibus-resolusjon om eliminering av all vold mot kvinner slik Nederland tok initiativet til, ble det imidlertid vedtatt en ny resolusjon om eliminering av vold mot kvinner i hjemmet. Dertil ble det også vedtatt en ny resolusjon som igangsetter en dybdestudie av alle former for vold mot kvinner. Det ble også vedtatt en ny resolusjon om kvinners politiske deltagelse.

Komiteen vedtok i år som i fjor en spesifikk resolusjon om palestinske barn etter votering. Så vel Norge som EU avsto under voteringen da man på prinsipielt grunnlag ikke ønsket at spørsmålet om barns rettigheter skal brytes ned til å omhandle barn i enkeltland eller regioner.

De to norske resolusjonene om henholdsvis

internt fordrevne og menneskerettighetsforsvarere ble begge vedtatt uten votering og med et stort antall medforslagsstillere. Begge resolusjonene reflekterte nye utviklingstrekk og ble styrket. Resolusjonen fremlagt av Canada om MR-situasjonen i Iran ble vedtatt med overraskende stort flertall (73/49/50). Norge var sammen med en rekke andre land medforslagsstiller til teksten.

Komiteen vedtok en resolusjon om kontoret for spesialrepresentanten for barn og væpnet konflikt. Resolusjonen beslutter at finansieringen av spesialrepresentantens kontor overføres til det regulære FN-budsjettet. Som følge av at man venter på en nært forestående rapport om FN-systemets samlede arbeid vedrørende barn og væpnet konflikt, stemte en rekke like-sinnede land mot resolusjonen. Norge valgte å avstå under voteringen.

Også omnibus-resolusjonen om barns rettigheter ble gjort til gjenstand for flere voteringer enn tidligere år. Det var imidlertid kun USA som stemte mot resolusjonen i sin helhet.

Fra amerikansk side ble forsøkt å svekke referanser til internasjonale menneskerettighetsinstrumenter de selv ikke er tilsluttet. Dette førte blant annet til at den nordiske resolusjonen om menneskerettighetskonvensjonene av 1966, etter mange forhandlingsrunder og forsøk på å imøtekomme USA, for første gang ble tatt til votering. En positiv endring fra fjorårets sesjon var imidlertid at man kom til enighet om referanser til den internasjonale straffedomstolen og således unngikk voteringer om dette.

Den viktige meksikanske resolusjonen om beskyttelse av menneskerettighetene i kampen mot terrorisme ble igjen vedtatt. Etter forespørsel fra India ble den imidlertid, for første gang, tatt til votering. Flere land – om nødvendig på egenhånd – syntes villige til å kreve votering over tekster som for samtlige

andre land var akseptable. Resolusjonen om folkenes universelle rett til selvbestemmelse ble også for første gang tatt til votering fordi Pakistan tok denne til inntekt for sitt syn på Kashmir-konflikten.

11.4 Høykommissæren for menneskerettigheter

FNs Høykommissær for menneskerettigheter (UNHCHR) ble opprettet i 1993. Høykommissærens kontor (OHCHR) fungerer blant annet som sekretariat for FNs MR-kommisjon og Konvensjonsorganene, yter faglig hjelp og rådgiving til en rekke land og er ansvarlig for MR-komponenten i flere fredsskapende/fredsbevarende operasjoner. En annen sentral oppgave for Høykommissæren er å lede arbeidet med større integrering av menneskerettighetene i alt FNs arbeid i tråd med Generalsekretærens reformplaner.

2003 var et meget vanskelig år for kontoret, da den nylig utnevnte Høykommissæren for menneskerettigheter, Sergio Vieira de Mello, ble drept under et bombeattentat mot FN-bygningen i Bagdad 19. august. De Mello hadde igangsatt et betydelig arbeid for å effektivisere og styrke kontorets arbeid, ikke minst innsatsen på landnivå. Høykommissærens kontor har i dag ca. 600 ansatte, hvorav omlag halvparten arbeider ved hovedkontoret i Genève og øvrige er fordelt på ulike feltnærver i ca. 40 land verden over, ofte i samarbeid med andre FN-organisasjoner. Norge var i 2003 igjen en av de største bidragsyterne til Høykommissærens kontor med et frivillig bidrag på ca. 34 millioner kroner.

Norge bidro 2003 til etableringen av et Guatemala-kontor for FNs høykommissær for menneskerettigheter.

11.5 Konvensjonsorganene

Konvensjonsorganene er komiteer som er opprettet for å påse overvåking og gjennomføring av FNs menneskerettighetskonvensjoner. De seks instrumentene som ofte omtales som hovedkonvensjonene er: konvensjonen om sivile og politiske rettigheter; om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter; tortur; rasediskriminering; kvinner og barn.

De seks komiteene har ulik sammensetning og kompetanse, men felles for alle er at de består av uavhengige eksperter som har som hovedoppgave å påse at konvensjonspartene overholder sine forpliktelser. Typiske arbeidsoppgaver er gjennomgang av periodiske rapporter og utarbeidelse av anbefalinger til den enkelte stat. Komiteene utarbeider også generelle kommentarer som utdyper enkelte konvensjonsartikler.

Flere av komiteene har mulighet for å vurdere individuelle klager. I 2003 opprettet MR-kommisjonen en arbeidsgruppe som skal se på muligheten for å utarbeide en frivillig protokoll om individuell klageadgang til konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. I 2003 fortsatte arbeidet med å effektivisere og reformere komiteene. Norge støttet opp om dette arbeidet som drives av konvensjonsorganene selv. Norge støtter også komiteenes arbeid finansielt ved å gi et bidrag til dette formål til Høykommissæren for menneskerettigheter.

Professor Lucy Smith ble i februar 2003 valgt inn som medlem i Barnekomiteen. I august 2003 ble Norges 16. periodiske rapport til rasediskrimineringskomiteen (CERD) behandlet.

11.6 ILO

ILO er FNs særorganisasjon for arbeidslivet, etablert for å bedre levekår, arbeidsforhold og muligheter for arbeidstakere verden over.

ILO gjennomfører sitt mandat gjennom vedtak av internasjonale konvensjoner og anbefalinger om organisasjonsfrihet, arbeidsforhold, diskriminering i arbeidslivet og sosial sikkerhet. I tillegg til den omfattende normative virksomheten, driver ILO globalt bistandssamarbeid for å fremme demokrati og menneskerettigheter, styrke arbeidsvernet og bekjempe arbeidsledighet og fattigdom. ILO er en trepartsorganisasjon, der styrende organer er sammensatt av arbeidstakere, arbeidsgivere og regjeringer. Norge ble i 2002 medlem av ILOs styre for en treårsperiode.

Åtte av ILOs konvensjoner regnes som kjernekonvensjoner og omhandler retten til organisering og kollektive forhandlinger, lik lønn for menn og kvinner, ikke-diskriminering i arbeidslivet og avskaffelse av tvangsarbeid og barnarbeid. Konvensjon nr. 182 om avskaffelse av de verste former for barnarbeid var i 2002 allerede ratifisert av 132 land og hadde dermed den raskeste ratifiseringstakten i ILOs historie. Mange land har behov for bistand og faglig assistanse i iverksettingen av konvensjonene. Så og si alle de aktivitetene Norge støtter gjennom ILO har et rettighetsaspekt.

ILOs overordnede målsetting er å arbeide for anstendige arbeidsforhold verden over. Rettighetsbegrepet står sentralt, og ILO knytter sitt mandat til FN tusenårsmål om å halvere antall ekstremt fattige innen 2015. ILO har dessuten et spesielt ansvar for målsetting nummer 16 under det åttende tusenårs målet; utvikling og iverksetting av strategier for å skape anstendig og produktivt arbeid for ungdom. Norge støtter opp om dette arbeidet, og gir dessuten støtte til programmer for bekjempelse av barnarbeid og for fremme av trepartsdialog i arbeidslivet.

Fra norsk side bidrar vi aktivt til forankring og iverksetting av ILOs konvensjoner i utviklingsland. Programsamarbeidet med ILO involverer i stor grad fagforeninger og arbeidsgiverorganisa-

sjoner. Opplæring og bevisstgjøring om rettigheter, deriblant innholdet i og utøvelsen av nasjonal lovgivning og ILO-konvensjoner er sentrale elementer i dette samarbeidet. Alt vårt samarbeid med ILO har dessuten et likestillingsaspekt.

Mens ILO tradisjonelt har konsentrert seg om formell sektor, opplever vi nå en gryende oppmerksomhet rundt uformell økonomi. Størstedelen av verdens fattige, herunder mange kvinner, arbeider i denne sektoren av økonomien.

I en verden preget av økt globalisering og liberalisering har ILOs kjernemandat fått fornyet interesse. Blant annet på bakgrunn av erklæringen fra Verdens handelsorganisasjons ministermøte 2001, som fremhevet ILOs ansvar for spørsmål knyttet til globaliseringen og arbeidsstandarder, tok ILOs generaldirektør initiativ til å opprette en Verdenskommisjon for den sosiale dimensjon ved globaliseringen. Formålet er å bidra til at globaliseringens nytte og kostnader blir bedre fordelt enn tilfellet er i dag. Kommisjonen vil presentere sin rapport i begynnelsen av 2004. Norge har vært en aktiv støtte-spiller for Verdenskommisjonen, både politisk og økonomisk.

11.7 Utviklingsbankene

Sosial og økonomisk utvikling er hovedmålsettingen for utviklingsbankenes virksomhet. Dette arbeidet har en klar forbindelse til fremme av politiske og sivile rettigheter, ikke minst fordi bedre levekår for enkeltindividet gir større muligheter til å fremme slike rettigheter. Norges betydelige bidrag til utviklingsbankenes tiltak på utdanningssektoren, har derfor en sterk MR-

dimensjon. Mottagerlands utarbeidelse av Poverty Reduction Strategy Papers (PRSP), som er helhetlige utviklingsstrategier, har to viktige MR-dimensjoner. For det første har disse en klar fattigdomsorientering, hvor en viktig konsekvens er bedre økonomiske og sosiale rettigheter. De fattigste, som også er de minst mobiliserte grupper, skal være hovedprioritet i utviklingspolitikken. I tillegg bygger PRSP-prosessen på omfattende konsultasjoner, blant annet med det sivile samfunn. Norge er en pådriver for at folkevalgte organer også skal ha en sentral rolle i dette arbeidet. PRSP-prosessen, som også er en betingelse for gjeldslette under HIPC (Heavily Indebted Poor Countries Initiative), leder derfor både direkte og indirekte til økt demokratisering, og styrking av politiske og sivile rettigheter.

Bankenes praksis har i de senere årene beveget seg mot direkte arbeid med politiske og sivile rettigheter ved å fokusere på bedre styresett og rollen til det sivile samfunn i låntagerland. Klare brudd på menneskerettighetene vil påvirke vurderingen av landets styresett, og derved gjenspeiles i utlånspolitikken. Norge er en av de største bidragsyterne til programmer/prosjekter i bankene for å fremme bedre styresett. Siden man gjerne tolker bankenes statutter dithen at de ikke skal innvirke på låntagernes interne politiske organisering, relateres MR-arbeidet gjerne til den negative effekt på utviklingsprosessen som brudd på menneskerettighetene skaper. Mange medlemsland, herunder låntagerland, mener bankene ikke skal ha noen lederrolle i MR-spørsmål. Utad er det derfor vanskelig for bankene å ha høy profil. Fra norsk side støttes MR-dimensjonen i bankenes arbeid derfor med både politiske og finansielle virkemidler på flere nivå.

12

Regionale systemer

12.1 Europarådet

Europarådets samlede virkefelt er mangslungen og omfattende. Arbeidet for menneskerettighetene utgjør en viktig del av virkefeltet.

12.1.1 Den europeiske menneskerettighetsdomstol

Den europeiske menneskerettsdomstolen er det viktigste instrumentet i Europarådets arbeid for menneskerettighetene. Domstolen ble opprettet som følge av Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen av 1950 (EMK). Individier som mener deres rettigheter etter konvensjonen er krenket kan rette klage om dette til domstolen. Fra november 1998 har domstolen fungert i sin nåværende form med 43 permanente dommere – én fra hvert medlemsland. Dommere fra de to nyeste medlemmene Bosnia-Hercegovina og Serbia Montenegro er foreløpig ikke valgt. Dommerne velges av Europarådets parlamentarikerforsamling for en seksårsperiode med mulighet for gjenvalg.

Domstolens effektivitet er betydelig økt. I 2003 traff domstolen nesten 18 000 avgjørelser, hvorav 702 dommer. I dommene ble det funnet brudd på konvensjonen i 521 saker. Til tross for økt effektivitet, er domstolen ikke i stand til å holde tritt med det stadig økende antall saker som kommer inn. I løpet av 2003 kom det inn omkring 35 500 klager. Den stadig økende saksmengden har gitt domstolen et betydelig kapasitetsproblem, noe som illustreres ved at det for tiden er rundt 38 500 saker til behandling, mens det er ytterligere omkring 28 000 saker som ikke er registrert. Enkelte land har flere saker til behandling enn andre. Russland, Polen og Romania har alle mer enn ti prosent hver av sakene som er til behandling. Behandlingstiden er økt betraktelig, fra to til tre år, i noen tilfeller mer enn det dobbelte.

Denne utviklingen er i ferd med å lamme domstolens funksjon som beskytter av menneskerettighetene i Europa og truer dens troverdighet og status. Europarådets medlemsland har derfor igangsatt en prosess med sikte på å reformere domstolssystemet. Ministermøtet i mai 2003 fulgte opp prosessen ved å gi styringskomiteen for menneskerettigheter (CDDH) mandat til å utarbeide utkast til konkrete endringer av konvensjonen innen mai 2004. Noen av reformforslagene innebærer endringer i EMK. Komiteen har blant annet foreslått forenklinger av saksbehandlingen i domstolen og en utvidet adgang for domstolen til å avvise saker som er ubetydelige. Videre ser CDDH på hvordan oppfølgingen av dommene kan effektiviseres. Tiltak som kan gjennomføres nasjonalt i medlemslandene for å redusere antallet saker som kommer opp for domstolen diskuteres.

En viktig funksjon i domstolssystemet er Ministerkomiteens overvåking av landenes oppfølging av dommene. Land som får en dom imot seg er forpliktet til å rette opp situasjonen som er konvensjonsstridig. I mange saker er det nødvendig å endre forvaltnings- eller domstolspraksis, eventuelt å gjennomføre lovendringer. Overvåkningsfunksjonen ivaretas av stedfortrederne i spesialsesjon, og det er alltid viseformannskapet i Ministerkomiteen som har formannskapet under disse sesjonene. Norge har hatt formannskapet siden november 2003 og tok med det samme initiativ til en prosess for å endre spesialsesjonenes arbeidsmetoder. Siktemålet med reformprosessen er å effektivisere overvåkingen. Dette er i samsvar med anbefalinger fra den europeiske styringskomiteen for menneskerettigheter (CDDH). Initiativet er blitt vel mottatt og vil bli fulgt opp i 2004. En økt effektivisering vil kunne bidra til raskere oppfølging av dommene.

I de senere år er domstolen blitt supplert av flere nye kontrollmekanismer på menneskerettighetsområdet.

12.1.2 Europarådets kontrollmekanismer på menneskerettighetsområdet

Ekspertkomiteen mot rasisme, intoleranse og fremmedfrykt (ECRI) består av uavhengige medlemmer som overvåker rasisme og rasediskriminering ved å analysere hvert enkelt lands situasjon. Etter hvert landbesøk utarbeider ECRI anbefalinger med hensyn til hvordan identifiserte problemer kan løses. I mai 2003 besøkte komiteen Norge. Besøket er ledd i komiteens regulære overvåkning av medlemslandene. Rapporten fra besøket ble vedtatt av ECRI i desember 2003. ECRI kom i 2003 igang med sin tredje syklus av landgjennomganger og arbeidet resulterte i tolv landrapporter, inkludert den tredje rapporten om Norge (offentlig i januar 2004).

Den europeiske komiteen for sosiale rettigheter overvåker landenes gjennomføring av sosialpakten, som ble revidert i 1996. Landene rapporterer i henhold til en syklus om sin gjennomføring av deler av rapporten. Ved mangelfull gjennomføring vil komiteens behandling kunne ende med en anbefaling om å rette opp forholdet vedtatt av Ministerkomiteen. Gjennom en protokoll som trådte i kraft i 1998 behandler komiteen også kollektive klagesaker, det vil si klager på brudd på sosialpakten fremmet av frivillige organisasjoner. I 2003 mottok komiteen ti nye klagesaker.

Den rådgivende komiteen for rammekonvensjonen for beskyttelse av nasjonale minoriteter er et annet viktig instrument i arbeidet for å fremme menneskerettighetene. Den rådgivende komiteen besøker landene og gjennomgår myndighetenes rapporter. Komiteens vurdering av rapportene ligger til grunn for de beslutninger som Ministerkomiteen treffer om hvert land. I 2003 ble det truffet beslutninger om syv land, inkludert Norge. En viktig side ved komiteens arbeid er den omfattende dialog med myndigheter og frivillige organisasjoner som finner sted i forbindelse med besøkene.

Siden 1999 har Europarådet hatt en egen kommissær for menneskerettigheter. Siden starten har det vært hans oppgave er å bidra til å fremme kunnskap om og respekt for menneskerettigheter i Europarådets medlemsland. Kommissærens arbeid innebærer blant annet besøk i medlemslandene, og hans rapporter gir verdifull informasjon om menneskerettighetssituasjonen i de enkelte land. Kommissæren besøkte Norge siste gang i 2001 som ledd i kommissærens overvåkning av medlemslandene. I november 2003 var han i Oslo på en europeisk konferanse for sivilombudsmenn.

Europarådets torturkomité (CPT) har som oppgave å overvåke at medlemslandene ikke anvender tortur overfor sine borgere. Komiteen har uinnskrenket tilgang til fengsler og andre frihetsberøvende institusjoner i alle medlemsland. CPTs virksomhet bygger på konvensjonen mot tortur. Dersom komiteen finner kritikkverdige forhold under sine besøk i medlemslandene, startes en dialog med landets myndigheter. I tilfeller hvor det er konkret mistanke om kritikkverdige forhold kan CPT besøke et land uanmeldt. CPT spiller en fremtredende rolle i arbeidet mot tortur og nedverdiggende og umenneskelig behandling. I 2003 avla komiteen ti periodiske og elleve ad hoc-besøk. CPTs rapporter offentliggjøres når myndighetene i landet samtykker. I særlige tilfeller kan CPT avgi erklæring offentlig uten samtykke. Dette skjedde i juli 2003 da CPT offentliggjorde en sterkt kritisk erklæring etter et besøk i Tsjetsjenia.

Konflikten i Tsjetsjenia har lenge vært gjenstand for stor oppmerksomhet i Europarådet. Europarådet har siden våren 2000 hatt tre eksperter ved kontoret til president Putins menneskerettighetsrepresentant i republikken. Mandatet til ekspertene opphørte i desember 2003. Det er nå enighet om at Europarådets tilstedeværelse i Tsjetsjenia vil være basert på besøk av eksperter i samsvar med en plan for samarbeidsprogrammer på menneskerettighetsområdet.

Norge har vært pådriver for at MR-situasjonen i Aserbajdsjan skal behandles i Europarådets ministerkomité. Ministerkomiteens overvåkningsorgan i Aserbajdsjan og Armenia leverte i desember en rapport som peker på at Aserbajdsjan ikke har oppfylt sine forpliktelser som medlem av Europarådet. Rapporten oppfordrer myndighetene til å frigi de politiske fangene etter massearrestasjonene i oktober.

12.1.3 Norske saker for Den europeiske menneskerettighetsdomstol

Den europeiske menneskerettighetsdomstol avsa i 2003 fem dommer i norske saker. Fire av sakene gjelder prinsippet om uskyldspresumsjon i straffesaker og forholdet til beviskrav i sivile saker. I tre av disse dommene slo domstolen fast konvensjonsbrudd, henholdsvis Hammern-saken, O-saken og Y-saken, mens det i den fjerde saken, Ringvold-saken, ikke ble funnet brudd. I alle sakene var klageren frifunnet i straffesak. Spørsmålet som ble vurdert av menneskerettsdomstolen var om norske domstoler i de etterfølgende erstatnings-sakene sådde tvil om frifinnelsen i straffesakene. De tre dommene fikk stor oppmerksomhet i media og omtales kort nedenfor. I den femte saken, Walston-saken, kom domstolen til at en saksbehandlingsfeil under forberedelsen av en rettssak innebar konvensjonsbrudd. Ytterligere

tre norske saker ble nektet fremmet gjennom begrunnede beslutninger.

Hammern-saken og O-saken gjaldt spørsmålet om Norge hadde krenket konvensjonens artikkel 6 nr. 2 (uskyldspresumsjonen) i sakene de fremmet for å få erstatning for uberettiget forfølgning, etter at de ble frifunnet i straffesakene. Domstolen kom til at konvensjonen var krenket, fordi domsgrunnene i erstatningssakene kunne reise tvil om frifinnelsen var riktig. Etter straffeprosessloven er det et vilkår for å få erstatning at det kan sannsynliggjøres at man ikke har begått den handling man var tiltalt for. Den europeiske menneskerettsdomstol kom til at lagmannsretten i sine domsgrunner kastet tvil over frifinnelsen. Da dommene ble avgitt hadde Stortinget vedtatt endringer i de aktuelle bestemmelsene i straffeprosessloven. Endringene sikrer at regelverket er i samsvar med Den europeiske menneskerettskonvensjon, slik at lignende saker ikke vil oppstå i fremtiden. Dommene ble av denne grunn etter kort tid vurdert som ferdig oppfulgt i Ministerkomiteens gjennomgang av oppfølgingen.

I de to andre dommene var spørsmålet om Norge hadde krenket konvensjonens artikkel 6 nr. 2 (uskyldspresumsjonen) da norske domstoler avgjorde erstatningskravet offeret/de pårørende hadde reist mot tiltalte. Domstolen slo fast at en frifinnende dom ikke i seg selv forhindrer at ofre eller pårørende kan få erstatning fra den som er frifunnet. I Y-saken fant imidlertid domstolen etter en konkret vurdering at lagmannsrettens domsgrunner kan kaste tvil over frifinnelsen. I den andre, tilsvarende saken fant domstolen at dette ikke var tilfelle, og at det dermed ikke forelå brudd på konvensjonen. Domstolen kritiserte ikke den norske ordningen med at erstatningssaken kan pådømmes i straffesaken selv om den tiltalte blir frifunnet for straff. Også når det gjelder Y-saken er Ministerkomiteens vurdering at oppfølgingen er fullført.

12.2 OSSE

Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE) er en viktig arena for Norges arbeid for demokratisk utvikling, rettsstat og respekt for menneskerettighetene. Av vårt betydelige bidrag til OSSE går den største andelen til dette arbeidet. Særlig på Balkan, i deler av det øvrige Sentral- og Øst-Europa, Kaukasus og Sentral-Asia er OSSE en av de viktigste aktørene for å sikre etterlevelse og utvikling av menneskerettigheter, demokrati og rettsstat. OSSE er gjennom sendelagene til stede i land og regioner der det gjenstår store utfordringer, også i land hvor få andre internasjonale organisasjoner er aktive.

OSSEs kontor for demokratiske institusjoner og menneskerettigheter, ODIHR, gjennomførte i 2003 over 100 prosjekter i mer enn 20 land i OSSE-området. Aktiviteten var fortsatt stor på Balkan, samtidig som det skjer en opptrapping av engasjementet i Sentral-Asia. Valgobservasjon og -rådgivning, likestilling, minoriteters rettigheter, toleranse, frie medier og handel med mennesker har stått høyt på dagsorden i 2003.

De siste årene har OSSE gjort et betydelig arbeid mot handel med mennesker. Flere hundre tusen mennesker, særlig kvinner og barn, blir hvert år fraktet til, fra og innen OSSE-regionen og utsettes for slavelignende utnyttelse. Menneskehandel er grove brudd på ofrenes menneskerettigheter og bidrar til fremveksten og styrking av transnasjonale kriminelle grupper. På denne måten bidrar menneskehandel til å undergrave stabilitet og sikkerhet i vid forstand. I arbeidet mot menneskehandel gir OSSEs praktiske erfaring fra feltvirksomheten et fortrinn i forhold til mange andre internasjonale organisasjoner. En omfattende handlingsplan mot menneskehandel ble vedtatt under ministermøtet i Maastricht i desember 2003. OSSE vil i 2004 få en egen Spesialrepresentant mot menneskehandel og en egen enhet i OSSEs sekretariat i Wien. Norges ambassadør til OSSE

er medformann i arbeidsgruppen om likestilling og menneskehandel.

Norge har også bidratt til OSSEs arbeid mot menneskehandel gjennom støtte til blant annet Stabilitetspakten for Sørøst-Europas spesialgruppe og et betydelig bidrag til ODIHRs prosjektfond mot menneskehandel i 2003. OSSE har i 2003 aktivt støttet opp om og evaluert president- og parlamentsvalg i alle tre sør-kaukasiske stater, Armenia, Aserbajdsjan og Georgia. Ingen av valgene tilfredsstilte internasjonale standarder og i flere tilfeller, særlig i presidentvalget i Aserbajdsjan, kunne man registrere sterkere grad av valgfusk enn tidligere og bruk av tvang og press overfor velgere og valgmedarbeidere. OSSE har levert en lang liste med råd til Aserbajdsjan om forbedringer til neste valg. Parlamentsvalget i Georgia ble annullert etter at presidenten ble tilsidesatt etter et valg som bar preg av åpenbart valgfusk og et kunngjøringen av et resultat som befolkningen ikke godtok.

12.3 Østersjørådet

Østersjørådet ble opprettet i 1992 og har tolv medlemmer: Norge, Sverige, Finland, Danmark, Island, Polen, Tyskland, Russland, Latvia, Litauen, Estland og EU-kommisjonen. Observatørland er Frankrike, Italia, Nederland, Slovenia, Storbritannia, Ukraina og USA.

Samarbeidet i Østersjørådet omfatter blant annet områdene demokratiutvikling, fremme av trygge levevilkår, vernetiltak for barn i fare, kamp mot menneskehandel og bekjempelse av organisert kriminalitet. Det er etablert samarbeidsorganer og nettverk for å fremme felles innsats på disse og andre områder.

Østersjørådets kommissær for demokratisk utvikling og menneskerettigheters mandat ble ikke forlenget ved utgangen av 2003, ettersom samarbeidet innenfor Europarådet, OSSE og EU-Russlandsdialogen dekker saksfeltet.

12.4 Barentssamarbeidet

Barentssamarbeidet er dels et regjeringssamarbeid (gjennom Barentsrådet, bestående av de nordiske landene, Russland og EU-kommisjonen), og dels et regionalt samarbeid (gjennom Barents Regionråd, med 13 deltakende fylker i Russland, Finland, Sverige og Norge, samt urfolksrepresentanter). Barentsregionen omfatter et området fem ganger større enn Norge, med om lag seks millioner innbyggere. I perioden oktober 2003 til oktober 2005 har Norge formannskapet i Barentsrådet.

Et hovedmål for Barentssamarbeidet er å bidra til bærekraftig utvikling generelt, herunder styrke demokrati, rettsstatsprinsipper og godt styresett i de russiske områdene. Målsettingene konkretiseres gjennom et omfattende og mangefasettet prosjektsamarbeid. En bærebjelke er folk-til-folk samarbeid og fylkessamarbeid.

Barentssamarbeidets økte kontaktmuligheter har gitt mange deler av den russiske befolkningen innblikk i hvordan et demokratisk samfunn er organisert og fungerer. I samarbeidet vektlegges blant annet informasjonsfrihet, åpenhet i forvaltning og beslutningstaking, involvering av underprivilegerte grupper, kompetanseoverføring på mange områder. Ungdomsarbeid står sentralt. Målet er blant annet å påskynde fremveksten av en ny generasjon med styrket evne til å delta i reform og utvikling i Russland.

Barentssamarbeidet representerer i tillegg en viktig plattform for samarbeid mellom urfolk i regionen, samer, nenetsere og vepsere. Vern og styrking av urfolkenes kulturelle egenart, styrking av helse og øvrige livsvilkår, står sentralt. Det samme gjelder urfolkenes rettigheter slik de blant annet fremkommer i Agenda 21.

13

Menneskerettighetsdialoger

I Handlingsplanen er menneskerettighetsdialogene beskrevet som samarbeid om menneskerettigheter med land hvor det er menneskerettighetsproblemer, men hvor det samtidig er potensial for forbedring gjennom dialog og kontakt.

Målet med menneskerettighetsdialogene er å knytte kontakter mellom aktører på forskjellige nivåer. Politiske kontakter er et sentralt element i dialogen. Like viktig er den nettverksbygging som skjer mellom embetsverk, rettsvesen, akademikere og frivillige organisasjoner. Nettverkene gjør det mulig å utveksle informasjon, bekymring og kritikk gjennom kontakter basert på tillit.

Den gjensidige tilliten er dialogens forutsetning: Vi skal ikke tre vårt samfunnssystem ned over hodet på vårt samarbeidsland. Vi skal lytte til og lære av våre samarbeidspartnere om hva de selv synes er de mest presserende menneskerettighetsproblemer, hvilke tiltak de mener vil være mest effektive, eller hvordan de mener menneskerettighetsprosjekter bør gjennomføres. Samtale, diskusjon og kritiske spørsmål om menneskerettighetssituasjonen presser frem refleksjon og kanskje ideer til tiltak på begge sider.

Et viktig prinsipp er at en menneskerettighetsdialog ikke skal forhindre norsk påtale av menneskerettighetsbrudd i dialoglandet eksempelvis i multilaterale fora. Menneskerettighetsdialog er kun ett av flere virkemidler for å bedre menneskerettighetssituasjonen i et land.

Arbeidsmetoder, intensitet og temavalg kan variere fra dialog til dialog. Samarbeid i multilaterale fora har blitt mer sentralt i dialogarbeidet det siste året. På den måten er det ikke lenger kun den interne menneskerettighetssituasjonen, men også internasjonalt samarbeid om menneskerettigheter som er gjenstand for dialog.

På bakgrunn av en uavhengig evaluering av

menneskerettighetsdialogen med Kina fra mai 2002, har man dreiet samarbeidet mot å fokusere på færre temaer over flere år slik at man kan gå i dybden. Det er videre lagt vekt på å ha prosjektvirksomhet på satsingsområdene for at dialogen skal foregå kontinuerlig og for bedre å sikre resultater av arbeidet. I 2003 har det vært satset mer enn tidligere på dialogarbeidet. For eksempel har det verken på norsk eller kinesisk side vært et rundebord med så bred deltagelse som under dialogmøtet med Kina i Oslo i november 2003.

13.1 Kina

Norge har siden 1997 hatt en formell menneskerettighetsdialog med Kina med årlige rundebord på politisk nivå med ekspertdeltakelse.

Under årets rundebord behandlet ekspertgrupper temaene arbeidstakers rettigheter, fangers rettigheter og anholdtes rettigheter. Det ble forslått en rekke aktiviteter som følges opp før neste rundebord, blant annet norsk besøk til kinesiske fengsler og arbeidsleire (såkalte Re-education Through Labour Camps).

Det legges vekt på å bistå norske aktører som ønsker å arbeide med menneskerettigheter i Kina. Av eksempler kan nevnes støtte til Den norske lægeforenings samarbeid med Det kinesiske psykiatriforbund om psykiatri og menneskerettigheter samt NHO og LOs samarbeidsprosjekter med sine kinesiske søsterorganisasjoner om næringslivets samfunnsansvar og arbeidstakers rettigheter.

Et Kina-program ved Senter for menneskerettigheter ble etablert i 1997. Programmet finansieres av Utenriksdepartementet og samarbeider med kinesiske akademiske institusjoner og andre miljøer om blant annet menneskerettighetsundervisning, diskriminering i arbeidslivet og vold mot kvinner i hjemmet. Programmet er også en sentral aktør når det gjelder besøk av kinesiske institusjoner til Norge og for oppbyg-

ning av kunnskap om Kina innen norske universitets- og forskningsmiljøer. Programmet jobber langsiktig og et viktig resultat av arbeidet deres var lanseringen i februar 2003 av den første omfattende presentasjon av internasjonale menneskerettigheter på kinesisk. Læreboken med tilhørende undervisningsopplegg er nå i bruk ved 14 kinesiske universiteter.

13.2 Indonesia

I april 2002 ble menneskerettighetsdialogen med Indonesia formelt åpnet i Jakarta. Dialogen føres på statssekretær/statsråd-nivå og mellom norske og indonesiske eksperter fra offentlige institusjoner og NGOer. Dialogmøtene gjennomføres årlig enten i Indonesia eller Norge. I Indonesia består dialogen av politiske konsultasjoner og en ekspertkonferanse.

I Norge gjennomføres dialogmøtet som et ekspertseminar uten politisk deltagelse. Årets arrangement i mai hadde fokus på Indonesias ad hoc-domstoler og menneskerettighetsdomstolene som er under etablering. Fra norsk side ønsker man å komme tidlig inn i prosessen rundt etableringen av domstolene. For å gjøre domstolene best mulig i stand til å bekjempe menneskerettighetsbrudd er det satset på opplæring og støtte til dommerne, etterforskningsapparatet, anklagemyndigheten og vitnebeskyttelse. Dialogmøtet var det første i sitt slag som samlet flere aktører med tilknytning til menneskerettighetsdomstolene. En rekke konkrete tiltak for å effektivisere rettsfølgelsen av menneskerettighetsbrudd er nå under oppfølging.

Et annet fokus er korrupsjon innen rettsvesenet. Den omfattende korrupsjonen medfører at rettsikkerhet og domstolens uavhengighet utheles. MR-dialogen inkluderer også støtte til styrking av demokratiseringsprosessen i Indonesia. Norge støtter programmet Partnership for Good Government og finansierer en demokratiundersøkelse i regi av Senter for utvikling og miljø

ved Universitet i Oslo og Demos, en indonesisk NGO.

I mai 2002 ble det opprettet et Indonesia-program ved Senter for menneskerettigheter. Programmet jobber med menneskerettighetsundervisning, rettsreform, menneskerettigheter i konfliktområder og styrking av Indonesia-kompetansen i Norge. Det er nær sammenheng mellom de temaer som behandles i de offisielle dialogmøtene og de områdene Indonesia-programmet er engasjert på.

Videre samarbeider Utenriksdepartementet med den indonesiske ambassaden i Oslo, blant annet gjennom støtte til ambassadens Indonesia-forum om menneskerettigheter som ble avholdt i september 2003.

13.3 Vietnam

I 2003 ble menneskerettighetsdialogen mellom Norge og Vietnam formalisert ved et norsk delegasjonsbesøk der det inngikk representanter fra Utenriksdepartementet, NORAD, Høyesterett og Universitetet i Oslo. Dialogen føres på høyt embetsnivå og fokuserer på dødsstraff, fengselsforhold og minoriteters rettigheter i tillegg til samarbeid om menneskerettigheter i internasjonale fora. Det arbeides nå med å konkretisere samarbeidet blant annet i form av prosjektvirksomhet.

Kina 1996: Brobygging.

14

Vedlegg

14.1 Ombudsordningene

I Norge finnes det en rekke mekanismer utenom domstolene som kan behandle klager om påståtte menneskerettighetskrenkninger. Utfallet av disse klagesakene er ikke bindende for myndigheter eller privatpersoner, men de tillegges stor vekt. Sentralt blant disse overvåkings- og klagemekanismene står Sivilombudsmannen. Rapporten fra Sivilombudsmannen er inntatt nedenfor, sammen med rapportene fra Likestillingsombudet og Ombudsmannen for Forsvaret og sivile vernepliktige. Senter mot etnisk diskriminering har en ombudslignende funksjon innen sitt virkefelt, og rapport fra senteret er inntatt avslutningsvis.

14.1.1 Sivilombudsmannen

Sivilombudsmannen, Stortingets ombudsmann for forvaltningen, kontrollerer saksbehandlingen og rettsanvendelsen i offentlig forvaltning. En viktig del av dette arbeidet er påse at myndighetene oppfyller sine menneskerettighetsforpliktelser. Dette var bakgrunnen for at Stortinget i 2003 endret ombudsmannsloven, slik at det nå uttrykkelig fremgår at det ligger til ombudsmannen også å bidra til at menneskerettighetene respekteres. Lovendringen synliggjør det rettslige grunnlaget for ombudsmannens virksomhet på dette området, og er således et viktig signal både til borgerne og forvaltningen.

Gjennom arbeidet med enkeltsaker søker Sivilombudsmannen å bidra til å spre kunnskap om Norges forpliktelser i henhold til internasjonale avtaler om menneskerettigheter, især Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) og de konvensjoner som er inkorporert i norsk rett. I klagesaksbehandlingen i året som gikk, ble menneskerettslige spørsmål undersøkt i flere saker. Spørsmålet om dobbeltforfølgning i strid med EMK har vært oppe, blant annet i saker om inndragning av førerkort og om omgjøring av stipend til lån og oppsigelse av gjeld fra Statens lånekasse for utdanning.

Sivilombudsmannen ser det som viktig å fremme arbeidet for menneskerettighetene også på andre måter enn gjennom behandlingen av enkeltsaker. I møter og ved besøk i forvaltningen, blant annet i fengsler (i 2003 ble Ringerike fengsel besøkt), blir forholdet til menneskerettighetene ofte drøftet. I tillegg tas menneskerettighetsspørsmål opp i møter med organisasjoner. Norsk senter for menneskerettigheter og Sivilombudsmannen har kommet overens om at senteret kan videreformidle individuelle henvendelser til ombudsmannen, og formålet er å bidra til å sikre og fremme menneskerettighetene i norsk rett.

Menneskerettigheter er også tema i møter Sivilombudsmannen har med delegasjoner og representanter fra forskjellige land. Møtene bidrar til at erfaringer om arbeidet med menneskerettigheter blir utvekslet over landegrensene, samt å fremheve at ombudsmannsordningen er en demokratisk institusjon som søker å sikre at menneskerettighetene etterleves. I 2003 besøkte Sivilombudsmannen blant annet Kenya og hadde selv besøk fra en lang rekke land.

I tillegg søker Sivilombudsmannen gjennom deltakelse og foredrag på seminarer og konferanser å bidra til å effektivisere implementeringen av menneskerettsforpliktelsene Norge har påtatt seg. I 2003 var ombudsmannen vertskap for den åttende rundebordskonferansen med europeiske ombudsmenn, arrangert i samarbeid med Europarådets kommissær for menneskerettigheter. Rundebordskonferansen tar opp til drøfting menneskerettighetsspørsmål som ombudsmennene møter i sitt daglige virke. I tillegg deltok Europaparlamentets ombudsmann, presidenten i the Mexican National Commission for Human Rights, representanter fra en klagekomisjon i den tyske Forbundsdagen og fra the Human Rights Ombudsperson i Kosovo. Temaene på konferansen var fangers rettigheter, minoriteters rettigheter, retten til innsyn i offentlige dokumenter og forholdet mellom ombudsmenn og

domstolene. Emnene ble diskutert i lys av blant annet Europarådets konvensjoner på området og Menneskerettsdomstolens virksomhet.

14.1.2 Likestillingsombudet

Likestillingsombudet håndhever likestillingsloven. Loven forbyr forskjellsbehandling på grunn av kjønn, men tillater forskjellsbehandling for å fremme likestilling. Loven gjelder på alle samfunnsområder, men de fleste klagenes gjelder forhold i arbeidslivet.

Håndheving av likestillingsloven innebærer behandling av enkeltsaker og veiledning og informasjon om lovens bestemmelser. I 2003 registrerte ombudet 476 skriftlige saker. Dette er en økning fra 422 saker i 2002).

Likestillingsombudet ser fortsatt store utfordringer i det norske likestillingsarbeidet:

- Det norske arbeidsmarkedet er kjønnsdelt. Noen bransjer er helt kvinne-dominerte, mens andre er mannsdominerte.
- Fortsatt velger gutter og jenter tradisjonelt når det gjelder yrkesfaglig utdanning.
- Det er fortsatt forskjeller i kvinners og menns lønn, selv når kvinner og menn utfører samme type arbeid og er like godt kvalifisert.
- Nesten halvparten av dagens arbeidstakere er kvinner, men blant ledere er kvinneandelen fortsatt lav. Særlig er mangelen på kvinner stor i private bedrifters ledelse og styrer.
- Kvinner utgjør over halvparten av studentene ved høyskoler og universiteter, men de er svært underrepresentert i høyere akademiske stillinger.
- Yrkesliv og familieliv henger nøye sammen. Det er derfor viktig å stimulere til en likere fordeling av omsorgsoppgaver mellom kjønnene enn det vi har i dag.
- Likestillingsombudet mottar sjelden klager fra utenlandske kvinner eller kvinner med minoritetsbakgrunn. Det er behov for å styrke likestillingsarbeidet i forhold til disse kvinnene.

Likestillingsombudet deltok også i 2003 i mye internasjonalt arbeid. Det årlige nordiske ombudsmøtet ble holdt i Helsinki. Disse møtene er viktige for utveksling av erfaringer og synspunkter mellom land med relativt like problemstillinger og kultur. I tillegg er det viktig for det norske ombudet å få anledning til å diskutere rettsutviklingen innenfor EU, selv om Likestillingsombudet er medlem av EUs Advisory Committee on Equal Opportunities for Women and Men. Likestillingsombudet mottok i 2003 en rekke internasjonale delegasjoner og deltok også på konferanser i utlandet. Det internasjonale samarbeidet er viktig for å kunne utvikle likestillingsretten i samsvar med Norge internasjonale forpliktelser. Det viktigste er likevel at Likestillingsombudet på denne måten bidrar til at kvinners menneskerettigheter ivaretas på en bedre måte internasjonalt.

14.1.3 Ombudsmannen for Forsvaret og Ombudsmannen for sivile vernepliktige

Ombudsmannen for Forsvaret og Ombudsmannen for sivile vernepliktige skal etter Stortingets instruks sikre rettighetene for henholdsvis militært personell og sivilarbeidere. Med bakgrunn i at soldater og sivilarbeidere skal ha like rettigheter under førstegangstjenesten har Stortinget hele tiden praktisert personfellesskap i de to nemndene.

Stortinget, Statsrådene og Forsvarssjefen kan forelegge saker til rådgivende uttalelse for nemndene vedrørende vernepliktig personell og ansatte i Forsvaret. Nemndenes rolle som beskyttere av personelletts rettigheter ligger i det instruksfestede mandatet til å behandle saker av generell interesse. Foruten å avgi uttalelser tar nemndene opp saker etter eget tiltak når dette anses nødvendig. Ombudsmannen skal i tillegg behandle klager fra enkeltmennesker som mener seg lovstridig, regelstridig eller urimelig behandlet av sine respektive forvaltningsmyndigheter.

Årlig rapporterer Ombudsmannen om ca. 110-150 klagesaker fra enkeltpersonell i Forsvaret eller siviltjenesten. Mellom 30 og 40 prosent av disse klagesakene medfører en endret avgjørelse i klagers favør.

Ombudsmannsnemnda har også foretatt undersøkelser vedrørende Forsvarets behandling av soldater og annet personell som tilhører minoritetsreligioner. Feltprestene er Forsvarets rådgivere i spørsmål som angår retten til fri religionsutøvelse. Nemnda har kunnet konstatere at det ikke er funnet noen tilfeller av militære myndigheters brudd på den personlige religionsfrihet.

Ved sin innsikt i rettsutviklingen for personellet i Forsvaret, spiller nemnda og ombudsmannen også en aktiv overvåkerrolle for å sikre en tilsvarende positiv utvikling av rettighetene for sivilarbeiderne.

Norge håndhever et militært vernepliktssystem som innebærer at alle skikkede menn i alderen 19 til 44 år er forpliktet til å gjennomføre militærtjeneste eller alternativ siviltjeneste. Denne grunnlovfestede plikt vil kunne komme i konflikt med individets sivile interesser og rettigheter. Det tilligger de to ombudsmannsordninger å bidra på best mulig måte til å redusere en mulig konflikt mellom individuelle rettigheter og samfunnsmessige plikter.

Ombudsmannen har ikke mottatt konkrete klagesaker innen denne kategorien i 2003, men mottatt noen få telefoniske henvendelser med spørsmål om alminnelige menneskerettigheter, eksempelvis FNs verdenserklæring om menneskerettigheter artikkel 24, om enhver rett til hvile og fritid. Spørsmål har vært relatert til tjenestetidsbelastning, hovedsakelig fra mannskaper i turnustjeneste. Grunnet et ønske om å beholde turnusordningen med dens fordeler og ulemper, og hvor belastningen kan være sterkt varierende, har disse mannskaper likevel ikke bedt om en konkret oppfølging fra Ombudsmannens side for å få de faktiske

forhold nærmere belyst. Noen mannskaper som ikke oppfyller gjeldende vilkår for ulike økonomiske stønader har stillet spørsmål om verdenserklæringens artikkel 25, om enhver rett til en levestandard som er tilstrekkelig for han og hans families helse og velvære med mer.

Det er imidlertid Ombudsmannens erfaring at enkeltindividets rettigheter i forhold til de aktuelle myndigheter synes generelt godt ivaretatt.

14.1.4 Senter mot etnisk diskriminering

Senter mot etnisk diskriminering (SMED) ble opprettet i 1998. SMEDs hovedmål er å sikre individets vern mot diskriminering. Ifølge SMEDs mandat defineres etnisk diskriminering som negativ forskjellsbehandling på grunnlag av trosbekjennelse, rase, hudfarge eller nasjonal eller etnisk opprinnelse. Arbeidet er forankret i FNs rasediskrimineringskonvensjon.

SMED har tre oppgaver: rettshjelp, dokumentasjon og påvirkning. Det er nyttig å bruke både rettshjelpsarbeid og andre kunnskapskilder for å belyse hvordan diskriminering arter seg, og for å foreslå endringer og forbedringer.

En ekstern forskergruppe som har fulgt SMEDs virksomhet i flere år avla i begynnelsen av 2003 en positiv evaluering av SMEDs arbeid. Forskernes evalueringsrapport ble offentliggjort på et tidspunkt da regjeringen hadde lagt frem planer om å opprette et nytt og slagkraftig organ mot diskriminering på grunnlag av kjønn og etnisitet, ved en sammenslåing av SMED, Likestillingsombudet og Likestillingssenteret. Samtidig foreslo man en felles klagenemnd. SMED ønsker forslaget velkommen og håper at et nytt, felles håndhevingsapparat mot diskriminering på grunnlag av kjønn og etnisitet vil fortsette å ivareta de funksjonene som SMED, Likestillingsombudet og Likestillingssenteret allerede ivaretar i dag. Ikke minst vil den nye loven mot etnisk diskriminering som skal dekke alle samfunnsområder med unntak av den rent

private sfære, gi et langt bedre grunnlag for et aktivt arbeid mot diskriminering og for etnisk likestilling enn dagens fragmenterte og ufullstendige regelverk. SMED ser positivt på at det nye apparatet i fremtiden vil inkludere flere diskrimineringsgrunnlag, og mener dette understreker det viktige menneskerettighetsaspektet ved diskrimineringspørsmål.

SMEDs arbeid for menneskerettigheter fikk et løft i 2003 da FNs rasediskrimineringskomité (CERD) offentliggjorde sine konkluderende observasjoner til Norges 16. rapport til CERD. På bakgrunn av SMEDs utfyllende skyggerapport, levert samtidig med regjeringens egne opplysninger, kunne CERD konstatere at det fortsatt forekommer diskriminering i Norge, blant annet på arbeids- og boligmarkedet og på utesteder. Via sin skyggerapport har SMED bidratt til å korrigere og utfylle det offisielle bildet av diskriminering i Norge, og åpne for viktige endringer. Regjeringen har varslet at den vil legge stor vekt på CERDs anbefalinger når den utvikler videre tiltak mot diskriminering og for etnisk likestilling.

SMED mener at Høyesteretts frifinnelse av nynazisten Terje Sjølie, anmeldt for rasistiske ytringer under en nazistisk markering, representerer en klar tilbakegang på menneskerettighetsfronten i Norge. SMED har støttet og finansiert Det mosaiske trossamfund og Antirasistisk Senter når de klaget frifinnelsen av Sjølie inn til

FNs rasediskrimineringskomité. For å bidra til en mer nyansert diskusjon om grensegangen mellom ytringsfrihet og vern mot rasistiske ytringer arrangerte SMED en konferanse om dette temaet i slutten av november.

SMEDs virksomhet er landsdekkende, og vi tar imot klager fra hele landet. Likevel har SMED opplevd en solid overvekt av henvendelser fra personer bosatt i Oslo og østlandsområdet. Årsakene til dette kan være flere, men det er likevel ingen grunn til å tro at diskriminering ikke er et problem også utenfor Østlandet. SMED planlegger en prøveordning med regional rettshjelp som kan nå ut til potensielle brukere som bor utenfor det sentrale Østlandet. SMED har vært med på å utvikle Internett-basert læringsverktøy for ungdoms- og videregående skole som ble lansert ved begynnelsen av skoleåret. SMED gjennomførte en undersøkelse om politisk representasjon av personer med innvandrerbakgrunn i kommune- og fylkestyrer og tok initiativ til en valgkamperklæring som lokale partier kunne ta utgangspunkt i ved kommunevalget, der velgere ble forsikret om at deltagende partier førte en valgkamp fri for fremmedfrykt.

I begynnelsen av september reiste SMED til Finnmark for å være tilstede under åpningen av det nye Kompetansesenter for urfolks rettigheter. SMED hadde i den forbindelse også møte med Sametinget, Rettshjelpskontoret for Indre Finnmark, og andre.

14.2 Statistikk

Tabell 1: Statistikk over økonomisk støtte til menneskerettighetstiltak internasjonalt, regionsvis 2003 (NOK 1000)

Region	Land	2003	Region	Land	2003
Afrika	Afrika Uspesifisert	112 889	Asia	Filippinene	6 356
	Angola	68 768		Georgia	9 678
	Botswana	2 802		India	23 725
	Burundi	6 883		Indonesia	16 486
	Elfenbenskysten	204		Kambodsja	7 324
	Eritrea	27 955		Kina	27 954
	Etiopia	55 439		Kirgisistan	8 198
	Ghana	-46		Laos	2 010
	Guinea-Bissau	233		Malaysia	1 031
	Kamerun	2 331		Mongolia	5 718
	Kapp Verde	49		Nepal	54 571
	Kenya	28 284		Nord-Korea	5 000
	Kongo (Dem Rep)	33 170		Pakistan	35 072
	Lesotho	1 693		Sri Lanka	105 330
	Liberia	3 304		Sør Asia Uspesifiser	18 255
	Madagaskar	2 731		Tadsjikistan	4 018
	Malawi	52 186		Thailand	1 124
	Mali	42 077		Vietnam	12 377
	Mosambik	68 860		Øst-Timor	31 336
	Namibia	1 044		Totalt Asia	547 002
	Niger	4 175		Europa	Albania
	Nigeria	2 307	Bosnia-Herzegovina		62 719
	Rwanda	19 235	Europa Uspesifisert		98 608
	S.For Sahara Uspesif	17 283	Jugoslavia		40 390
	Senegal	827	Kroatia		46 245
	Sierra Leone	1 675	Makedonia		27 311
	Somalia	24 947	Moldova		4 468
	Sudan	76 089	Tidl.Jugoslavia Uspe		77 900
	Swaziland	1 195	Tyrkia		433
	Sør-Afrika	49 071	Totalt Europa	373 321	
	Tanzania	87 098	Globale tiltak	Globalt Uspesifisert	220 917
	Uganda	95 548	Totalt Globalt	Uspesifisert	220 917
	Zambia	100 605	Latin-Amerika	Amerika Uspesifisert	10 690
Zimbabwe	28 871	Belize		521	
Totalt Afrika	1 019 782	Bolivia		19 536	
Asia	Afghanistan	47 359		Brasil	19 270
	Armenia	1 142		Chile	2 196
	Aserbajdsjan	8 149		Colombia	33 118
	Asia Uspesifisert	36 914		Cuba	5 434
	Bangladesh	69 913		Dominikanske Rep	2 083
	Bhutan	175		Ecuador	16 389
	Burma	7 787		El Salvador	6 397

Region	Land	2003
	Guatemala	78 190
	Haiti	12 383
	Honduras	7 473
	Jamaica	2 393
	Mellom-Amerika Uspes	18 467
	Mexico	45
	Nicaragua	51 140
	Paraguay	4 774
	Peru	5 883
	S.Amerika Uspesifise	922
Totalt Latin-Amerika		297 305
Midtøsten	Det Palestinske Omr.	71 191
	Irak	18 020
	Iran	550
	Jordan	2 232
	Libanon	9 471
	Midtøsten Uspes.	3 026
	Yemen	414
Totalt Midtøsten		104 904
Oceania	Papua Ny-Guinea	1 604
Totalt Oceania		1 604
Multilateral bistand 1)		130 937
Totalt		2 695 771

1) Omfatter generelle bidrag til følgende multilaterale organisasjoner og institusjoner:

AFDB
IDEA
UNCHR
World bank

Tabell 2: Statistikk over økonomisk støtte til menneskerettighetstiltak internasjonalt, alfabetisk 2003 (NOK 1000)

Land	Totalt	Land	Totalt
Afghanistan	47 359	Kambodsja	7 324
Afrika Uspesifisert	112 889	Kamerun	2 331
Albania	15 246	Kapp Verde	49
Amerika Uspesifisert	10 690	Kenya	28 284
Angola	68 768	Kina	27 954
Armenia	1 142	Kirgisistan	8 198
Aserbajdsjan	8 149	Kongo (Dem Rep)	33 170
Asia Uspesifisert	36 914	Kroatia	46 245
Bangladesh	69 913	Laos	2 010
Belize	521	Lesotho	1 693
Bhutan	175	Libanon	9 471
Bolivia	19 536	Liberia	3 304
Bosnia-Herzegovina	62 719	Madagaskar	2 731
Botswana	2 802	Makedonia	27 311
Brasil	19 270	Malawi	52 186
Burma	7 787	Malaysia	1 031
Burundi	6 883	Mali	42 077
Chile	2 196	Mellom-Amerika Uspes	18 467
Colombia	33 118	Mexico	45
Cuba	5 434	Midtøsten Uspes.	3 026
Det Palestinske Omr.	71 191	Moldova	4 468
Dominikanske Rep	2 083	Mongolia	5 718
Ecuador	16 389	Mosambik	68 860
El Salvador	6 397	Namibia	1 044
Elfenbenskysten	204	Nepal	54 571
Eritrea	27 955	Nicaragua	51 140
Etiopia	55 439	Niger	4 175
Europa Uspesifisert	98 608	Nigeria	2 307
Jugoslavia	40 390	Nord-Korea	5 000
Filippinene	6 356	Pakistan	35 072
Georgia	9 678	Papua Ny-Guinea	1 604
Ghana	-46	Paraguay	4 774
Guatemala	78 190	Peru	5 883
Guinea-Bissau	233	Rwanda	19 235
Haiti	12 383	S.Amerika Uspesifise	922
Honduras	7 473	S.For Sahara Uspesif	17 283
India	23 725	Senegal	827
Indonesia	16 486	Sierra Leone	1 675
Irak	18 020	Somalia	24 947
Iran	550	Sri Lanka	105 330
Jamaica	2 393	Sudan	76 089
Jordan	2 232	Swaziland	1 195
		Sør Asia Uspesifiser	18 255

Land	Totalt
Sør-Afrika	49 071
Tadsjikistan	4 018
Tanzania	87 098
Thailand	1 124
Tidl.Jugoslavia Uspe	77 900
Tyrkia	433
Uganda	95 548
Vietnam	12 377
Yemen	414
Zambia	100 605
Zimbabwe	28 871
Øst-Timor	31 336
Globalt Uspesifisert	220 917
Multibistand 1)	130 937
Totalt	2 695 771

Tabell 3: Midler kanalisert via norske og utenlandske frivillige organisasjoner 2003 (NOK 1000)

Region	Land	Ikke NGO	Norsk NGO	Lokal NGO	Regional NGO	Global NGO	Forskningsstiftelse, uavhengig forskningsinstitusjon	Totalt
Afrika	Afrika							
	Uspesifisert	59 875	28 226	5 100		19 552	135	112 889
	Angola	22 425	40 159	6 184				68 768
	Botswana	745	2 057					2 802
	Burundi		5 883	1 000				6 883
	Elfenbenskysten		204					204
	Eritrea	16 132	11 823					27 955
	Etiopia	25 495	24 260	3 922		1 031	731	55 439
	Ghana		-46					-46
	Guinea-Bissau		233					233
	Kamerun		2 331					2 331
	Kapp Verde		49					49
	Kenya	8 590	16 104	3 590				28 284
	Kongo (Dem Rep)	15 200	17 970					33 170
	Lesotho		1 693					1 693
	Liberia	1 580	1 724					3 304
	Madagaskar		2 731					2 731
	Malawi	21 088	27 780	431	1 250	1 137	499	52 186
	Mali	10 000	31 566				511	42 077
	Mosambik	22 426	37 782	7 202	1 100	350		68 860
	Namibia		244				800	1 044
	Niger		4 175					4 175
	Nigeria	78	2 229					2 307
	Rwanda	2 829	16 406					19 235
	S.For Sahara Uspesif	4 159	3 665	2 000		386	7 073	17 283
	Senegal		827					827
	Sierra Leone		1 675					1 675
	Somalia	19 711	5 236					24 947
	Sudan	23 154	49 935	3 000				76 089
	Swaziland		1 195					1 195
	Sør-Afrika	19 546	19 634	1 390		500	8 000	49 071
	Tanzania	64 973	15 091	5 185	1 850			87 098
	Uganda	50 605	41 857	3 086				95 548
	Zambia	68 734	15 327	16 328		-84	300	100 605
	Zimbabwe	8 830	14 490	5 552				28 871
Totalt Afrika		466 176	444 515	63 970	4 200	22 872	18 049	1 019 782
Asia	Afghanistan	34 504	11 874				981	47 359
	Armenia	224	564				355	1 142
	Aserbajdsjan	2 172	5 976					8 149
	Asia Uspesifisert	24 341	7 438			700	4 435	36 914
	Bangladesh	31 532	14 653	23 615			113	69 913
	Bhutan		175					175

Region	Land	Ikke NGO	Norsk NGO	Lokal NGO	Regional NGO	Global NGO	Forskningsstiftelse, uavhengig forskningsinstitusjon	Totalt
	Burma	3 800	1 687	2 300				7 787
	Filippinene	2 517	3 562	277				6 356
	Georgia	4 374	5 205				98	9 678
	India	9 477	4 020	10 218			10	23 725
	Indonesia	7 737	3 929	2 000			2 820	16 486
	Kambodsja	4 614	710	2 000				7 324
	Kina	9 070	12 080	8			6 796	27 954
	Kirgisistan	8 234	-36					8 198
	Laos	1 670	340					2 010
	Malaysia		1 031					1 031
	Mongolia	1 571	4 147					5 718
	Nepal	34 779	18 694	1 098				54 571
	Nord-Korea	5 000						5 000
	Pakistan	22 974		12 098				35 072
	Sri Lanka	62 546	38 631	4 054			100	105 330
	Sør Asia Uspesifiser	3 635	14 621					18 255
	Tadsjikistan	4 025	-7					4 018
	Thailand	801	323					1 124
	Vietnam	5 022	7 325				30	12 377
	Øst-Timor	29 386	1 950					31 336
Totalt Asia		314 005	158 890	57 668		700	15 739	547 002
Europa	Albania	10 793	953	500		3 000		15 246
	Bosnia-Herzegovina	51 200	11 330				189	62 719
	Europa Uspesifisert	55 451	16 066	80		1 228	25 783	98 608
	Jugoslavia	17 626	20 295			2 000	470	40 390
	Kroatia	33 526	12 720					46 245
	Makedonia	23 008	4 316				-13	27 311
	Moldova	3 266	1 202					4 468
	Tidl.Jugoslavia Uspe	55 306	20 964			1 630		77 900
	Tyrkia		433					433
Totalt Europa		250 174	88 279	580		7 858	26 459	373 321
Globalt		133 086	46 928	100		21 601	19 202	220 917
Totalt Globalt		133 086	46 928	100		21 601	19 202	220 917
Latin-Amerika	Amerika Uspesifisert		10 690					10 690
	Belize		521					521
	Bolivia		19 536					19 536
	Brasil	1 954	11 731	5 585				19 270
	Chile	571	1 125	500				2 196
	Colombia	12 619	19 749		750			33 118
	Cuba	442	5 410				-418	5 434
	Dominikanske Rep		2 083					2 083

Tabell 3: Midler kanalisert via norske og utenlandske frivillige organisasjoner 2003 (NOK 1000) (Forts.)

	Ecuador		16 389					16 389
	El Salvador	1 250	5 147					6 397
	Guatemala	42 957	28 796	4 050	1 750	750	-113	78 190
	Haiti	1 300	10 382				700	12 383
	Honduras	1 000	6 473					7 473
	Jamaica		2 393					2 393
	Mellom-Amerika Uspes	12 367	1 354		4 746			18 467
	Mexico	45						45
	Nicaragua	23 584	25 803	1 754				51 140
	Paraguay	83	1 852	2 839				4 774
	Peru	1 642	2 260	1 981				5 883
	S.Amerika Uspesifise	22	900					922
Totalt Latin-Amerika		99 835	172 594	16 708	7 246	332	588	297 305
Midtøsten	Det Palestinske Omr.	23 047	32 272	7 845			8 028	71 191
	Irak	18 020						18 020
	Iran	550						550
	Jordan	1 461	770					2 232
	Libanon	5 000	4 471					9 471
	Midtøsten Uspes.	68	2 957					3 026
	Yemen	73	342					414
Totalt Midtøsten		48 219	40 812	7 845			8 028	104 904
Oceania	Papua Ny-Guinea	1 604						1 604
Totalt Oceania		1 604						1 604
Multilaterale bidrag 1)								130 937
Totalt		1 442 433	953 623	146 871	11 446	53 364	88 033	2 695 771

1) Omfatter generelle bidrag til følgende multilaterale organisasjoner og institusjoner:

AFDB
IDEA
UNCHR
World Bank

Tabell 4: Menneskerettighetstiltak fordelt på bistandstype, regionsvis 2003 (NOK 1000)

Region	land	Bistandstype		Totalt
		Bilateralt	Multi-bi	
Afrika	Afrika Uspesifisert	83 557	29 332	112 889
	Angola	58 927	9 842	68 768
	Botswana	2 802		2 802
	Burundi	6 883		6 883
	Elfenbenskysten	204		204
	Eritrea	17 955	10 000	27 955
	Etiopia	44 295	11 144	55 439
	Ghana	-46		-46
	Guinea-Bissau	233		233
	Kamerun	2 331		2 331
	Kapp Verde	49		49
	Kenya	21 284	7 000	28 284
	Kongo (Dem Rep)	24 470	8 700	33 170
	Lesotho	1 693		1 693
	Liberia	2 064	1 240	3 304
	Madagaskar	2 731		2 731
	Malawi	41 811	10 375	52 186
	Mali	32 077	10 000	42 077
	Mosambik	56 960	11 900	68 860
	Namibia	1 044		1 044
	Niger	4 175		4 175
	Nigeria	2 307		2 307
	Rwanda	16 435	2 800	19 235
	S.For Sahara Uspesif	15 283	2 000	17 283
	Senegal	827		827
	Sierra Leone	1 675		1 675
	Somalia	12 447	12 500	24 947
	Sudan	76 089		76 089
	Swaziland	1 195		1 195
	Sør-Afrika	49 071		49 071
	Tanzania	86 863	235	87 098
	Uganda	89 868	5 680	95 548
	Zambia	100 605		100 605
	Zimbabwe	28 871		28 871
Totalt Afrika		887 034	132 747	1 019 782
Asia				
	Afghanistan	24 459	22 900	47 359
	Armenia	918	224	1 142
	Aserbajdsjan	8 149		8 149
	Asia Uspesifisert	20 973	15 942	36 914
	Bangladesh	49 669	20 244	69 913
	Bhutan	175		175

Tabell 4: Menneskerettighetstiltak fordelt på bistandstype, regionsvis 2003 (NOK 1000) (Forts.)

Region	land	Bilateralt	Bistandstype	Totalt
			Multi-bi	
	Burma	7 787		7 787
	Filippinene	6 356		6 356
	Georgia	5 593	4 084	9 678
	India	16 359	7 366	23 725
	Indonesia	9 986	6 500	16 486
	Kambodsja	5 324	2 000	7 324
	Kina	27 954		27 954
	Kirgisistan	539	7 659	8 198
	Laos	340	1 670	2 010
	Malaysia	1 031		1 031
	Mongolia	4 147	1 571	5 718
	Nepal	22 332	32 239	54 571
	Nord-Korea		5 000	5 000
	Pakistan	17 672	17 400	35 072
	Sri Lanka	80 082	25 248	105 330
	Sør Asia Uspesifiser	18 036	220	18 255
	Tadsjikistan	18	4 000	4 018
	Thailand	1 124		1 124
	Vietnam	8 277	4 100	12 377
	Øst-Timor	2 074	29 261	31 336
Totalt Asia		339 374	207 628	547 002
Europa				
	Albania	6 347	8 899	15 246
	Bosnia-Herzegovina	42 877	19 842	62 719
	Europa Uspesifisert	61 387	37 221	98 608
	Jugoslavia	38 235	2 155	40 390
	Kroatia	34 387	11 859	46 245
	Makedonia	15 162	12 149	27 311
	Moldova	3 809	659	4 468
	Tidl.Jugoslavia Uspe	56 820	21 079	77 900
	Tyrkia	433		433
Totalt Europa		259 458	113 862	373 321
Globalt	Globalt Uspesifisert	146 785	74 132	220 917
Totalt Globalt		146 785	74 132	220 917
Latin-Amerika				
	Amerika Uspesifisert	10 690		10 690
	Belize	521		521
	Bolivia	19 536		19 536
	Brasil	19 270		19 270
	Chile	2 196		2 196
	Colombia	24 618	8 500	33 118

Tabell 4: Menneskerettighetstiltak fordelt på bistandstype, regionsvis 2003 (NOK 1000) (Forts.)

Region	land	Bilateralt	Bistandstype Multi-bi	Totalt
	Cuba	5 434		5 434
	Dominikanske Rep	2 083		2 083
	Ecuador	16 389		16 389
	El Salvador	6 397		6 397
	Guatemala	47 578	30 612	78 190
	Haiti	11 383	1 000	12 383
	Honduras	6 973	500	7 473
	Jamaica	2 393		2 393
	Mellom-Amerika Uspes	11 050	7 417	18 467
	Mexico	45		45
	Nicaragua	43 959	7 181	51 140
	Paraguay	4 774		4 774
	Peru	5 883		5 883
	S.Amerika Uspesifise	922		922
Totalt Latin-Amerika		242 094	55 211	297 305
Midtøsten				
	Det Palestinske Omr.	70 191	1 000	71 191
	Irak	3 020	15 000	18 020
	Iran	550		550
	Jordan	2 232		2 232
	Libanon	9 471		9 471
	Midtøsten Uspes.	3 026		3 026
	Yemen	414		414
Totalt Midtøsten		88 904	16 000	104 904
Oceania				
	Papua Ny-Guinea	1 604		1 604
Totalt Oceania				1 604
Multilaterale bidrag 1)				130 937
Totalt		1 965 254	599 581	2 695 771

1) Omfatter generelle bidrag til følgende multilaterale organisasjoner og institusjoner:

AFDB
IDEA
UNCHR
World Bank

Tabell 5: Menneskerettighetstiltak fordelt på bistandstype, alfabetisk 2003 (NOK 1000)

Land	Bilateralt	Bistandstype	Totalt
		Multi-bi	
Afghanistan	24 459	22 900	47 359
Afrika Uspesifisert	83 557	29 332	112 889
Albania	6 347	8 899	15 246
Amerika Uspesifisert	10 690		10 690
Angola	58 927	9 842	68 768
Armenia	918	224	1 142
Aserbajdsjan	8 149		8 149
Asia Uspesifisert	20 973	15 942	36 914
Bangladesh	49 669	20 244	69 913
Belize	521		521
Bhutan	175		175
Bolivia	19 536		19 536
Bosnia-Herzegovina	42 877	19 842	62 719
Botswana	2 802		2 802
Brasil	19 270		19 270
Burma	7 787		7 787
Burundi	6 883		6 883
Chile	2 196		2 196
Colombia	24 618	8 500	33 118
Cuba	5 434		5 434
Det Palestinske Omr.	70 191	1 000	71 191
Dominikanske Rep	2 083		2 083
Ecuador	16 389		16 389
El Salvador	6 397		6 397
Elfenbenskysten	204		204
Eritrea	17 955	10 000	27 955
Etiopia	44 295	11 144	55 439
Europa Uspesifisert	61 387	37 221	98 608
Jugoslavia	38 235	2 155	40 390
Filippinene	6 356		6 356
Georgia	5 593	4 084	9 678
Ghana	-46		-46
Guatemala	47 578	30 612	78 190
Guinea-Bissau	233		233
Haiti	11 383	1 000	12 383
Honduras	6 973	500	7 473
India	16 359	7 366	23 725
Indonesia	9 986	6 500	16 486
Irak	3 020	15 000	18 020
Iran	550		550
Jamaica	2 393		2 393

Tabell 5: Menneskerettighetstiltak fordelt på bistandstype, alfabetisk 2003 (NOK 1000) (Forts.)

Land	Bistandstype		Totalt
	Bilateralt	Multi-bi	
Jordan	2 232		2 232
Kambodsja	5 324	2 000	7 324
Kamerun	2 331		2 331
Kapp Verde	49		49
Kenya	21 284	7 000	28 284
Kina	27 954		27 954
Kirgisistan	539	7 659	8 198
Kongo (Dem Rep)	24 470	8 700	33 170
Kroatia	34 387	11 859	46 245
Laos	340	1 670	2 010
Lesotho	1 693		1 693
Libanon	9 471		9 471
Liberia	2 064	1 240	3 304
Madagaskar	2 731		2 731
Makedonia	15 162	12 149	27 311
Malawi	41 811	10 375	52 186
Malaysia	1 031		1 031
Mali	32 077	10 000	42 077
Mellom-Amerika Uspes	11 050	7 417	18 467
Mexico	45		45
Midtøsten Uspes.	3 026		3 026
Moldova	3 809	659	4 468
Mongolia	4 147	1 571	5 718
Mosambik	56 960	11 900	68 860
Namibia	1 044		1 044
Nepal	22 332	32 239	54 571
Nicaragua	43 959	7 181	51 140
Niger	4 175		4 175
Nigeria	2 307		2 307
Nord-Korea		5 000	5 000
Pakistan	17 672	17 400	35 072
Papua Ny-Guinea	1 604		1 604
Paraguay	4 774		4 774
Peru	5 883		5 883
Rwanda	16 435	2 800	19 235
S.Amerika Uspesifise	922		922
S.For Sahara Uspesif	15 283	2 000	17 283
Senegal	827		827
Sierra Leone	1 675		1 675
Somalia	12 447	12 500	24 947
Sri Lanka	80 082	25 248	105 330

Tabell 5: Menneskerettighetstiltak fordelt på bistandstype, alfabetisk 2003 (NOK 1000) (Forts.)

Land	Bilateralt	Bistandstype		Totalt
			Multi-bi	
Sudan	76 089			76 089
Swaziland	1 195			1 195
Sør Asia Uspesifiser	18 036		220	18 255
Sør-Afrika	49 071			49 071
Tadsjikistan	18		4 000	4 018
Tanzania	86 863		235	87 098
Thailand	1 124			1 124
Tidl.Jugoslavia Uspe	56 820		21 079	77 900
Tyrkia	433			433
Uganda	89 868		5 680	95 548
Vietnam	8 277		4 100	12 377
Yemen	414			414
Zambia	100 605			100 605
Zimbabwe	28 871			28 871
Øst-Timor	2 074		29 261	31 336
Globalt Uspesifisert	146 785		74 132	220 917
Multibistand				130 937
Totalt	1 965 254		599 581	2 695 771

1) Omfatter generelle bidrag til følgende multilaterale organisasjoner og institusjoner:

AFDB
IDEA
UNCHR
World Bank

14.3 Kilder til mer informasjon

Et utvalg frivillige organisasjoner og offentlige institusjoner som arbeider med menneskerettighetsspørsmål.

Amnesty International Norge

Postboks 702 Sentrum
0106 OSLO
Tlf.: +47 22 40 22 00
Faks: +47 22 42 94 70
E-post: info@amnesty.no

Antirasistisk Senter

Postboks 244 Sentrum
0103 OSLO
Tlf.: +47 23 13 90 00
Faks: +47 23 13 90 13
E-post: epost@antirasistisk-senter.no

Barneombudet

Postboks 8125 DEP
0028 Oslo
Tlf.: +47 22 99 39 50
Faks: +47 22 99 39 70
E-post: bo@barneombudet.no

CARE Norge

Universitetsgt. 12
0164 Oslo
Tlf.: +47 22 99 26 00
Faks: +47 22 99 26 01
E-post: care.norge@care.norge

Chr. Michelsens Institutt

Fantoftveien 38
5036 FANTOFT
Tlf.: +47 55 57 40 00
Faks: +47 55 57 41 66
E-post: cmi@cmi.no

Den norske Helsingforskomité

Tordenskiolds gate 6B
0160 Oslo
Tlf: +47 22 47 92 02
Faks: +47 22 47 92 01
E-post: nhc@nhc.no

Den norske lægeforenings MR-utvalg

Bjørn Oscar Hoftvedt
Postboks 1152 Sentrum
0107 OSLO
Tlf.: +47 23 10 90 00
Faks: +47 23 10 90 01
E-post: bjorn.hoftvedt@legeforeningen.no

Den norske Tibet-komité

Tordenskiolds gate 6B
0160 Oslo
Tlf.: +47 23 30 11 23
Faks: +47 23 30 11 01
E-post: info@tibet.no

Fellesrådet for Afrika

Osterhausgt. 27
0183 OSLO
Tlf.: +47 22 98 93 12
Faks: +47 22 98 93 01
E-post: afrika@afrika.no

Flyktningerådet

Postboks 6758 St. Olavs Plass
0130 OSLO
Tlf.: +47 23 10 98 00
Faks: +47 23 10 98 01
E-post: nrc@nrc.no

FN-sambandet

Storgata 33A
0184 OSLO
Tlf.: +47 22 86 84 00
Faks: +47 22 86 84 01
E-post: fn-sambandet@fn-sambandet.no

FOKUS – Forum for kvinner og utviklings- spørsmål

Storgata 11
0155 OSLO
Tlf.: +47 23 01 03 00
E-post: fokus@fokuskvinner.no

Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon

Sandakerveien 99
0404 Oslo
Tlf.: +47 22 79 91 00
Faks: +47 22 79 91 98
E-post: info@ffo.no

Human-Etisk Forbund

Postboks 6744 St. Olavs Plass
0166 OSLO
Tlf.: +47 23 15 60 00
Faks: +47 23 15 60 01
E-post: human@human.no

International Romani Union -- Norway

Kjelsåsveien 28 F
0488 OSLO
Tlf.: +47 22 89 20 21
Faks: +47 22 15 77 58

**International Society for Health
and Human Rights**

Urtegata 50
0187 OSLO
Tlf.: +47 23 30 11 00
Faks: + 47 23 30 11 01
E-post: ishhr@ishhr.org

Kirkens Nødhjelp

Postboks 4544 Nydalen
0404 Oslo
Tlf.: +47 22 09 27 00
Faks: +47 22 09 27 20
E-post: nca-oslo@nca.no

LO

Youngsgate 11
0181 OSLO
Tlf.: +47 23 06 10 50
Faks: +47 23 06 17 43
E-post: lo@lo.no

**Landsrådet for norske barne- og
ungdomsorganisasjoner – LNU**

Nedre Vollgate 5
0158 Oslo
Tlf.: +47 23 31 06 00
Faks: +47 23 31 06 01

Latin-Amerikagruppene i Norge

Solidaritetshuset
Osterhausgate 27
0183 OSLO
Tlf.: +47 22 98 93 20
Faks: +47 22 98 93 01
E-post: info@latin-amerikagruppene.no

Likestillingsombudet

Postboks 8048 DEP
0031 OSLO
Tlf.: +47 24 05 59 70
Faks: +47 24 05 59 80
E-post: post@likestillingsombudet.no

Utdanningsforbundet

Postboks 9190 Grønland
0134 OSLO
Tlf.: +47 24 14 20 00
Faks: +47 24 14 21 00
E-post: post@utdanningsforbundet.no

Mellomkirkelig Råd for Den norske kirke

Postboks 799 Sentrum
0106 Oslo.
Tlf.: +47 23 08 12 00
Faks: +47 23 08 12 01
E-post: post.kirkeradet@kirken.no

MiRA-ressursenter for innvandrerkvinner

Postboks 1749 Vika
0212 OSLO
Tlf.: +47 22 11 69 20
Faks: +47 22 36 40 19
E-post: post@mirasenteret.no

NHO

Postboks 5250 Majorstuen
0303 OSLO
Tlf.: +47 23 08 80 00
Faks: +47 23 08 80 01
E-post: firmapost@nho.no

NORAD

Postboks 8034 DEP
0030 OSLO
Tlf.: +47 22 24 20 30
Faks: +47 22 24 20 31
E-post: postmottak@norad.no

Norges Røde Kors

Postboks 1 Grønland
0133 OSLO
Tlf.: +47 22 05 40 00
Faks: +47 22 05 40 40
E-post: nrx.center@redcross.no

Norsk Folkehjelp

Postboks 8844 Youngstorget
0028 OSLO
Tlf.: +47 22 03 77 00
Faks: +47 22 20 08 77
E-post: norsk.folkehjelp@npaid.no

**Norske Kveners Forbund/Ruijan
Kveeniliitto**

Hansjordnesgata 9
9009 Tromsø
Tlf.: +47 77 69 65 02
E-post: post@kvener.no

Norsk Organisasjon for Asylsøkere (NOAS)

Postboks 8893 Youngstorget
0028 OSLO
Tlf.: +47 22 36 56 60
Faks: +47 22 36 56 61
E-post: noas@noas.org

Norsk P.E.N.

Tordenskioldsgate 6B
0160 Oslo
Tlf.: +47 22 47 92 20
Faks: +47 22 47 92 01
E-post: norskpen@norskpen.no

Norsk Senter for Demokratistøtte

Postboks 8055 DEP
0031 Oslo
Tlf.: +47 24 14 57 00/23
E-post: anja.riiser@fredskorpset.no

Norsk Senter for menneskerettigheter (UiO)

Universitetsgata 22 - 24
0162 OSLO
Tlf.: +47 22 84 20 01
Faks: +47 22 84 20 02
E-post: info@nchr.uio.no

**Organisasjonen mot offentlig
diskriminering (OMOD)**

Postboks 2832 Tøyen
0608 OSLO
Tlf.: +47 22 20 87 37
Faks: +47 22 20 62 17
E-post: omod@online.no

**Oslokoalisjonen for religions- og
livssynsfrihet**

Universitetsgata 22 - 24
0162 OSLO
Tlf.: +47 22 84 20 45
Faks: +47 22 84 20 02
E-post: lena.larsen@nchr.uio.no

Plan Norge

Wesselsgt. 8
0165 Oslo
Tlf.: +47 09909
Faks: +47 22 33 32 32
E-post: info@plan-norge.no

Redd Barna

Postboks 6902 St. Olavs Plass
0130 OSLO
Tlf.: +47 22 99 09 00
Faks: +47 22 99 08 60
E-post: post@reddbarna.no

Romanifolkets Landsforening

Postboks 80
2436 VÅLER
Tlf. : +47 62 42 35 31

Samerådet

FIN-99980
UTSJOKI, Finland
Tlf.: +358 16 677 351
Faks: +358 16 677 353
E-post: saamicouncil@saamicouncil.net

Sametinget

Postboks 144
9730 KARASJOK
Tlf.: +47 78 47 40 00
Faks: +47 78 47 40 90
E-post: samediggi@samediggi.no

Senter mot etnisk diskriminering

Postboks 677 Sentrum
0106 OSLO
Tlf.: +47 22 24 69 70
Faks: +47 22 24 69 72
E-post: smed@smed.no

Skogfinske interesser i Norge

v/ Birger Nesholen
2260 Kirkenær (må bekreftes)
Tlf.: +47 62 94 73 15

Stiftelsen Menneskerettighetshuset

Tordenskioldsgate 6B
0160 Oslo
Tlf.: +47 22 47 92 00
Faks: +47 22 47 92 01
E-post: webmaster@humanrightshouse.org

Stiftelsen Roma

v/Anne Jorunn Merkesvik
Nettaveien 22
4275 Sævelandsvik
Tlf.: +47 412 26 769

Stiftelsen romanifolket/taterne

Skarpsnogata 2
0271 OSLO
Tlf. : +47 22 44 44 69
E-post: thunlaw@online.no

SOS Rasisme

Postboks 9427 Grønland
0135 Oslo
Tlf: +47 23 00 29 00
Faks: +47 23 00 29 01
E-post: au@sos-rasisme.no

Utgitt av:
Utenriksdepartementet
7. juni plassen/Victoria Terrasse
Postboks 8114 Dep, 0032 Oslo

E-post: infosek@mfa.no
Publikasjonen finnes på internett: <http://odin.dep.no/ud>

Offentlige institusjoner kan bestille flere eksemplarer av denne publikasjonen fra:
Statens forvaltningstjeneste, Kopi- og distribusjonsservice,
Postboks 8169 Dep, 0034 Oslo
E-post: publikasjonsbestilling@ft.dep.no
Telefaks: 22 24 27 86

E-783B
ISBN 82-7177-765-3
Foto: Rune Eraker
Trykk: www.kursiv 10/2004 Opplag: 4500